

A

MAGYAR KÉPEZDÉK

REFORMJA.

Írta,

s az oktatási minister urnák bényújtotta

Majer István

Képezdei tanár.

ESZTERGOMBAN 1843, Beimel József nyomdájából.

Minister úr!

Ha van fontos ügy a világon, méltó arra, hogy bölcs gonddal terveztessék, szent buzgalommal kezeltessék, és lelkiösméretes hűséggel bevégeztessék, minden bizonnyal et a népnevelés ügye. Ettől függ a szabadság, egyenlőség, testvériség nagyszerű eszméjének foganatosítása, ezen sarkallik a közboldogság.

Minis tér úr a népnevelés kútforrása a képezdékre fordítván fő figyelmét, jelesen kezdett a nagy föladat megoldásához, evvel a szülők s buzgóbb tanítók háláját tűzte bábérjaihoz. És május 10-ki rendelete, minden célhoz vezető és lelkiösméretes vélemény, tanács és javaslat szíves fogadását ígérő, bölcsességének legvilágosabb tanúsága. Kékgépeten, hogy az új rendszer életrevalóságát csak közvélemény biztosíthatja....

Feldobogó szívvel kerestem meg tárházát a mennyei érzeteknek, s nem egyszer valónak találtam a Carthausi írójának remek tanácsát: „kedvetlen vagy? tégy egy szerencsétlennel jót, s felvidulsz.“ A szent ezen igazságot átalakulásunk szülte aggodalmainkra — mert nehéz idők küszöbén állunk!— próbáltam alkalmazni: „aggódol? — mondtam magamban— szólj, írj, tégy hazádnak áldozatot, s felvidulsz; “ s az ige meghülő!la telkemet, elvalék tökéelve a fáradságos, költséges terv íráshoz, s illy ígézet hatalma alatt lenni milly fölséges!..... Feltűnt ugyan előttem a feladatnak nagysága s a szerénységnek varázs gátja; de azon férfias határozottság által vezéreltettem, gyámolítottam, melly a cél-tta/i nagy-ágától áthatva, erélyes bizalommal önerejével a

támaszkodik. Vajha illy önbizalom lelkesítsen mindnyájunkat! mert bizonyom, hogy illy önerőnkben vetett bizalom, és annak megfelelő cselekvés, a nemzeti nagyság és közboldogságnak legbiztosabb talpköve.

Több év óta képezdei tanár lévén, a képezdek reformjáról írtam, s e szak-munkálatomban nyújtom által hazafiúi javallatomat, tőlem lelő legszebb áldozatot. Feladatomban fontos, képezdektől függvén a népnevelés újjá születése. Alapelveimet a szigorú logica zsinórmértéke szerint ügykeztem előterjeszteni s olly reménnyel, hogy felvilágosodás végett olvastatom, s ez fő oka, hogy Minister úrhoz nyújtandott im e dolgozatomban közzé tettem. Az ügy közös, szöjljanak hozzá minél több szakértők. Fogják talán némellyek mondani: ön fenhargon beszél! igen, én nyíltan szállók, mivel jellemem, elveim igazsága, az érdek nagyszerűsége, s a vallás-és kiiz jólétérti buzgalom, a tapasztalás szülte meggyőződés melly lelkemet eltölti, jogositnak erre.

Legfőbb óhajom, hogy dolgozatomban olly jó indulattal fogatlassék, olly jó foganattal gyümölcsözzék, milly buzgalom éi lelkiösmérettel van Isten dicsőségére, és édes hazám véreim javára szentelve!

Minister úr! elvégre kérem, méltóztassék hő tiszteletemnek őszinte nyilatkozatát hazafiúi érzettel fogadni.

Írtam Esztergomban június havában 1848-

Majer István

áldozó pap és képezdei tanár.

I.

Képezdeink reformja szükséges.

A stanshatalom az 1806-ki Ratio educationis publicae rendelmény 1. §-sa szerint intézkedett, addig hazánkban nyominasztó állapotban volt a mesterképezés, a praeparandisták elláttak ugyan képezdei bizonyítványokkal, de ügyetlenségök, s lelketlen gondallanságuk csak hamar megfosztotta e bizonyítványokat hitelüktől, semmibe sem vitettek; hogy is vitethettek volna, miután egypár nyomorult forinttal is megvásároltathattak. A régi képzés se szakisméreteket, se nevelői buzgalmat nem ójtott a válalkozókba, s így csak kit különös talentumok és ügyszeretet lelkesített, az működött kedvezőbb szerencsével a népnevelés mezején. Kötőmben székiben kontárkodtak, mert hisz exkatona közvitézek, mesteremberek, és hasonnemű emberek voltak nem ritkán a tanítók.

A köznevelést hatalma ikodva intéző kormány atyáskodására nem támaszkodhatván többé az Egyház, előbb S z e p e s b e n később E g e r, P é c s, V e s z p r é m, E s z t e r g o m, S z a l u i á r b a n az egyház részéről nyitottak érseki és püspöki mesterképezdek; s miután a népnevelés emelését minden jobb lelkű hazafi szorgalmazta, a kormány is nyitott illy intézeket P e s t, É r s e k ú j v á r, M i s k o l c z, Szeged, Kanizsán, és egyházi hozzájárulás mellett Gy ő r ő t t, és Z á g r á b b a n.— Azonban a mesterek és iskolák sorsa javítása korul a magán áldozatokat kivéve,— ha csak ki nem vesszük azon rendelményt, melly a mesteri kart a tisztessbek közé sorolá — a kormány részéről igen kevés történt. Sőt magok a képezdek is, jól lehet ezeknek 10 tanára kormányköltségén a külföld jobb képezdeit meglátogatta, és ott gyűjtött tapasztalataik szerint javasolták is a honi intézetek átalakítását, még is magam eredeti középszerúségükben

hagyattak, úgyhogy a tökéletlen rendszer mellett legjobb akaratú képezdei tanárok semképesek a kor igényeinek megfelelni. A kormány illy gondatlanságának az lón következése, hogy a mesteri hivatalra még folyvást kevesen és szegényebb, azért is kisebb-szerű előképzéssel ellátott ifjak vállalkoznak, s hogy a királyi képezdek kevésbé látogattnak. — Szerencsésb helyzetek volt az érsek- s püspöki képezdeknek, mert szabadabban moroglak, azért is jobb virágzásnak örvendnek, aránylag keresettebbek és látogatottabbak.

M i n i s t e r ú r! ütött a gyökeres reformnak órája, a képezde. két is egészen újjá alakítani szükséges, különben a népnevelés régi borzasztólag nyomorult helyzetében veszteglőid, mit tününk nem szabad, mert belé egyeznénk vérünk elfajulása, nem zetünk elaljasodása, nemzeti becsületünk és létünk hajótörésébe.

Minden okos ember a k ö z é p - és r e á l t a n o d á i tanárok kiképeztetésőket is óhajtja, s pedig a magyar annyival inkább, mivel honában e tekintetben kevés történt, mert igaz, hogy például: a P a n n o n h e g y i sz. B e n e d e k rendi atyák, mint leendő gymnasialis és academiái tanítók a rend bölcs intézkedéséből Hakonybélben egy évig sajtószertű praeparandiában rendeltetésükhöz nagy gonddal képezletnek, s van is tanodáikban ennek kedvező látszatja; de ellenben tudom, s fájdalommal bevallom, hogy képezdeileg szakmesterekké épen nem mi vehetnek, például Salv á t o r r ó l és sz. M á r i á r ó l czimzett sz. Ferenczrendűek, s jól lehet több gymnasiumban tanárkodnak, illy praeparandiai képzésről nem is álmodnak. Azombau ezen szerzetek atyái is tartozván Theológiában a Paedagogiát és Methodicát rendszerileg tanulni, különben is magasabb iskolákat végezvén, azért telje, tsíthetik tisztüket, de nevendékeik is még felsőbb tanodákban némileg pótolhatják az alsóbbak hiányait. Ám mi ez alkalommal a szorosán vett népnevelés érdekében, azért is egyedül a m e s t e r k é p e z d é k r ő l kívánván szólni, fentebbi képezdeink reformja utáni sóvárgásunkat idő és hely kéméletből, csupán általjányos, kétségbe vonhatlan maximákkal indokolandjuk:

Köz vélemény hogy a köz boldogság, főleg a népnevelés-tőlfüg.

Köz vélemény, hogy az első rendű oktatás, egészen a

tanítóktól füg; a népnevelés nagy részben azoktól feltételeztetik, kik a népneveléssel megbízatnak.

A legjobb oktatási terveket is csak jó tanítók által lehet végrehajtani.

Jó tanítók nem születnek, hanem lesznek, rendszerint helyes képezdei oktatás által.

Ím ezen igazságokon sarkallik buzgó óhajtásunk, melly az országos képezdei rendszernek czélszerű átalakítása után eped.

II.

A köz nevelésnek alapelvei, mellyek törvény által kimondandók

Mindenek előtt röviden a népnevelésnek szellemét szükség megállapítanunk, miszerint a népnevelési irányzó képezdek vezérelveit következtethessük. Ez lészen sarkköve az új épületnek.

Nem bocsátkozom politikai kérdések megvitatásába, mélyékét a legújabb törvények által megalapított jog egyenlőség, és ügyünkre vonatkozólag a XX-dik törvény czik 2-dik §-ból „E hazában törvényesen bevett minden vallás felekezetekre nézve, különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapotatik meg“ fölmerülnek, jelesen:

Hogy a katolikusok — mint jelenleg a nemegyesült görögök és protestánsok — iskolai ügyeket saját hitelveik szerint önállóing igazgassák, és hogyan? Ebbe a törvény nem avatkozott, megadta minden bevett vallásnak a tökéletes egyenlő szabadságot, nem is adhatott egy igazságos törvény kevesebbet a 8 millió katolikusnak, mint sokkal kevesebb protestáns atyánkliainak adott. — Minden hitbeliek tudják jogikat és kötelességeiket, s ez szerint cselekedendnek.

Iskolákra vonatkozólag a törvény megszabta a ministerium teendőit a XX. t. ez. 3. §-ban: „Minden bevett vallás felekezetek egyházi és iskolai szükségei, közállodalmi költségek által fedeztessenek, s ez elvnek részletes alkalmazásával a ministerium az illető hit felekezetek meghallgatásával a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvény javaslatot fog előterjeszteni“ íme r n i n i s t e r ú r! hogy az iskolák szükségei, költségei állodalom

által fognak fedeztetni, csak ezt az elvet állapító meg a köznevelésre nézve törvényünk, s ennek alkalmazásáról terv adást az illető hit felekezetek meghallgatása után, a ministerium teendő. Ez szerint a tanodák szelleme és tanulmányi elvei vagy is belszerkezete a ministerium körén kívül esnek, ezeket minden hitvallásbeliek magok határozzák meg.

Szellem leigázás ellen óvását kikötötte a törvény 4. §. „A bevett vallás felekezetek iskoláiba járhatás, vallás különbség nélkül, mindenkinek kölcsönösen megengedtetik“

Mi a statust illeti, minden esetre érdekében vannak a köznevelésnek alap elvei, mert a közboldogság intézete, mellynek pedig a nevelés egyik alapja.

Azért a status általában törvény által kikötheti, s minden józan honpolgár óhajtja is hogy kikösse abbéli óhajtását, hogy a közboldogság és egyformaság tekintetből az országos nevelés „Keresztény szellemben és nemzeti irányban kezeltessék“

Ezt, és hogy különbben minden vallásirt szabadon i n t é z i tanodáinak belszerkezetét ezt, és nem többet kívánnék a törvénybe iktattatni. A külrendezésre nézve pedig a minis t é r ú r törvények értelmében adand tervet, ehhez hazafiúlag véleménnyel hozzá járulni szent kötelességünk, mint ezzennel beváltunk.

A köznevelés fontos ügye megérdemli, hogy kimondott alapelvei fölött kevésse elmélkedjünk.

III.

A keresztény szellem diadala.

Törvényben azért mondanám ki a köznevelésnek alapelvét, mert különbben az önfejűség fog garázdálkodni a köz csend és boldogság rovására. L. A i m é M a r t i n a koszorús francia paedagog erre nézve helyesen és eleget mond e szavaival: „Elveket keresőnek — századunk emberi — és csak véleményekkel t a l á l k o z á n a k; í g y lőn minden esz s z u v e r a i n; é s t á m a d t vita; veszekedés, törvé-

nyek iránti engedetlenség, és a század chaos-
basúlyedt.“

Mi előtt még is a tekintélyes külföld példájával támogatnék fentebbi kívánatunkat, vizsgáljuk kevéssé a köznevelés alapelveinck igaz voltát.

Az embert életre és üdvösségre kell nevelni. A házi nevelésnek a szülői szív természet rende szerint ugyan ezt sugalja. Ám a házinevelésnek, ezen természet törvénye szerint jelesb tudósok által megalapított elv elleni roppant fogyatkozásai sürgetik, hogy a nyilvános nevelés tapasztalás nyomán biztos irányban rendeztessék. Mi tehát a rendszer tervezése előtt, a nyilvános nevelés irányát nyíltan abban tűzzük ki, hogy az keresztény szellemben és nemzeti irányban kezeltessék.

Meggyőződést kereső olvasóimat, ezen tárgyat megvitató egész munkákra utalhatnám, mellyekben kivált a francia és német irodalom igen gazdag; vagy az egyetértő tekintélyes férfiaknak hosszú névlajstromát tárhatnám föl, kiknek élén Millde, Cainpe, Niernayer, Stapf, Curtmann, Seyler, Feneion, Schwartz, Demeter, Szilágy, Hergenröther, Cbimani, Heinsius, Fáy s. a. t. tündökölnének; sőt a históriának nyomos idézeteivel támogatnám helyességét; ámde a sürgős idő korlátai által védveimnek gazdagságos felsorolására szorítottam; az igazságot komolyan kutatót elmékedésében ezen eszmelánczolat is biztosan vezérlendi. Egyenkint vizsgálándjuk az iker irányt.

Hitvallásos szellem nélküli köznevelés, az embernek még csak földi jólétet sem biztosítja. Valódi keresztény szellem nélkül nincs helyes ön és felebaráti szeretet, nincs fejedelem és haza iránti kitartó hűség, nincs igazi közszellem; keresztény szellem nélkül a teremtés remeke emberi méltóságából ismét aláhanyatlik ama pogánykori materialismusba és rabszolgaságba, mellyből őt a keresztény religio szabadító föl; a keresztény szellemnek gyümölcsei a nemzetek tudoraként: szeretet, öröm, békesesség, türelem, jólét, szelídség, hívség, erkölcsiség, mértékletesség, szüzesség (Galáczbekiekhcz V. r. 22—23, v.)

A keresztény szellemű nevelésnek oly fölséges bélyegeit

„Népevelés tan.“ című munkém lapjaifönnen hirdetik, szerintem, mit?! az ész, és évezredek tagadhatlan szavaként: a keresztény szellemű nevelés, a legjelesebb működés. Ha ki illy hangoktól elszokott, kérjük ne ijedjen vissza, szent a cél melyre törekszünk; a sok üres, sujtásos, handabanda mellett komolyabb szemléteket is magérdemel az emberiség és édes hazánk közös ügye. Lássatok: a keresztény szellemet istenesség bélyegzi, mellyel az embereket Isten országának megnyerni, így köz szentséget tökélyt, jámborságot boldogságot szülni buzgólkodik. Valóban hathatós eszköze az isteni gondviselésnek! — A keresztény szellem csak szerezettel működik, mellyel ugyan megfér az atyai komolyság, de nem a zsarnoki erőszak; szükségben fényit, de a szeretetnek vesszejével, Istent tartván szem előtt, ki legkegyesebb és legigazságosabb atya, ki kegyességét szigorral párosítja, és szigorúságát kegyelemmel enyhíti; mivel a keresztény nevelés nem akar rabszolgákat, hanem szabadakat, a rabszolgákat nevelni.— A keresztény szellem nem hanyagolja el az emberi erőket, inkább egyesíti mind azt, mi a gyermekben elszórva rejlik, s az Isten kezéből kikerült egészet, tökéletesebben illeszti rendeltetése pályájára. Egy tehetőséget sem áldoz föl a másíknak, testet és lelket égyiránt képez; a földi embert boldoggá műveli, hogy mennyeivé üdvözöljön.— Nevelésünk mit sem fordít el, az alantit felsőbbnek, a felsőbbet a legfelsőbbnek rendeli alája. A testet a léleknek, ezt az Istenségnek; az indulatokat az észnek, ezt a sz. hitnek; s épen így kapcsol össze ideiglenes örökkévalósággal, s a véges lénynek kilátást nyit a végtelenségbe. — A keresztény nevelés híven ügyel a természet és tapasztalásra, az élet e két nagy mesterére. Nem akar ugyan új természetet mesterkélteni, semmi csirát idő előtt érlelni, sem bimbókat szét tépni, hogy időnek elölte lássa reménylett virágát, nem is különczködik vakmerőn a tapasztalás mellőzésével, hogy romokban remekeljen; hanem miként a bölcs orvos vagy kertésznek elve, csak a természet működését gyámolítani, úgy a nevelésnek zsinór mértéke, nem mesterkélteni, hanem a természet fejlesztését, növelését tapasztalt módon elősegíteni. Örömmel tartja magát a természet

hú tanítványának. S épen azért mint a bölcs kertész, nem erőlködik minden magból csupa rózsát, csupa szegről s. a. t. teremteni, hanem minden csemetét természetadta s a j á t s á g k é n t nevel, mert jól tudja, hogy Isten nagy kertjét e világot a é z é l - irányos változatosság teszi nagyszerűvé, gyönyörű szép, isteni-művé: így nevelésünk is minden nevendéket saját természeti tehetsége és körülménye szerint maga helyére alkalmatossá, s mindenkor boldoggá törekszik képezni, azt végtére üdvezítendő. — Ennél fogva a keresztény szellemű nevelésnek fő buzgalma növendékeiben a g y e r m e k é r z é s t, mint emberben a lég-nemesít és legjobb fajmagot, mellyből csírázik a humanitásnak legjelesb fája, föléesztetni, megóvni, kifejteni és megtartani; így a szép gyermekesség vagy is ártatlanságnak paradicsomát plántálva, az embereket örök boldogságra alkalmatosokká képezni, mert isteni kinyilatkoztatás szerint: „Ha nem lesztek mint a kisdedek, nem mentek be mennyeknek országába.“

A keresztény nevelés az arany közép úton halad, túlság és szélsőségek között, a túlzó szigor és kényesztetés, szorongva áhítatoskodás és hitlenség, érzéketlenség és érzelgés, önzés és közönyösség, remeteség és zajban tévelygés, tudatlanság és hiú tudakosság s. t. e. f. közölt. Nem képez egyedül az egyháznak, sem egyedül a polgárzatnak, hanem egyház, status és családkörnek, vagy is az életnek, föld és égnek egyetemben jó fiakat. A gyermekből derék polgárt nevel Isten országának, ki illy alakban méltó nagy családjához, s minden viszonyba, hivatalba, állásba illik, ő jó családtya és családanya, hiv életpár, békés és munkás hontag, valódiilag fölvilágosodott ember, és minden állásban megelégedett. — A keresztény szellemű nevelés mindég a l a p o s a n működik, nem épít levegőn, nem homokon fellegvárakat, hanem nyomos okfőkön épít. Való elemi nevelés, mert az emberi erőket csírájokban felkarolja s fölvirágoztatja, s mindent az ő s elemhez, a teremtőhöz visszavezet; nem is képez embereket az iskolának, egyes állapot vagy körülménynek, vagy egyes országnak, hanem az életnek és Isten országának, vagy is mint némellyek a neveléstől megkívánják, az embert életen által menyországba vezeti.....

Még sok dicső előnyit tudnám meleg kebellemmel hirdetni a tiszta keresztény szellemnek!... Ne is mondjátok, hogy sok rózsa keresztény van; igen, mert ők föl nem fogták ama magasztos szellemet, és vastag tudatlanságuk ködében tévedeznek. Ne mondjátok: hisz ekkorig is többnyire az egyház nevelt, és mennyire ment; ha cserép edénybe rakjátok az aranyat, váljon veszt-e az becséből? de hol derék egyháziak működnek, nem tündöklenek-e jámborok? faluról falura, házról házra szeretnék vándorolni veletek, és szemtől szembe megmutatni a keresztény szellemnek üdvös gyümölcseit, mellynek egyedül köszönhetjük eddigi fenlétünket. Ha hogy egyesek hanyagsága, rózsa akarata gonoszát természet, az megrovandó, de ebben a legtisztább keresztény szellemnek nincs része! . . .

De nem szükség ügyünket védelmeznem, érintetteken fölül a történetek csalhatlan tanúsága is mellettünk harczol, mellyből kitűnik, hogy a keresztény szellem majdán tizenkilencz század folytán minden véres ostromokon diadal-maskodott, minden jvilági tévelygésen és észcsapongáson kifogott; ezen szellemnek köszönheti Európa míveltségét, és újabban feléledt szabadságát, ez hatott ekkorig legkitűnőbbben az emberi nem boldogítására; minélfogva a keresztény szellemű nevelést minden fölvilágosodott nép örömmel fogadta sajátjául; s hol a viszketeg ál felvilágosodás ezt kiirtani, lábbal tapodni próbálta, ott is hova hamarabb dicsón visszaszorgalmazá azt az önkarán okult *jobb* és nemesb lelkek buzgalma. Olvassátok csak figyelem és jó lélekkel *Chateaubriatidnaka* „Les Martyrs“, az „Itinéaire de Paris a Jerusalein“ remeklőjének a „kereszténység szelleméről“ írott munkáját (*Génie du Christianisme*“ először 1802-ben Londonban látott napvilágot, s az óta többször, és több fordításban); és deres közönyösségtek lángolvet, és könyes szemekkel szánni fogjátok atyátokfiát, ki hitlenségében az élet rózsáutain vakoskodva nyomorog.

Lelkem e kedves, ez angyali ügy ajánlatára végtelen sokat tudna a tollnak sugalni, ha szükségesnek hinném; azért csak zárszóul a koszorús *Stapfnak* neveléstanából egy óvó idézetet: „A nevelésnek ama profanatiója, melly szerint a hit-

vallásosságtól elválva, az emberiségei csupán önmaga által kívánja nemesbíteni, legnagyobb baja korunknak. Ex úton nyerhetünk ugyan aesthetikusokat, és sokat Indokát, de igen is gyakran — mint a nemzetek tudora mondja — minden igazságtalanság, gonoszság, rendtelenség, kapzsiság, irigység, ravaszság, hiteszegés, Isten káromló, negédes, szülő és előljárók iránti engedetlen, kiállhatatlan, s egyéb rosszaságokkal felruházott embereket.“..... És olvassuk a német paedagogusok főbbjeinek panaszát, kik a német eszelőségnek méltán nevezhető rationalismusnak iskolákból sarjadzott borzasztó kinövéseit látják, értik, fájlatják, és gyors orvoslatért esengnek, miután, miként Krummacher magát kifejezi: „a keresztény elem iskoláiból vagy készakarva száműzöttetett, vagy gondatlanságból elenyészett, részint pedig mellékes lárnya alacsonyított, iskoláik a pogányságba süllyedtek alá.“ — Ezen és számtalan tanúságokból még nem késő tanulnunk, az évezredes, őseinktől szeretett s olly igen boldogító keresztény szellemet a nyilvános nevelés irányául buzgón szorgalmazni.

IV.

Szükség, hogy a nyilvános nevelésnek alapja a positiv religio legyen

Logikai rendben következik, hogy a népnevelés vezetését az egyháznak szorgalmazzuk.

Nincs most helye hosszas akár történeti, akár political vizsgálatokba ereszkednünk, feladatunk inkább olly elveket megalapítani, mellyek szerint helyes tervet indítványozhasson a ministerium.

Szándékom tiszta és lelkiösméretes, mikint a feladat igen fontos. Azért is minden félre értés, minden részre hajtástól menten, egyedül a közüdv és hazánk boldogságát tartván szem előtt, a történet és küllőid bölcseinek, s a historia-tanításán épült meggyőződésemet táróin föl.

A népnevelés vezetése, igazgatása országos közremunkálattal és felügyelés alatt, az egyházra hízandó,

Ne mereszd szemedet, ne vessd közbe vétódat jó lelkű hazámfia, ez nem paradoxon, Európa alkotmányos és legműveltebb statusainak is ez köznevelési alapelvök; ezt a dolog-termezete, a közboldogság, a családok nyugalma, az egyház rendeltetése egyeránt követelik, körülményeink törvényesnek és legcélszerűbbnek kiáltják, ezt [az országgazdászati óhajtja, ez legliberalisabb eszme, mint alább meglátjuk, ennél jobbat nem tudunk, nem tudott a világ felmutatni. Derítsük ez igaz elvet tisztára.

Religio nélkül társadalom fön nem állhat. Tekintsétek a világ történetét, és a népek ezerféle tévedéseikkel, hitregéikkel a természeti szükségét, az ész és szív ezen egyetemes követelését igazolják. De talán tin szemeiteknek jobban hisztek? ám tekintsétek a mai világot, Istent imád és szentel tudós, tudatlan, Isten hitét hazudja az istentagadó is, különben fél, hogy mint erkölcsi szörny a társadalomból ki igazítatnék. Tekintsétek a hitlenek táborát, ők [is morál után, polgári erények után sóvárognak.

De legyen szabad a morált religio nélkül óhajtók elé egy életképet, igen tanulságost állítanom: soha sem volt több szó az erényről és erkölcsiségről mint P á r i á b a n mikor az ész-istennőt bálványozták, a guillotine uralkodása alatt!.... Erény és morál, religio nélkül nem képzelhető. Válgjon min fog sarkalni erkölcsiségtek? mi ösztönzend jóra, tinszenvedéyeitek levívására, a méltatlanságok és csapások eltűrésére, mi gyámolitandja gyarlóságokat? Erkölcsiség religio nélkül, pozitív hitvallás nélkül, Isten és törvénye nélkül csak üres semmiség, titkos önzés, hiú szódagály, rosszabb a nyílt ellenségnél, kivel szembe szállni tudunk, de amaz a legszebb szíu alatt pusztítja az erények, s boldogság országát.

A francia első forradalom emberei érezték a szükségét valamivel pótolni a száműzött religiot; és honnan származott e szükség? onnét, hogy a köztársasági erkölccstan mellet, az erkölcsök romlása egyre növekedvén, olly fokra hágott, hogy a legmerészebb liberalisták is megrettentek; „A Trón fölforgattott — mondá Gauthier (du Carvandos) egy indítványnál a nyilványos oktatás rende iránt— még egy van lerontani való.

ez az, mellyen a halhatatlanság ül. Mindenfelől romlottság környez; ez olly ragadó folyam, mellyet semmi gát föl nem tartóztat. Még egy pillanatnyi késedelem, és elnyeli a serdülő nemzedéket.“ Bonaparte lángesze belátta Francia országnak veszedelmét, minden departament főtanácsát megkérdezte a nyilvános nevelés és erköcsiség állapotáról, s eme francia ország megyéinek jegyző könyveit kezében tartván Portalis, a törvényhozó testület eléje egész Európa bámultára, s a kisírt religio sebeinek balsamául ezeket mondá: „egész Francia országnak szava, hogy:

„Az oktatók pusztában tanítottak, mert eszélytelenül kimondatott, hogy az iskolákban nem kell a religióról szóláni.“

„Az oktatás 10 év óta (respublica kora) semmit sem ér; a religiót kell a nevelés alapjává tenni.“

„A gyermekek legveszélyesebb röstsége, s a legaggasztóbb csavargásra vetemültek.“

„Nincs semmi eszméjük az Istenségről, semmi ismeretük az igazság és igazságtalanságról. Innen a szilaj és bárdolatlan erköcsök, innét az elvadult nép.“

„Így tehát — ekkép fejezébe a szónok — egész Francia ország az erköcsiség és a társadalom s e gítségeül a religiót hívja föl.“

„Ez volt az igaz oktatási elvnek — mond C. van Bommel (A nyilv. első és másod oktatásnak igaz elvei' című jeles könyvében, mellyet e cikkünk kalauzzául használtunk, s mellyet a népnevelés minden lelkes barátjának olvasásul kitűnőleg ajánlunk. Magyar fordításban kiadatott Veszprémben 1847. 8. r. XX, 397. 1.) Ez volt az igaz elvnek legtündöklőbb diadala; legrendesebb kárhoztatása ama hiú elméleteknek, mellyeket a philosophia annak helyébe erőszakosan tukmált. — Csak 10 év kellett, hogy a philosophiai bölcsesség esztelensége bebizonyíttassék, és egy egész nép undorodjék ama hihetetlen gög előtt, mellyel Istent a társadalomból száműzte! Tíz emberi hatalmukra nézve korlátlan dictátoruk által szünet nélkül megújított kísérletek, nem hoztak egyebet létre, mint a tények tagadhatfánsága által kicsikart, a nagy nép tolmácsa által kimondott

ama vallomást: erkölcsiség megrontatott, a társadalom megrendültetett, a religio jöjjön segítségünkre! Rousseau, Voltaire. Condorcet, Robespierre, kiragadván az épületnek sarkkövét a keresztény nevelést, csak romokat készítettek; fölvilágosodásuk nem volt egyéb, mint sötétség, és haladásuk nem egyéb, mint visszatérés a régi bárdolatlansághoz, ígéreteik a társadalom ujja születéséről nem egyebek, mint gyalázatos hazugságok, nincs oktatás nevelés nélkül, s nincs nevelés erkölcsan és religio nélkül.“ — Ez volt Francia országnak az első revolutio gyáz éveiből vont tapasztalása. Vajha mi is más nemzetek történetén okuljunk!

Még egyet. Midőn nem rég Francia országban a rend kívüli törvényszék elé egyszerre ötven tolvaj jelennék meg, az elnök Ily fontos nyilatkozatra fakadt: „Valljuk meg uraim, valljuk meg nyíltan, a büntetés félelme kevés vétségnek veszi elejét, a büntető törvények ereje nem elegendő biztosíték a társadalomra nézve, mivel a bűn, melly ellen alkalmaztatik, csak gonosznak eredménye. A henyelés és fellejtés, ezek a valódi sebek, mellyeket orvosolni kellene; ezek azok, mik által a tolvajság szinte szükséggé válik. De a társadalom e két sebe ellen nem tehet a törvény semmit, s azokra nézve, kiket a vétkek ezen falak közé hoznak, orvosolhattad a baj... Midőn illy nyomorúságokra tekintünk, azt nyilatkoztathatjuk, azt kell főnhangon nyilatkoztatnunk szavaink és példáink által, hogy a gyermekeknek erkölcsös és vallásos nevelése, a társadalom minden osztályaira nézve az egy biztosíték a jobb jövőre. Uraim az idő sürget bennünket. Már is sok nemzedékek fosztattak eg e nagy jótéteménytől.“ Vajha illy nevezetes események, és illy ünnepi nyilatkozatokra figyelnének azok, kik nézeteinkben osztozni nem hajlandók! — Vajha a főn idézett, mély belátással írt, történeti és statisztikai adatokon épülő munkát sokan végig figyelemmel olvasnak de nálunk épen az a baj, hogy sem olvasni, sem tanulni, sem a históriát hallgatni nem szereljük, ha szava komoly és remin utasít; inkább a féktelen szabadság, önkény által engedjük magunkat elragadtatni, ha külömben érzékeinket izgatja, és hiú-

ságunknak kedvez. Borzasztó, mennyire szeles, mennyire meg gondolation, mennyire tiszteletlen, szerénytelen, kivált a fiatal-ság a komoly tanok és kérdések körül valóban műveltsége soknak alig ért gyermekkort, azért is mindent bábjátéknak tekint. —

Honfiak! a haza, ez édes mienknek rendezéséről, fölvi-rágzásáról, mi vérünk boldogításáról van szó; tehát félre minden előítélet, és gyanúsítással, részrehajlással; körül tekintve, meggondolva ítéljünk és határozzunk; mert eső után késő a köpönyeg; az elhamarkodásnak kárai kipóthatlanok.....

Már volt törvényhozó testületünk, hála az égnek! okult a történeteken, s az 1844-diki országgyűlésnek kerületi—mondhatni szabad ehnű választmánya — népnevelési törvény javallata I. §-ban kijelenté. „A népnevelésnek mindenek fölött vallásos-nak kell lenni, vagy is olyannak, mellyen az isteni hit és tiszta erkölcsiség tanai keresztül szövessenek.“

A históriának illy jelentékeny érintéseivel kelle élnem, miszerint okadatosan állíthassam, és nemzeti hitté érlelni segítsem azon igazságot: szükség, hogy a positiv keresztény religio alapja és lelke legyen a nyilvános nevelésnek, következőleg szükség hogy azt a vallás kezelői, a vallás szolgálói igazgassák. Melly következményről a következő czik szól.

V.

A népnevelésnek vezetése, igazgatása országos közre munkálat és felügyelés alatt az egyházra bízandó.

Homlokirátul igazolásomra Bommel szavait jegyzem föl: „E sorok írásánál csak egy gondolat forog előttem, az hogy okadatos tanácsok által boldoggá tenni segítsem ama bölcs vallásos önáldozatra kész nép jövőjét, mellyhez annyi viszonyok csatolnak.“

S most a dologra.

Jeles férfiak kimondák, hogy nevelés religio nélkül, religio pap nélkül nem lehet, s ezt a nemzetek története fenhirdeti; bebizonyult, hogy a papság az alkotványosságnak leghatatosb biztosítéka, s a demagógiának, anarchiának leghatatosb

ellensúlya; (Emlékezzünk itt meg XVI-dik Gergely pápának a még élő orosz cárrali összejöveteléről, s az emberiség melletti szóváltásáról; és IX-d i k Piusról ki a nemzetek jogainak leghőbb védnöke! — és idézzük fel emlékezel önkijén mind azon egyházi férfiakat, kik nemzetünk becsülete és léte mellett vívtanak! s t. b....) bebizonyult, hogy az egyházi rend igazgatása alatt a nevelés legrendesebb, legkielégítőbb, leggazdaságosabb, vagy is legczélszerűbb. Jeles férfiak idézetei helyett itt inkább művelt statusok intézményeire figyelmeztetem olvasóimat.

S z á s z-Weimárban a népoktatás igen virágzó állapotnak örvend, pedig igen egyházas consistorium igazgatja; az iskola felügyelés a lelkészek tisztéhez tartozik, a tanító egyszerűismint organista.

Száz - országban a nyilvános oktatás egy fő consistoriumra van bízva, mely egy confederalis miniszternek elnök, lete alatt, legnagyobb részt egyháziakból áll. Az első oktatásra! fejjfelügyelés ajs egyházi hatósághoz tartozik.

Porosz-h o n b a n az egész nyilvános oktatásnak szele méit az oktatási törvények, ezen idézete föltárja: „Minden iskolának fölrendeltetése oly módon nevelni az ifjúságot, hogy benne az embernek Istenhez! viszonyai ismeretével fölélessze amaz erőt, ama vágyat, melynél fogva életét a kereszténység szelleme és elvei szerint szabályozza.“.....Az igazgatás a valásminiszter fölfelügyelése alatt az egyháziak által kezeltetik; a tanítási könyvek a felsőbb egyházi hatóságok közbejöttével választatnak meg; a mesterek kinevező leveleik a püspökhöz küldetnek, s ez előbb kihallgattatik. Ím lássuk! Porosz ország nyilvános nevelése is, mellyiránt miniszter úr előszeretetet és defereutiát Játszott folyó 1848-dik évi május 8-kán kelt rendeletében tanúsítani; melly rendszer Francia országnak is anyira magára vonta figyelmét, hogy szinte utánzására gerjedd, i m o Porosz, tetszúleg a legvirágzóbb tanodák, e gybáziak által vezéreltetnek!

Belgiumban szabad vallás, szabad oktatás van igen okosan törvényesítve; s a lüveni katholikus egyetem, meg a hat képezde, és a keresztény atyafiak iskolái fennen hirdetik.

hogy az egyház igazgatása alatti tanodáké az elsőség.

F r a n c z i a ország félszázad óta nagy crisen ment keresztül; az első forradalom megtagatta a religiót, és azt közoktatásából kizárta, és félszázad alatt tízszer változott a tanrendszer, s az országot ki nem elégítő. A februariusban bukott kormány a vallást ugyan a népnevelés alapjául kitűzte, de az igazgatást nem az egyházra bízta, és a szülők elégedetlenek valának; az egyháznak csak semleges befolyás engedtetett az iskolákra az atyák és anyák, az egész ország gyermekei érdekében javítást sürgettek; a kormány nem melőzhette a közkívánatot, és Consin Victort a Francziai academia tagját, egykor a párisi egyetem Faculté de letres-ében a philosophia történetének tanárát, Plató és Proclus fordítóját és illetőleg kiadóját, s a Bourbonoknak szabadelműsége miatt üldözöttjét és 1840-ben Thiers elnöksége alatt a nyilvános oktatásnak miniszterét, s így minden liberálisnak gyanúja fölötti értelmes bölcselet, Némethonba utaztatta, hol legjobb karban látszik lenni a nyilvános nevelés, miszerint biztos tapasztalás szerint indulhasson; s C o n s i n, ki legkevésbé gyanúsítható, bőven felsorolt tapasztalatai után (olvasni igen méltó a minisztériumhoz benyújtott tanulságos jelentését magyar fordítása is megjelent —), okadatosan és lelkesen fölszóllal, hogy az első és másodrendű oktatást az egyház igazgatása alá kel hízni, miszerint azt a keresztény vallásosság lengje át, mert csak ily nyilvános oktatás biztosítja nyugtatja a köz boldogságot a családokat

S valóban a párisi község, a liberálismusk e classicus városa a keresztény-Atyafiakra (egyházi rend) bízott 12 tanintézettel bír, mellyeket a város tart fön, s még kíván Hlye. neket; s az olly liberális Franczia országban, mely bosszú évek során át olly keserves hadat viselt a katholicismus ellen, a keresztény atyafiak rende kezén már 317 illy intézetet számlál, mellyek 1556 osztályra rendezve, 522 iskolát képeznek, s bennük már néhány év előtt 141,089 növédék járt, 41 franczia városban vannak már keresztényatyafiak, 112 város kívánja őket, s ha ez intézet 1000 egyeddel többet volna képes előállítani, e pillanatban alkalmazhatná őket. Lám! pedig az oktalán túliberalismus 1792-ki augusztus 18-dikai határozatban számüzé őket

ezzel eltörölvén 121 rendházat, mellekben 1000 egyed legjobb sikerrel fáradozott; s ezután 3-mad évre a conventben már fájdalommal említettelt eltürültetésük; s néhány évvel utóbb, midőn látni lehetett, hogy a vallástalan oktatás oly vadságra vezet minőben az emberiség a kereszténység földerülte előtt is alig volt a keresztény oktató társulatoknak visszaállítása a deparlamenti főtanácsok által sürgettetett, Fonreroy az oktatási igazgató nyilván kijelenté, hogy „csak az atyafiak képesek m e g j a v í t a n i a foradalom által megrontott erkölcsöket.“

A francia szabadságot és példát utánozni szeretőknek komoly figyelmőkbe ajátatik ez életkép. Tanuljunk a históriából ne csak czifra szavakat, hanem üdvös irányzatokat is!

Éjszak Amerika szabad statusaiban szabad vallás, szabad oktatás létezővén, bámulatos, hogy a szabad és független egyház milly óriási lépéseket tesz a nyilvános nevelés, s ezzel a közműveltség előmozdításában, csak egyetlen példái idézünk: J o h n H u g h e s püspök egyik 1846-ki Sept. 5-kén kelt hivatalos jelentésében írja, hogy Newyork egyházi megyéjében 1837-ben volt 1 collegiumjok (mellyet 1838-ban a hit ellenei elhamvasztottak), s leányiskola 8 az irgalmas szüzek vezetése, alatt (e mellett a 43 áldozópap helyenkint tartván elemi oktatást); s már 1846-ban volt egy papnöveldeje, 1 collegiuma (lyceuma), 11 leánytanodája az irgalmas szüzek, és 4 külön vezetés alatt, 6 árvaháza, és megyeszerte 109 áldor tanította a népet és gyermekeit... s mint egyéb hiteles tudósítások tanúsítják, az egyháziak tanodái nem csak dicsérteinek, hanem más felekezetekbeliektől is sűrűn látogattalak, pedig ott, lehet mondani, nem tetemes javak hanem szabad mozgás, és övéiknek, híveiknek rokon bizodalma fő erejük, mellyet a vallásos szellem csodálatosan gyümölcsöztek

Ezekhez röviden még azt jegyzem, hogy országga zdászati szempontból is legtanácsosb a nyilv. iskolák vezetését az egyházra bízni. Bebizonyult tény hogy annyira kiképzett igazgatók és oktatókra, magukat a kisdedeknek annyira feláldozni tudókra, s e mellett oly csekély díjjal beérőkre olly olcsókra, in int az egyháziak, semmikép nem tehet szert az országlat.

2-dik József kora honunkban is hagyott erre föl tanulságos példát. —

Hosszabb idézőtöknek itt nincs helye, ;mez érintések is elegendők teendőek azok hevének lehangolására, kik meg gondolatlan túlbuzgalmukban, mint látszik elég alaptalanul; s így igazságtalanul, helytelenül belebeszélnek a világba, s az egyháziak ellen a közjónak világos hanyatlása mellett is nem irtóznak szavazni. Látják a mások szemében találkozható szálkát, s magukéban nem veszik észre a gerendát.

Azt mondjátok talán: eddig az egyháziak kezükben volt a köznevelés és milyen sükere?

Honfiak! jól különböztessiink. Tagadhatlan, hogy köznevelésünk általában nincs kielégítő virágzásban, csak hogy ez részben világi kezekben volt, illyen a hang adó egyetem, academiák, némelly képezdék, gymnasiumok, és általán a városi nemzeti iskolák, és sok leány iskola; és tagadhatlan az is hogy akár az iskolák emelése, akár a tanítás buzgósága, nevelési irodalom, szóval népnevelésünk ügye körül honunkban az egyházi rendnek érdeme nagy. Erről szép bizonyítvány gyűjteményt nyújt, mint Fejér György Codex Diplomaticusa egy Fauer Jánosnak illy című munkája: „Az egyházi rend Érdeme magyar ország történetében. Árpádok időszakától korunkig. Székesfehérvárott. 1817.“ És Lányi Károlynak hason tartalmú böcses irata.

De a köznevelés ügye nincs is nálunk olly igen süllyedt állapotban, mint sok gazdag országban, például Anglia, sőt Frauczia országnak hegyi vidékeiben.

Azomban ne feledjük megfontolni, hogy honunkban ekorig a nevelés körül az egyháziaknak k ö t v é k kezeik a kormány befolyása által, a tanulmányi rendszert a kormány szabta, a fő igazgatókat a kormány nevezte, az iskolai felügyelők, s a plébánosok is többnyire kegyúri befolyástól fügtek; a könyvek a kormánytól rendeltettek, a kormány szabadalma szerint egyedül az egyetemi nyomda árulta és pedig jó drágán az iskolai könyveket, sem iskolák nem voltak, sem mesterek becsületesen nem fizettetlek, vagy a jegyzői hivatal által a tanításban akadályoztattak, vagy a gyermekek rendes iskolázásra nem szó-

riítottak; ehhez járul: hogy a házi vagyis szülői nevelésre kevés, vagy semmi gond sem fordítatott, pedig elméül a legjobb iskola sem megy sokra; némelly polgárzati rendetlenségünk, például: éjjeli tivornyák, ünnepeknek megnemülése, niagánlegelletés, fonóházak, színházaink gyakori botrányai, csáb nők tűrése, tagosztály szülte majorságok szaparodása iskola zás nélkül, a czéliek fegyretlensége, a gyárak szaporodása gyár-iskolák nélkül, közös tömlöczeink, semmi cselédrendszer, a korteskedés borzalmi s. t. b. Azt felhozni, hogy helytartósági intézmények által ezeknek eleje vétetett, semmit sem nyom. Igen papirosan, de a legszebb intézményeket nem bírta végre hajtani a gyenge kormány, a papság pedig karhatalommal nem bír.

Ezekhez járult a papság tekintélyének könyelmű lerombolása, a szabadelműeknek csábítási viszketege, a szabad sajtónak kinövései, kivált a gaz regények, s több oly okok, melyeknek bonczolása külön tárgyalást igényel. Legyünk igazságosak; ha a status ezen roppant akadályokon nem segít, egy résznek minden jgyekezete meg fog hiúsulni, és köznevelésünk hovatovább alább sülyed. —

Az egyházi nevelésnek egyik szép gyümölcsei a következő czikben rajzolandjuk.

VI.

Az esztergomi érseki Mesterképezde.

Ha a katholika egyház szabadon működhetik, év ezredes, isteni elvei biztosítják számára a legfényesebb és legüdvösebb sükert.

A katholika egyház nevelési igaz elveinek helyes voltát, helyelközzel honunkban is behizonyítá, hol tudni illik megengedetett neki a szabad mozgás. Példa igazolja állításomat.

Egyebek közül például az esztergomi érseki mesterképezdét (Praeparandiát) idézem föl, mert ennek tanára lévén, azt mint belszerkezetére, mint gyümölcseire nézve legjobban ismerem;

és tárgyrokonságnál fogva ezen tervezetem következő szakai-
ra vonatkozik.

Herczeg K o p á c s y József esztergomi érsek és Ma-
gyarország Prímása, az esztergomi roppant, szinte egy mil-
l i ó hívát számláló egyházi megye kormányát 1838-ban általvé-
vén, azonnal tapasztalta hiányát egy Praeparandiának, s mint
gondos atyja a népnevelés ügyének, 1841-ben megyéje papsá-
gához a népnevelés érdekében kibocsájtott pásztori levelében
ön szántából megígérni kegyes volt, hogy egy Esztergomban
felállítandó képezdére gondja leendő, millyennek alkotását ugyan
ő Herczegségének a Veszprémiek hálával hirdették. S
valóban ő szavának embere szerelvén lenni, székes káptalané-
val tanácskozáván, azt köz költségen megnyitandó! határozták,
ennek igazgatását egy esztergomi kanonokra, nevezetesen
Jaros Vinczére, s vezetését két egyházi tanárra, úgy
mint én reám, és Kendek Józsefre, és egy világira
Éliás Mártonra bízván. Az intézet Istennek segítségül
hívása mellett, igen épületes ünnepéllyel, ön maga alapító her-
czeg Prímás által fényes vendégkoszorú előtt 1842-ki novem-
ber 3-kán mégis nyitattott. Ő Felségének tetszéssel jóváha-
gyó rendeletét a Helytartótanács 1843. jan. 3-kán 103-dik szám
alatti intézvényében közölte, egyedül azt tartván fel magának,
„hogy a praeparandusok á l l a p o t a é s e l ő m e n e l
l e l ö k r ő l i értesítvény az illető tanulmányi fő-
igazgató útján a Helytartótanácsnak i d ő s z a k
ó n k i n t f e l t e r j e s z t e s s é k.“ Ez szerint az egyház
minden beavatkozástól menten vezethetvén zsenge intézetét, azt
igaz ősi elvei, és korszerűleg organisálhatla. S valóban, itt a
növendékek értelmi, neveléstani, és erkölcsi képeztetésükre
kellő gond fordítatván, az legszebb sükerrel koronáztatott.

E képezde tanfolyama elejével 10 hónapos volt, miután
nagy volt a tanítók szüksége; azomban közben felállítatván az
országos képezdek is mellyek 2 évi tanfolyamúak, a tan-rend-
szernek egyformasága miatt 1845-ki sept. 18-kán tartatott con-
sistoriumban az esztergomi érseki képezde tanfolyama is két
évesre változtatott, úgy mindazonáltal, hogy a bevétel csak
minden másod évben történjék, első évben valamennyi nevendék

első évi következő évben pedig: valamennyi másod évi. E rendszer a tanítási hathatósan könnyítvén, és támogatván, de kivált a fegyelemre és praeparandistáink erkölcsaikre üdvösen halván, követésre méltónak ajánlkozik.

Hogy lássa a világ, a magára hagyatott egyház milly la-
milmányi tárgyakkal képeztetni nálunk praeparandistáit, a tan-
tárgyakat felsorolom, előre bocsájtván, hogy minden tanul-
mányt a keresztény vallásosság, n e m z e t i s é g, és
korszerűség lengi állal, minden tárgy kezdettől fogva egyedid
magyar nyelven adatik elő, és pedig:

Első tanévben

Keresztény kath. hit- s erkölcs-tan.

általános-, testi- és szellemi—neveléstan. Kisededóvás.

Egészség-tan, és véletlen balesetek rögtön gyógy módja.

Általános- és alkalmazott tan-módszer. Olvasás, írás, és szám-
tan.

Magyar nyelv, helyesírás, szóragasztás, fogalmazás.

Általános világ-, egyházi- és magyarország- története.

Általános és honi-földleírás.

Ékes Írás, vonal rajzolás és

Alaktan elemei.

Ének és orgonálás alapismeretei.

Második tanévben.

Ó és új szövetségí szent történetek.

Egyházi szertartások ismertetése és gyakorlata.

Tanrendszer, és mesteri hivatalnak egész köre.

Természet-tan.

Természet-történet.

Házi- és mezei-gazdaság, és állatok orvoslás módja.

Törvényes viszonyaink, s mezei-rendőrség.

Magyar Írásmód.

Népjegyzői hivatal tudománya.

Alaktan és mértan.

Népépítészet és tervrajzolás.

Kézi műtan.

Képszerű- és Gregorianumi éneklés.
Orgonálás.

A tamnodort alább adandó terv- és javaslataink elárulandják.

Kik az országos képezdéket ismerik, azonnal észre veendik, miként rendszerünk és rendszerük közt lényeges különbség vagy p. o. catheticát nem tanítjuk, miután ez a paphoz tartozik, különben pedig a tamnódszerben vallás tanításra eléggé utasítatik növendékünk; e helyett mi a ker. hit- s erkölcs tant oktadjuk, miszerint növendékeinkbe a hit iránt tiszta meggyőződést ójtunk, s így belőlük valóan jó keresztényeket képezzünk, miután ez első tulajdonság; a történet velős rövidséggel tanítatik, a királyi képezdében nem, pedig kikélli, hogy a „historia vitae magistra“? a rajzolás nálunk tanítatik, a királyi praeparandiákban nem, és: a képezdeknek tanítványai rendszerint ex-gymnasisták, kik logicát nem hallottak; már hogy ők a neveléstant kellően fölfogják, s azt illő fokozatban alkalmazni bírják, gondolkodás szabályozótant is kell hallgatniok, Esztergomban e tekintetből tanítatik az alaktan, melly valóságos gyakorlati logica, melly a növendékeket különböztetni, szerkesztetni, következtetni, alkotni tanítja, elméjüket és gondolkodás módjokat mesterségesen rendezi és kifejti; és erről a királyi képezdek rendszerében szó sincsen; úgy szinte ott nem tanítatik a népépítészet és tervrajzolás, holott már e nemből is kell a népnevelőnek az ízlést és javításokat terjesztenie, s. t. b.

Már csak ezen vázlatból is kitűnik, miként szabadon mozgó egyházi képezdek felfogta rendeltetését, és kellően működik.

Ezt a világ is bevallotta, mert intézetünk iránt napról tanúsításnak:

184$\frac{2}{3}$-ban	volt tanítványunk	30 ,	köztök	díjas	23.
184$\frac{1}{3}$-ben	„	„	36 ,	„	26.
184$\frac{4}{5}$-ben	„	„	51 ,	„	31.
184$\frac{5}{6}$-ban	„	„	53 ,	„	27.
184$\frac{5}{7}$ben	„	„	46 ,	„	27.
184$\frac{1}{2}$-ban	„	„	58 ,	„	30.

Mint e számok bizonyítják évről évre szaporodik növendékeink száma, sőt idén az elővizsgálatra 89 ifjú csődülvén össze, sokat helyszűke miatt elutasítani kénytetünk. — E számokból egyszersmint kitűnik, hogy a nemdíjasok száma is nagyobb, mint bár mely rokon intézeté..... Ez országunkban a leglátogatottabb képezde; (hasonlításul idézzük a szomszéd kir. képezdek idei hallgatóinak számát: Érsekújvárott volt 6 növendék; Pesten 22, Kanizsán 7, Győrött 5 s. t. h.)

Ne is gondolják uraim, hogy talán ide azért csődül az ifjúság, mivel könnyen keresztül ússza a tanfolyamot. Ellenkezőt bizonyít hiteles jegyző könyvünk. Mi egy részt igazán neveléstanilag és keresztényileg, az az szeretetteljesen, atyailag igyekszünk bänni ifjainkkal, azért sorsukat kitelhetőleg könnyítjük, mit díjaink is igazolnak; de más részt szigorúan követeljük, hogy tanulmányokban! előmenetel, és jó erkölcsikkel kitűnjenek, ezt a népnevelés szent ügye kívánja tőlünk. De itt is legbizonyosabb tanúságot teendnek mellettünk a számok., például: az 184^{5/6}-ki tanévben 53 nevendék fordul elő, és utána való évben 46, mivel az 184^{5/6}-ki úgy mint első évi tanfolyambeliek közül mint szorgalmatosak vagy igen erkölcstelének, a tisztos népnevelői pályáról 7-len leszorítanak, s a hátra lévő 46 növendék közül is végével még 4 szorgalmatlannak megtagadtatott e képezdei oklevél, tehát csak egy tanfolyamban 11 méltatlant sújtott atyai szigorunk.... Mi tudjuk kötelességünket, kontárokkal nem akarjuk szaporítani a vi-rágásnak indult szép haza tanodáit.

E papi intézetnek még egy szép gyümölcseivel szabad legyen a jámborok örömeit nevelnünk. Ifjaink keresettek, évvége felé két annyi meghívó levél örvendezteti szívünket, mint a hány ifjával szolgálhatunk. Iskolai év végével rendszerint minden növendékünk kész helyre távozik, s mondhatom nem megvetendő állomásokkal láttatnak el, több királyi városban vannak normális professorok növendékeinkből. — Nevendékeink közt sok német és tót vagyon, kik szép módjával megmagyarosodnak, és nemzetiségünk terjesztőivé képeztetnek. — S mi fő gyönyörűségünk;

Növendékeink a városban becsületben állnak, jó erkölcsük miatt nem csak tiszteltetnek, hanem rendszerint a jobb házakban tanítók és instructorokul alkalmaztatnak; illy példás maguk viseletük miatt már egy párszor a vármegye első alispánjától nyilván a közgyűlésben megdicsértettek, és mi büszkén valljuk meg, hogy fegyelmünk a carcert nem ismeri! — Boldogult Prímás ő herczegsége próba - tételeinken személyesen megjelenván, többször nyilván — mi jelentékes — magas megelégedését kijelenté, és többször az ifjúságot iparkodásáért rendkívülileg is megajándékozta. — De még a folyó évi forradalmas napokban is, midőn nevédeink egy részt általunk lelkesen kijelentették a vármegye főnökének, hogy ők tudván haza iránti kötelességüket, szükség esetére a rend is béke fenntartására készek fegyver alá hajtani magukat, s fillérjeiket a haza oltárára szívesen ajánlották; más részt minden félbenszakasztás nélkül évvégig példás rendben szorgalommal végezték tanulmányaikat, mit becsületük kedvéért nein bírtam e helyen elhallgatni.....

Intézetünk szellemét és korszerűségét következő czikkek még világosabban rajzolandják.

Most az igazság érdekében kérdezni bátorkodunk; a keresztény szellem, s az egyházi rend tan-igazgatása nem becsülelesen, nem korszerűleg-tanulmányosan, nem foganatosán működik-e az esztergomi képezdében? —

Legyünk igazságosak!

VII.

De hát csak papok fognak a nyilvános oktatáshoz alkalmaztatni?

Midőn nyomos indokok, a közjó érdekében azt követelik, hogy a népnevelés keresztény szellemben, és az egyház igazgatása alá rendeztessék; némellyek halul fogják fel az igazság szavát, és féltékenyen felkiáltunk: de hát csak papok fognak a nyilvános oktatáshoz alkalmaztatni?... így jajdul fel néhány ideota. Ezeknek mi Bommel jelles lüttichi püspökkel azt válaszoljuk; „Csalódás. — Csak valóságos és elvszerű férfiak legyenek, kik vallják és gyakorolják

azt, a mit hisznek. A religio olly kevésbé zárja ki világi fiait az oktatásból, hogy csak szemeinket kell felnyitnunk a végre, hogy nagy számmal találhassunk ilyeneket azon intézetekben, mellyeket a papság évek óta fölállított, vagy mellyeknek igazgatása reá bízott. — Végre ne képzelje magának senki, hogy a religio olly formán követeli a nyilvános törvényes oktatást, hogy a status ebből]véggé kizárassék. A nyilvános intézetekben, mellyek az adózók költségein állítanak fel, van olly rész, melly igazgatása alá esik, e résztől nem fog megfosztalni. De a religiót nem kell megfosztani jogaitól arra nézve, mi az iskolának lelkét teszi, vallás-tanokra, az oktató bitére, viseletének s oktatásának alapjára nézve. Azon elválasztott állapotban, mellyben a religio és status vannak, ebben úgy mint másban, mind a kelten eléggé teljesíthetik azon kötelességeket mellyeket a gondviselés a társadalom érdekében reájuk mért. Csak jó akarat kell, hogy nyíltan elfogadván az elvet, rendezze annak alkalmazását. Ott, hol e jó akarat uralkodik, a párt szellem és bizodalmatlanság elenyészik; az egyetértés szíulolly könnyű, a milyen biztosak ennek jó eredményei.“

A monarchismus és fanatismus már elavult szemrehányások gazéért ezekről nincs mit mondanunk.

A jesuitismust a féktelen korszellem Európában már megbuktatta, vgy is azt alá ásta, erről sincs mit mondanunk.

De van a kétszínű politikának egy átkozott fogása, mellyel szent ügyünket ajánlja, mellyet a friedbergi képezde evangélikus igazgatója Curtmanu saját szavaival felidézünk: „Das Volk unter der Religion, wir darüber! Enter allen Zeitlungsmilteln ist der religiöse Glaube das gelindeste, und ungefährlichste. Die höheren Stände sin ihrer Absolution gewiss, das Volk muss sie durch Unterwerfung erkaufen.“ Erre illy megjegyzést tesz a derék protestáns férfit: „Die Unsiltlichkeit dieser politischen Doktrin ist so teuflisch, dass sobald das Volk ihren Sinn einmal ahnet, für die Autorität der höheren Stände gar kein Halt mehr möglich ist. Darum sollte man aus höherer Politik diese niedrige aufgehen. — Aufrichtig müssen sich die höheren Stände dem religiösen Lehen anschliessen, wenn es gesund bleiben und gedeihen soll; und diese Aufrich-

tichkeit kann nicht fehlen, wenn man sich mit dem Kerne des Khristenthums bekannt macht, nicht blos mit der Schale ländelt.“

„Senki két úrnak nem szolgálból“ mond az ige; mi nem akarunk Istennek is, ördögnek is szolgálni. Mi Isten szolgálai akarunk lenni, az isteni vallás őszinte bajnokai. Mi az egész emberiséget Istennek megnyerni, s így boldogítani óhajtjuk; s csak illy elvű politikának leendőnk hívei.

Am mi nem vadászunk papuralmat; nem akarunk alkotni statusban statust; mi a vallást terjeszteni, a bonnak jó polgárokat, meglegedett embereket, törvényeket tisztelő hódikat akarunk nevelni. Epén azért, hogy az ajánlott egyházi igazgatás valóban foganatos, cs megnyugtató légyen, a nyilvános nevelésnek igazgatása és vezetése országos felügyelés alatt álljon. Miről folytatólag.

VIII.

A nyilvános első rendű oktatásnak igazgatása és vezetése országos felügyelés alatt álljon. Ennek szerkezeti vázlata.

Az isteni gondviselés útjában falon nincs távol azon pillanat, mellyben a papság, a törvényhozóság, és igazgatóság bélélandják, hogy a hazának boldogsága becsesebb, mint valamely pártnak diadala, és hogy a nemzetnek erkölcsi érdekei minden egyéb érdeknél előbb valók.

C. van Bommel.

Különös állásunk van, ha ezen föllállított elv: a „nyilvános nevelésnek igazgatása és vezetése országos felügyelés alatt álljon“ mellett akarunk föllépni, tudván, hogy nálunk jelenleg a nyilvános nevelésnek fölőgyelése a kormány kezeiben vagyon, mellyet a ministerium 5 királyi főigazgató által gyakorol. Am az ország köznevelés körüli jogáról nem mondott le, s valamint az 1844-ki országgyűlés abba avatkozni kezdett, a kerületi választmányt hízván meg egy nép-

nevelési tervkidolgozásával, mely választmány munkálatát az akkori rendeknek beisnyújtotta; sa legközelebbi 1844-ki hongyűlésre is szinte valamennyi vármegye népnevelési utasítással bocsátá útnak követeit; és néhány vármegye ön kebelében iskolai választmányokat is rendelt; s éta legújabb XX. t. cz. 3. §-sa szerint a közelebbi törvényhozás az iskolákról rendelkezni fog. Az atyák helyesen jogot tártnak gyermekeik oktatásához hozzá szólni; az atyáknak ezen természeti joga elévülhetlen.

Azonban tisztelet becsület, de igazság is; adjuk meg mindenkinek a magáét; s hogy alapeszméinket biztosan keríthessük, tekintsük ismét azon közelebbi igen tanulságos események sorát, mellyeket Francia ország komoly óvásul felmutatott.

A nemzeti convent közneveléskörüli kizárólagos jogot bitorolt; azon eszme, hogy a köznevelés a státusé, eredetét a convent alatt vette, és Danton kölcsönzé azt a vad spártaiaktól; de az 1793-ki zsarnokok, mind a mellett, hogy nem tartották eléggé tiszteletben a természetnek örökös illetőségét t. i. a szülői jogot gyermekeikre nézve, s azt, hogy ki-ki meggyződése, érdeke, ön vallása szerinti iskolában neveltesse magzatát; még is hódoltak az atyai tekintélynek, nem az igazgatóság által nevezett felügyelőkre, hanem a f i i g g e t I e n családatyákra bízta az örökös kötelezett iskoláikra. Milly róz irányban, milly kártékonyán rendezte — religio nélküli erkölcsi irányával — a convent a köznevelést, deparlamentumok föllebb idézett kérelmeikből láthatni, s úgy, hogy a vadulni kezdett erkölcstelen nemzedéket keresztényszerű neveléssel szorgalmazták regenerálni.

Tagadván ez szerint, hogy a köznevelés a státust illeti, miután ez természeti és Isten törvénye, a legjózanabb politikai, és legműveltebb nemzetek szavanként az egyháznak szentebb rendeltetéséhez tartozik; ellenzem azért is, miután a história megtanított, hogy a polgárzat mint politika elveiben, úgy köznevelési elveiben változó, pártszeszélynek alárendeltje s így kezében a köznevelés, mint a conventében, csak laptajáték, vad erkölcstelenségre, közboldogtalanságra vezető...

Olly szilárd, olly változatlan elvű intézethez kell a leg-

szentebb ügyel kötni, mint az egyház, csak így fogja jó gyümölcsseit megteremni.....

Távol legyen tőlem, hogy én törvényhozó testületünket a conventbez lealacsonítására; jól tudom, hogy a köznevelést a honatyáinak vallásszellemében, keresztény szellemben kívánia rendezni, miként az 1844-ki kerületi választmány terve is mutatja (lásd 1. §. 19. §, a. b. c. s. t. b.) s jóllehet jelenleg más állásban vagyunk, s alig bírjuk sejteni hogy a képviselők országos gyűlése mint karolandja fel a nép érdekeit: annyit még is tudunk, hogy keresztények választandják a képviselőket, kik magzataikat keresztényszerűleg neveltetni megszokták, s ezt továbbra is óhajtják; — s azt is tanítja a história, hogy midőn a képviselők a nép igaz kívánatait mellőzték, vagy ellensúlyozni megkísértették, a nép iszonyúan felzajdult. —

Ám még sem tagadhatni, hogy a pártok állása szerint — millyenek mindég voltak, és mindég lesznek a vitatkozás mezején — hol ez, majd amaz politikai elv, talán egymással épen ellenkező győztes, s ez szerint a neveléskérdése gyakran hajtörést szenvedhetne, s pedig az egész hon és nemzetünk legnagyobb kárára. Miből azon következés vonható, hogy a köznevelést nem tanácsos egész mivoltában a hongyülés által sajátakint rendeztetek

Még egy igen fontos észrevétel merült föl eszméim láuczoletában: midőn protestáns atyánkfiai törvény által kikötötték maguknak a szabad oktatást; természetesen lemondottak, a viszonyosság úgy hozván magával, a katolikus résznek nevelésügyébe avatkozásról, melly nagyobb félnek igazságos és méltányos jogossága megtámadatnék, ha az országgyűlése a katolikus köznevelés érdemébe avatkoznék, miután— mint tudjuk — az ország gyűlésen a protestáns rész is képviselve van... Tehát, vagy le kell protestáns feleinknek mondaniuk törvényes kiváltságukról a nevelés tárgyában, vagy a katolikusok közoktatásukba ne avatkozzanak. No de ezt az 1844-ki XX-dik törvény czikben kimondott vallási szabadság és viszonyosság úgy is magában foglalja. S ha még is igazságos alaptörvényeket akarunk közmegnyugvás kedvéért, azok oly általánosuk legyenek, mellyek minden felekezet beli bon-

lakost kötelezzenek, s a külső egyformaságot, s így a jó rendet eszközölgék. Az országlat gépezetekkel tökéletesíthető léssen.

Jelenleg a kormány ügyel föl a köznevelésre. Tudjuk, hogy Franciaországban a császárság korában a köznevelés a katonai zsarnokság eszközévé fordítatott, mi a közboldogságot nem szülheté meg, sőt az országot új forrásba hozta. Ezt minden vonatkozás nélkül, csupán tudomásul kívántam előre bocsájtani, miszerint láthassuk, hogy a kormány nagyon is vissza élhet nevelés körüli teljes hatalmával.

Lássuk most mint állnak nálunk a dolgok?

Nem tagadhatni, hogy előbbi kormányunk tisztjének telje, sen meg nem felelt; voltak időszakok, hogy a királyi tanulmányi fő igazgatók igen hosszú évek során nem is látogatlak az iskolákat, író szinte 20 év hosszat járt iskolába, s mint tanuló soha sem látott tanodában fő igazgatót; director! is csak próbatételek alkalmával; könyvekre nem sok gond fordítatott, még kevesebb tanítók képezésére, tanodák rendezésére, szorgalom jutalmazására s. t. b. Azonban hajlandó vagyok ezen kötelesség mulasztásnak részét volt honi intézeteink anomáliájának fölróni, s pedig annyival inkább, mivel újabb kormányi mozgalmak, kivált a mesterképezdek nyitása, a József ipartanodának alakítása, az eleminevelés és vasárnapi iskolák iránt kibocsájtott királyi rendeletek, a magyar nyelv .használatának parancsa s. t. e féllében, volt kormányunknak őszinte szándéka szebb színben mutatkozott.

Azomban hazánk ügyei jelenleg más kormányzás által vezéreltetnek, az 1844-ki törvények független, de felelős ministeriumot állítottak a kormányzás éllére, mellyben a vallás és közoktatási tárczával egy önálló minister vagon meghízva, ki a köznevelésre felügyelni tartozik. A törvény — közelebbi hongyűlésen alkotandó — megfogja határozni a közoktatásnak rendszerét; most hát illik előre nyilatkozunk, miszerint a nagy fontosságú kérdés szerencsés feloldásához, mint kell, járulhasunk. — Nekem a fentebbi nagy fontosságú okok miatt az hirdetni: a törvény a köznevelésnél a papságot elmellőzné, iszonyú hibát követne el; s Bommel lel azt tartom: „ha a kór-

mány kezeiben az oktatás eszközzé válnék — mitől még is a jelen közbizalommal koszorúzott ministerium alatt tartanunk nem lehet — nem katolikus tanok terjesztésére, harcra mindenkor számíthat; de más részt roppant benyomást tett reám Cousin ezen nyílt állítása: „a papság ön magának tulajdonítsa, ha a törvény nem ad neki elég nagy befolyást az első rendű oktatásra, mert őt illetet volna megelőzni a törvényt.“ Nem kétlem ugyan, hogy oktatási Minister úr megfog felelni a törvény rendeletének, s a felekezetek meghallgatásával készíteni iskolai törvényjavaslatát; de éppen azért kell hogy mindenki nyilatkozzék, hogy a közvéleményt megérthesse, kell hogy a törvényt kivált mi előzzük meg tanácsainkkal, kik a népneveléssel ekkoráig foglalkoztunk, ösmerjük annak hiányait, tudjuk a teendőket, kiknek rendeltetésileg tovább is, s pedig jobb sikerrel kellend a népnevelést kezelnünk. Nem tudnék nyugodtan a a sírba szólni, ha jelen átalakulásunk nagyszerű korszakában elhallgatnám véleményemet és szívem legforróbb óhajtásait. Mi a törvényt megelőztük, példát igyekezvén adui esztergomi képezdénkben; mi szakbeii iratainkkal is fölléptünk, s azért öntudatunk nyugalomával vissza utasítjuk magunktól az előbbi kormánynak azon múlt évi representatioját, mellyel általán a katolikus derús népneveléskörüli buzgalmát kévéseié, s ön hanyagságát más vallóra nehezíteni ügyeskedett; s ezen iratunk törvényt előző leendvén, becsületünk megvédésére, lelkiösméretünk megnyugtatasára, s kivált közboldogság körüli buzgalmunk tanúsítására szolgáljon.

Mint föllebb kijelentém, a népnevelés vagy is első rendű közoktatás belső elrendezésére vonatkozólag a hazai törvény által kijelentendő lenne.

„ A nyilvános nevelés keresztény szellembe n é s nemzeti irányban kezeltessék.“

„ Minden vallás fél sz a b a d o n intézi tanodának belszerkezeté t.“

A kül igazgatásra vonatkozólag:

A törvény már kimondó, hogy „Minden bevet vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségei, k ö z á l-lodalmi költségek által fedeztessenek.“ — En-

nek, s az egyformaságnak tekintetéből határozandó, hogy:

„Ő Felségének közoktatási ministere, s ez a hány felekezet, annyi szakosztály által, felügyel a köznevelésre“

„K e r ü l e t i f ő - i g a z g a t ó k a megyés püspökök és s u p e r i n t e n d e n s e k mint született és természetes — tisztüknél fogva — főigazgatók és főnépnevelők.“

„A rendes főügyelők az esperesek; igazgatók a plébánosok,“ Föltévén, hogy a papnöveléssel kapcsolatba tétetik a XXIV. czikben előadott terv.

Az esperes, és plébános mint iskola-igazgató felelőséggel tartozom azon esetre, ha a családok nevében a helységnek katolikus bírāja, legidősb eskütje, vagy az i l l e t ő k ö z s é g á l t a l n e v e z e n d ő t a n o d a i b i z o t t m á n y , az anyagiokról és külső rendről felelős l e e n d . — C o u s i n n a l egyetértve, az erkölcsi igazgatást az egyházra, nevezetesen a plébánosokra; az anyagiakat és külső rendrei felügyelést pedig az illető hatóságra, vagyis bíróra hisszük leghelyesebben ruházhatni.

De ki is lenne más a falu iskolájának igazgatója? egy némelly megye-hatósági jelölt? de sog faluban csak közemberek lagnak, kik illyesmihez nem értnek, ránemernek. — S azokban az úri iskola főügyelőkben sem nagy a köszönet! királyi városokban rendszerint világi senator a nemzeti tanodák igazgatója, s valljon van e bennük nagy köszönet? egyes lelkesbék ugyan találatnak, de ritka az a világi urak közt, ki a nevelést és tanrendszert szakértőleg tudná És néhány vármegye közelebbi években nevezett ki illy világi iskolai felügyelőket, kik a népnevelési megyei választmánynak időszakonként kötelesek voltak hivatalos jelentést adni a tanoda állásáról; s milly eredménnyel forgolódtak ezek? semilylyennel, propter formám első években bekukkantottak egyszer-kétszer az iskolákba, megjelentek examenra, sőt egynémellyek tekintélyt áilectálandók hetvenkedni is akartak, eszközök nélkül siikért akaitak inprovisálni, ám nem sokára kihalt buzgalmok, később a mester küldé meg nekik tetszése szerint jelentését, mert nekik alkalmatlan volt egy évben csak egyszer is meglátogatni a tanodát

s ezt küldték a választmánynak; s ez igaz! —, s ez annyit ér mint a semmi. — Ha gyökeres reformot akarunk, nem szabad régi hibáinkat takargatnunk; igaz hogy a korlátozott egyháziak közül többen voltak a tanodák körül hanyagok, de az is igaz, hogy világi honfiaink mint tanodái fölügyelők általán sokkal hanyagabbak valónak. S evvel eléggé válaszoltunk Zsoldos Ignác hazánkfia „Népnevelésünk hiányai“ (Budán 1836) című röpiratának 84-dik lapján jegyzett azon javallatára, mellyel a népiskolák fölötti felügyelést megyei választmányok által kívánja gyakoroltatni. Hát uram nem tudja-e, hogy a mit eddig hazánkban megakarlak buktatni, azt választmányra bízták? Egy vármegyében pár év előtt választmányt neveztek ki avvégből, hogy a kiküldött, de jelentésük, és így a munkálkodással elmaradott választmányokat a jegyző könyvek nyomán írná össze, s ki hinné! hatvan illy semmittevő választmányról vettek szomorú tudomást.....Ehhez nem kell commentár, csak azon egyszerű tanulság: sokkal czélszerűbb az iskolát a plébános igazgatására, és a bírónak főnebb említettem módoni felügyelésére bízni, felelőség mellet.

Megyei espereseket is indítványozok, kiknek tisztükben állna utazással tölteni legtöbb időt, s meglepőleg megvizsgálni az iskolákat, a hanyagokat rendre utasítani, a hiányokat a főigazgatónak följelenteni, ilyenek voltak hajdan a főesperesek (archidiaconi), ám jelenleg ezeknek egyéb tisztikérek lévén, helyettük okvetlenül olly megyei főfelügyelők rendezendők, kik mint szakértő, fiatalabb, mozgékonyabb, és részrehajlallan férfiak, az iskolák és népnevelésre csak üdvös befolyást gyakorolhatnának. Az alesperesek sokszor derék papok, de nem mindenkor jeles paedagogusok; sokszor meg már törődött, azért is hon csücsüلمي szeretők; mindenkor pedig szomszédjaik és jó barátjaik a kerületbeli iskola igazgatók és mestereknek, kik irgalomból társ-szeretetből engedékenyek a közjó rovására.

Hasonlólag a tanéveket, a tanfolyamokat, szünnapokat, s más efféle külsőségeket határozzon meg a törvény, miszerint országszerte minden tanintézetben egyformaság divatozzék. Ezen figyelem minden rendű tanodákra kiterjesztendő.

Nem különben intéztessék el törvényesen, hogy kinek és meddig kötelessége az iskolákat látogatnia.

A tanítók és tanodák biztosítassanak.

Hogy a fegyelemnek alapelveit is törvény által kell szentesíteni, értetődik.

Nem ködömben törvény által kötenő egybe iskolával az élet.

A közoktatási törvénynek kiczirkalmaztuk korlátait, a terv javaslatot a Minister adandja a vallásfelekezetek meghallgatásával. — Mi a szakértők tanácsát is ajánljuk öszpontosítani, miről néhány szót a közelebbi czikben.

IX.

Kinek kell a közoktatási törvény alkotásában, valamint Iskolák körüli rendelmények eszközlésében résztvennie?

Midőn országgyűlésünk a váltó-törvényeket alkotta, nem tartotta méltósága alatt egy ködbeni tudós férfiút meghallgatni, s ez rendin volt; és midőn a nyilvános oktatást tervezők, kifejejték onnan a szakférfiakat!.... sem az 1844-ki kerületi választmány nem hallgatta meg a bon minden rendű tanárainak karát; de Esztergom vármegyét talán egyedül kivéve, egy vármegye és város sem alkalmazott tanárokat azon választmányhoz, melly népnevelési utasításait tervező. Hasonlókéig az előbbi kormány is, hivatal-férfiak által főzette egybe új első-oktatási és képezdei tanrendszerét...

Ez sajnos de világos adat annak bebizonyítására, hogy jkomo-lyan nem gondolkoztunk nyilvános nevelésünk átalakításáról. — S ennek mi lön gyümölcse! a kormány részéről a harmadévi iutézvény, s a vásárnapi tanodák, mellyek semmi kép sem bírnak lábra kapni, és a képezdek kevésbé látogattatnak; az országgyűlése pedig a kerületi tervet mutatta fel, melly nem illik körülményeinkhez, egy felekezetet sem elégít-ki, ennek sem jósolhatni életet, miről meggyőződhetik, ki e terv 19 §. g) pontját, 21 §-l, 26 §-l, 71 §-t s. t. b. átolvassa. Ebből uraim az a tanulság, hogy a szak férfiakat nem kell mellőz u i. a nevelés mezején irodalmilag, vagy gyakorlatilag kitűnt

egyebeket, jó nevű tanárokat nem kell a tanácskozmányokból kifelejtetni. *)

Ennek practicumáról váltunk egypár szót.

Min is tér úr a felekezetek kihallgatásával köznevelési tervet terjesztené a hongyülés elejébe. Egyházaink kormányzói, a püspökök rendeltettek Istentől a katholika egyház kormányzatára, n hitföltre virasztásra; ők tehát nem mellözhetők. Mi bízunk szellemük és bölcseségökben, hogy a nyilvános nevelés kérdésében, Isten és a keresztény hit lelke szerinti elveiket nyíltan kijententik; az ő nyilatkozatuk, leend a 8 millió katolikus nyilatkozata a köznevelés szellemére nézve. — A protestáns atyafiak az Ő gyülekezeteikből nyilatkoznak.

Ám a bel- és külső-elrendezés, vagy is az általános elveknek alkalmazása nagy fontosságú kérdés, melyet legügyesebben oldhatnak meg gyakorlatilag tapasztalt férfiak, kiknek útbaigazítások ez szerint kikutatandó ugyan azon Minister úr által, ki új tervet alkotni köteles, új tervének minden estre életrevalónak kellvén lennie.

Minister úrnak hölcsességében helyzeti bizodalunk szerinti, az iskolák ügyében 1848-ki május 10-kén kelt rendelményeknek azon végnyilatkozata: „A közoktatás reformját a jö-

*) Illyenek például: Szaniszló Ferencz., Szilasay János, Somogyi Károly, Jedlik Ányos, Maikti Samu Budapesten, Beke Kristóf Veszprém megyei, Biitner Károly, Onlóily Teodor, Miksik Imre, Ocsvoszky János esztergomi megyei, Perger János egri megyei a plebanusok; Mester István miskolczi, Rende József esztergomi, Horony érsekújvári, Márkli pesti képeidéi tanárok; Szabó József és Lányi Károly nagyszombati, Czajági pécsi lyceumi tanárok; Endrody mnzslai mester; Dörflinger árvaházi felügyelő Sopronba; Somogyi Alajos könyvtárnok Esztergomban; Hoványi királyi nevelő Bécsben; Rened icinosok közül: Sárkány Miklós, Maár Bonifác, Molnár Titus, Ramóczy Valérián, Czuczor Gergely, Ballay Valér, Sehinidt Szörény, Rosenberger Honor, Kovacsics Marcell, Rúth Jeremiás s. t. b. Praemonstratensisek közül: Szenczy Imre, Pintér Endre, Árvay Gergely S. t. b. a ciserciták közül Faludy Kristóf, Bula Teofil, Majer Móríc, Szvorényi Jós. Mikus Vincze s. t. b. piaristák közül: Arenstein J, Nagy Márton, Szabóky Adolf, s. t. b. Máriáról czímtett st. Ferencziek közül Bogyó Bertalan, Rapavi Ignác s. t. b. — Úgy a szombathelyi Bitnicz, Szenczy, és Nagy; kalocsai Csajágky Sándor Kolosvári (Erdélyben) Keserű apát és Vilos Gergely Györött Kőnek Pauler, Normális tanítók közül; Práger János trencsényi tanárok, Bécsi József bazini Kolosváry nagyszombati nemzeti iakolatánitók, s több más jeles egyházi és világi szakértők.

vő iskolai év kezdetéig kidolgozni, s a pénzerővel, melly fölött most még rendelkezhetem, tisztába jővén, a reformnak azon ágait mellyekben a törvényhozás segélyét nélkülözhetem, életbe léptetni kívánom. Ezen reformok előkészítésének közepette, minden célhoz vezető és lelkiösmő-ré t e s véleményyt, tanácsot és javaslatot szívesen fogadok el.“

Min is tér úr tehát szívesen veszi minden ügyavallott-nak javaslatát. Ezen loyális nyilatkozat reám nézve elégséges volt, hogy igénytelen nézeteimet rögtön írásba tegyem, ki—nyomassam, és Minister úrnak benyújtsam, mert lelkiös-méretem, hazám iránti hő szeretetem már ez előtt is több nevelési czikkek írására, bírálatok közlésére bírtanak. — Azomban vannak szerény elvonultságban működő férfaink is, kiknek figyelmét a fentebbi fölhívás elmellőzte; vagy kik talán túl szerények, és azért tapasztalásaikat magok annyira nem méltá-nyolják, hogy azokkal föllépni mernének; vagy inkább szóval szeretik gazdag tapasztalásaikat előadni, mint sem írásban; az illv fiait honunknak fel kell keresni, és közremunkálásra bírni. E végből tanácsos leendne minden tanárt az illető igazgatóság útján reform - véleményezésre fölszóllítani, s mi ennél fontosabb: szünnapokban most, és jövendőben nevesebb nevelők, tanítók, magasbb és alsóbb rendű tanodabeliek gyűjtessenek a közoktatási osztály körül, éspedig az ország költségén, miszerint illy eszmecsere ujomán biztosan lehessen a fontos ügyben intézkedni. — Meglehet hogy egy értelmes és tapasztalt falusi mester jobb tanácsot adand a falusi tanodákra vonatkozólag, mint az egyetem koszorúsa. A szakférfiakat annyival tanácsosabb meghallgatni, minél jobban ismerik ezek a köz-nevelés körüli hiányokat, mint akár az értelmes de hon ülő, szűkebb körü hivatalnokok, szobatudósok, akár a künforgó, de neveléstanilag kevésbé képzett tisztviselők vagy családapák... Ezen úgy hiszem nem helytelen tervezet elvileg az 1844-ki népnevelési kerületi választmány 28. §-ban jegyzett terve által is gyámolítatik.

Nemzeti nevelésről.

Mielőtt kitűzött külön tárgyunkhoz térnénk, a sok oldalról fennen követelt nemzeti nevelésről jegyezzük ide észrevételeinket.

A keresztény szellemhez társ-irányul mi is a nemzetiiséget sürgetjük. Jézus egy Istent, egy törvényt, egy nemzetet t. i. az egész emberi nemet tanította szeretni; a keresztény szellem a kasztokat lerombolta, s a „felebaráti szeretet“ isteni parancsával, barátot és ellenséget szívből, tetteleg szeretni kötelez. De midőn mi a nemzetiség mellett harczolunk, evvel nem szórunk átkot és gyűlöletet idegen nemzetekre, inkább a felebaráti szereletet életbe léptetni, tettesíteni vágyunk, a családi egyetértést, boldogságot akarván biztosítani, s az emberi kebelben mélyen gyökerezett kegyeleteket fölilleszteni, és így a boldog őskori patriarchalis rendszert feleleveníteni, mellynek alapja isten 10 parancsolatjában rejlik, melly patriarchalis rendszerben nyílt karokkal üdvözültelik mindenki, mint Ábrahámtól a vándorok.

Nagy Sándor, Caesar, Atilla, Nagy Lajosunk diadalaik és foglalásaik hazafiúi szempontból mért tűnnek föl előttünk dicsőn, hisz más hazáján csorbát ejtve, mások nemzetiségük romjain emelkedve, jogtalanoknak mutatkoznak? s mért zengjük föl lelkesen koszorús költőnkkel: „Adja Isten hogy a magyart a fél világ uralja!“ hisz ez lovatlan, szinte jogtalan óhajtás kivált olly nemzettől, mely Zrínyivel kiváltságot követel: „Ne bánts d a magyart!“ — Nem sejtitek-e, hogy a haza határait szélesbíteni, több nemzetet velünk egybe forrasztani, a hódítási vágy a természetnek azon nagy törvényét igazolja, melly a nagyvilágnak átkarolását rendeli? vagy világosabban szólva; nem láljátok-e, hogy e vágy a f e l e b a r á t i szeretet törvényének természetességét bizonyítja? csak hogy, mint Aimé Martin megjegyzi: „a tévedés nem az eszmében, ha-

nem a tétben rejlik: mi azt fegyverek által kísértjük meg, mi egyedül szeretettel végrehajtható.“ — Ember szeretet Socrates, Seneca, Cicero s a világ egyéb bölcseinek tana, a természetnek törvénye, Isten parancsa, s felebaráti szeretet név alatt, a keresztény tannak lelke, célja, morálunk fő elve; mellynek nemes sarjadedékaként tekintendő a hazaszeretet, nemzetiség.

Mi egy haza? bizonyos nemzetnek lak földje; s mi egy nemzet? egy nagy család, mellynek atyja a fejedelem, s tagjai az elágazott vérség, s együtt az összes emberi nem családfájának oldal ágát képezik. Oltuk ebbe a jeles fajszemet, s a fának gyümölcsseit nemesbítettük. Ki nem így fogja fel a nemzetiséget, hanem másoknak kardra hányásával felekezetséget alkot, tana nem ész- nem keresztény-szerű, nem életre való, alacson egoismusra vezet.

A nemzetiség hazafiúságnak kifolyása. Ki honát szereli, az kegyeli annak családját. A növények bizonyos égáljhoz ragaszkodnak; az állatoknak is van szeretett hazájuk, tavaszoukint megjelel» a gólya és fecske, és kedves hazában legörömsétebb fészkel, él s bal; naponkint betér háza kapujába a barom, mellyben pedig rá legerhesebb iga vár; a póstagalamb bárom nap alatt 500 mértföldnyire repül, hogy galambházába térhesen; a híveb széttépi lánczait, hogy kedves ura házába fordulhasson. Hasonló tüneményekből lehetetlen az állatoknál is megtagadni a haza ösztönét; melly lelkiállatoknál hazaszere-tetét magasodik. — Vagy hazánkfia gr. Széchényi István állításakint. A h o n s z e r e t e t n e k, e minden erények legbiztosb vezércsillagának szent érzelmét minden ép emberi teremtsébe mélyen csepeg-tette a Mindenható,“ s ez minden szívdobbauás által igazoltatik. Innen magyarázhatni, hogy miként a madárfinak úgy a gyermeknek sem kell mondanunk szeressed hazádat; igen, már természetünknel fogva vonzódunk atyáink földéhez, mivel itt vannak szüléink, rokonaink, barátink, földieink, itt láttuk meg kezdetben a napvilágot, itt nyertük első nevelésünket, itt hal-lottak anyánk ajkáról lelkünkben síriglan viszhangzó legbájosabb hangokat, itt mosolygott felénk az anyyali élet ártatlan ifjúsá-

gunk vidám korában, e föld takarja nemzeti ereklyéinket mindazoknak csontjaikban, kiknek emléke nekünk kedves és szívemelő, itt vagyunk millión, pedig őseinkről ránk maradt közmondáskint m i n d e n ü t t j ó, de legjobb otthon“ és V örösmatynk szerint, a hazán kívül nincsen számodra hely; ezt sejtí, érzi szívünk, ezt helyesli sz. hitünk, s azért minden derék ember jó hazafi volt és léssen. Ez, és más száz indokból szereti az ember hazáját, s mindazt, mi vele szoros kapcsolatban áll, mit a nemzetiség leghelyesebben kifejez.

Kik szívók szerint egy hon és nemzethez sem tartoznak, azok világ polgárainak szerelik magukat kérkedelőleg nevezni; s tulajdonképen szájhősök, kik általán legkevesebbet vagy épen semmit sem áldoznak a közjónak, s philanthropismus, kozmopolitismus köpönyege alatti önzők, vagy Aesop nagyra vágó békájaként, túl erőlkedésükben haszontalanul fölpukkadnak. Úgy, kik nemzetiségből az idegent, hónuk kívüli világot gyűlölik, oktalanul a nemzeti becsületen legsajgóbb sebet ütnek, a hazafiúság, nemzetiség nemes érzelmét vandalismussá alacsonítják, mely a felebaráti szeretetnek kincseit szédülni képes; mi csoda, hogy Benthán Jeromos erre tudott fakadni: „megátkoznám azon patriotismust, mely hazám szeretete miatt az emberiség ellenségévé kényszeríté“; s Dieszterweg a berlini hírneves tudor-tanár, Wegveiser zur Bildung für deutsche Lehrer“ című terjedelmes munkájában, erélyesen sürgeti ugyan a hazafiúság érzelmének kifejtését, még is a szép gondolatokban gazdag Thiersch féle porosz nemzeti dalnak idegenekre czélzó versét I h r Glück i s t T r u g, und ihre Freiheit Sebein“ együgyű ostobaságnak (Bornirtheit) nevezé; mit egyedül a túlbuzgó philantropok — kiknek Dieszterweg hősiük, miért nem rég a kiütött idei forradalom előtt a porosz kormánytól kitűnő képezdeitanári hivatalától is elmozdított higgasztásukra idéztünk.

Heraditus a korabeli philosophusokat avval vádoló, hogy az igazságot nem a nagy világban, hanem a kis világban keresték; mi meg azokat, kik a hazafiúság és nemzetiségei mellőzhető szalmatűznek kiáltják, szinte szűkkebelű ön agyukra szorítkozott, tapasztalatlan parlagi emberkének merjük ne-

vezni, mert ha zsellér házikóikból csak kipillantottak volna, a nagy világba, látnák a hazaszeretnek tüzet világszerte lobogni; hallanák miként a francia hazáját szépnek nevezi, a német jónak, az angol kedves öregnek (rule Britannia!), a magyar édesnek, az orosz szentnek, atót drágának, s minden nemzet más és más kegyelet hangon szive kedvelnének nevezi hazáját; látna a történetek mezején Dávidokat, Leonidásokat, Zrínyieket, kik a hazafiság érzelmét vérökkel szentesítették; látná az egész nagy világban nézeteinknek igazolását.

Ezekből kitűnik, hogy mi a jobb részt követve, a felebaráti szeretettel megférő, sőt épen ezt nemesítő és nevelő hazafiúság és nemzetiség baráti lévén, ugyan illy irányban kívánjuk a köznevelést kezelteni. Igen is a nevelést, mert jó hazafivá senkisémet születik, hanem csak lesz jó közpezés által. S azért kívánjuk a hazafiúság érzelmét már a gyermekekben kifejteni, mert a fogékony gyermeki szív minden benyomásnak enged, és igen gyakran balságok által elferdítetik, és a megkeményedett szív bár legnemesebb új érzelmek befogadására mostoha; hazaszeretet nélkül neveltetett ifjú az erények és ismeretek megszerzésére egyik leghathatósb ösztöntől fosztatik meg, és serdülő kora legártatlanabb s legmagasztosb gyönyörélvezettől üttetik-el; hazaszeretet nélkül a világba lépőnek élete pusztaság, még derék őseitől is elszakad, s mi legfőbb! hazaszeretet nélkül az égi Mestert nem követheti, mert Jézus hazájának élt, hazája fölött könnyeze, nemzetéért elvázott, ő a legnagyobb hazafi volt, a nemzetiségnek kiváló példája, ő az út, igazság, a az élet'.... Hnnszeszeretet és nemzetiség nélkül önzővé, gyalázatos haza elien-séggé, testvérgyilkossá fajul az ember, kinek dija közös megvetés, sokszor átok.... Mi csoda, hogy a honszeretetet „ minden erény legbiztosabb vezércsillagának“ nevezik a nagyok» s a német költő — Schiller — hévvel zengi:

„Ans Vaterland, ans theure, schliess Dich an,
Das haltr fest mit Deinem ganzen Herzen!

Hier sind die starken Wurzeln deiner Kraft.“

Mi csoda, hogy vitéz Hunyady Jánosunk végső szavaiban

örökségül ez igazságot hagyá hön szeretett nemzetének, hogy: „Istenért, hazáért, királyért éljünk!“ Ez a magyarnak három szent szava.

Millykép kelljen nevendékeinkben a haza- és nemzetiség szeretetét fölléleszteni és kiművelni, az a pedagógusnak feladata lévén, jelen iránycikkünk határain túlesik. Az eddigiekből kitűnvn az, mi milly okoknál fogva óhajtjuk, hogy a köznevelés nemzeti irányban kezeltessék. Szükség még kifejtünk, hogy; mi mit értünk és óhajtunk a nemzeti nevelés alatt.

Nemzeti nevelést szorgalmaznak minden oldalon, s min olvasóink látják, nekünk is szívünkhez nőtt ezen óhajtás. Azomhan midőn nemzeti nevelést sürgetünk, épen nem osztozunk azok nézeteikben, kik csak nemzeti sujtásokat szeretnének fölaggatni a növendékekre, sa belső emberrel épen nem goir dóinak, vagy kik egyoldalúlag csupán az elme képezésre, ismeretek terjesztésére fordítják gondjukat, s elhanyagolván az érző-és vágy-tehetségeket, el a bölcseségnek kezdetét az Úr félelmet, nevendékeinkből fenhéjazó, dagályos, kevély ludákosokat képeznek, kik beszélni a világba sokat tudnak, de tenni jót keveset; kik a haza kárára nevednek. Nem elég czifra magyar nyelv-tanainkat előadni, nemzeti dalokat énekeltetni, költeményeket szavaltatni, és a magyar büszkeségre szoktatni a növendékeket; hanem öszhangzó minden testi és szellemi képességét a józan neveléstan szabályai szerint úgy miveljükki, hogy az értelmes, sőt korszerűleg művelt, nemes érzésű, és jó akaratú, tökéletes keresztény emberré válják, miszerint megelégedésében élje világát, családját boldogítsa, hazáját virágoztassa, és magát áldás és üdvöségre érdemesítse,

Nemzeti neveléstől tehát mi megkívánjuk;

Hogy az egész országban törvény szerint egyenlő alapelveken keresztény szellemben kezeltessék.

Hogy nemzeti irányú legyen, vagy is alkotmányos egységünk; szabadságaink, nemzetiségünk szilárdítására fordítassék annélkül, hogy más nemzetbeliek anya-nyelvök gyakorlatában erőszakkal akadályoztatnának.

Hogy az egész ország minden tanodája az állomány által

biztosíttassák: a nélkül hogy bár mely intézet saját alapítva, nya megtámadhatnék.

Hogy a köznevelés általán országos-, jelesen az oktatási minis-
tér felügyelés alatt álljon.

Hogy az ország minden bevett vallású felekezete ön tano-
dáinak belsezerkezetét, saját hitelvei és emberei által rendezze.

Hogy a tanfolyamok, és külső szerkezet egyformaság
és így országos jobb rend miatt, törvény által rendeztessék,
melly törvények az oktatási mi mater által végrehajthatók.

Hogy ez szerint a közszellem felvirulván, testvérileg sze-
retvén egymást, hazánk nemzetünk becsületét, és jólétét szi-
vünkön viseljük, és eszközöljük.

Ezek volnának a nemzeti nevelésnek sark-elvei.

Én osztván a „F a l u j e g y z ő j e“ írójának azon tapinta-
tos jelvét, hogy: „Hatalmas csak az lesz, ki az el-
térő érdekek s vélemények közt föl tudja ta-
lálni a k ö z é p u t a t“ mint kitűnik, indítványomban minden
párt érdeket és szélsőséget mellőzve, a köz jó tekintetével a ki-
vihetőséget, igazsággal a méltányosságot »igyekeztem össze
egyeztetni, miszerint hatalmasan könnyítsem megoldását azon
feladatnak, mely szerint minden felekezetű és nyelvű hontár-
sunk egy közösnevelési rendszer által egy nagy, dicső és bol-
dog nemzetté felmagasztalandó.

XI.

Hivatással bíró egyedek a képezdékben gondosan nevelendők a népnevelés fontos pályájára.

Minden iskolának főrendeltetése abban áll: az ifjúságot
olly módon nevelni, hogy — mint a porosz alaptörvény helyesen
kijelenti — az embernek istenhezi viszonyai ösméretével föl-
élessze benne ama erőt, ama vágyat, mellynél fogva életét a
kereszténység szelleme és elvei szerint szabályozza. Jókor
képezze tehát az iskola gyermekeit a jámborságra, s e. végre
az első családi oktatást segílni és kiegészíteni iparkodják.“

Hogy pedig az iskolamester e hivatásának jól megfelelhessen, mindenek el (itt ugyan a dicsért porosz törvény szerint: i s-tenfélő és bölcsnek, szent és magasztos hivatása érzetétől át hatottnak kell lennie.“

Az illy tanítókat, kik a kereszténység szellemében, s nemzeti irányban valóan korszerűleg tudják vezetni a nyilvános oktatást, nem lehet csupán rendes közép-vágy academiai oktatás által nyerni ezekre nézve különös oktatás, saját nevelés szükséges, melly szent és magasztos hivatásuknak megfeleljen, s képes legyen annak ízlését, érzetét, szeretetét beléjük ihletni; és a szakisméreteket és gyakorlatokat sajátukká tegye, vagy is szükségesek a mester-képezdek (Praeparandiák).

Vannak, s illyen Szőnyi Pál is „A Pesten felállítandó protestáns Praeparandia terve. 1846. “ című iratjában, kik Indítványozzák, hogy a tanító csak 3 — 4 évig tanítson, ne legyen a nevelői pálya kenyér- és örökös-pálya. Bocsánat, de önökkel nem tartok, miután hivatást és ehhez alkalmazott derék képezést föltételezek minden mesternél, ki azután képes leend a népet nevelni. Önök azt mondják, hogy a hosszas iskolázás erélyél lehangolja a tanítónak, a tanítás gépszerű hivatalkodássá, fajul a népnevelésnek nagy kárára; holott a fiatal tanító buzgó becsület kedvéért is, s azért minden 'papjelöltet előbb falusi iskolatanítónak szánnának. Az illy okoskodásnak ellenében én elmélet és tapasztalati védveket állítok; az iskola erélyél lehangolja az olly tanítónak kit nem hivatás, hanem csak kenyér kereset, vagy szükség szorított tanodában; de kit a szent ihletség vonzott a népnevelés dicső pályájára, ki a kisdéket Jézus példájára engedi magához hogy azokat megáldja, annak kedve legfölebb csak testi erőinek hanyatlásával fog csökkenni, hidje tisztelt polgár társam, tizenöt évnek előtte fiatal, s öröm tüzel kezdem tanítani és — csak gyámokul hozom fel — ma is szinte olly, sőt büszkébb öntudat és buzgalommal szoktam iskolám küszöbét áthágni, s duzzadozó keblem sokszor szinte trónnak tartja a kathedrát, mellyről olly hatályosan lehet szölni; de ösmerek tanítókat, például falusi mestert is, ki 40 éve tanít, és naponkint legpontosabban látogatja tanodáját, és régi rendszere szerint száz gyermeket is egész lelkülettel naponkint

olvaszat kihallgat. Nevelőinknek többnyire az roppant hibájuk, hogy iskolában csak értelemre kívannak hatni, vagy is az elmét ismeretekkel gazdagítani, s az érzelem fejtés, akarat művelést erkölcsi érzést kifejejtik; a illy rendszer mellett persze a hideg észfejlő megállja a gyermekeket, mert csak a szív, atyai szeretet, nem pedig fiatal hevület vagy hiúság tüze képezi a minden jóra fogékony fiatalokat szívélyesekké, kedvesekké s így hosszas társaságnkat is bájolává. A népnevelés nem könnyű feladat, nem bízható teljesen és közösségesen fiatal jelöltekre, kik elv és jelemökben még nem annyira szilárdok, de ítéletben sem annyira érettek, hogy a népnevelésnek biztos sáfár! lehessenek, s hogy a neveléstani és methodikai szabályokat, a sokszor vén practikusokat is izzasztó rendkívüli esetekre alkalmaztatni bírnak. Mi a fiatal emberben a tűz, lelkesülés, az a korosabban hivatási ihlet, megszokás; mi fiatalban a erély, könnyedség, az korosabbnál az érett tapintat, biztos fogás könnyűség, Isten és emberiség meg hazájának szerelme, a tanár szavainak tüzet, erőinek fáradhatlanságot kölcsönöz. Ezért mi egy sereg tekintélyes pradagoggal a tanító hivatalt örökösnek óhajtjuk, de csak annyiban, hogy a tanítónak, hivatása lévén, ha kelően kiképeztetett, tanítson mindaddig még csak meg nem törődik, a mikor megérdemli a statusnak atyai gondviselését, tisztos nyugdíját; s minden lelkes hazafinak becsülését, áldását.

S épen azért, mert anyira fontos és terhes a népnevelők tiszte, épen azért gondosan nevelendők jól rendezett képezdékben.

Szerintem három irányban szügség hogy képezzen a Prapandia t. i. értelmileg, neveléstaniilag, és erkölcsileg. Miről a következő cikkekben. De előbb az előzményekről szóljunk.

XII.

Előképzés és elővizsgálat.

Képezdébe bizonyos érettség és előismeretek képesíthetik az ifjút.

Képezdei tanuló 16-18 évesnél fiatalabb nem lehet, mert éretlen, és képtelen volna a neveléstan mélyében hatni, s kivált a lélektani tárgyalatokat a szellemi neveléstant fűlném fogná. Ezt tapasztalásból tudjuk, A külföldi jobb képezdekben épen ez a szabály.

Külömben testileg ép legyen, egészséges, jó szemű, mellű, tüdejű, tiszta nyelvű és torkú. Testi fogatkozások a hivatal buzgalmát lankasztják, a legszebb szellemi előkészületeket fogantlanítják, s így a mester állását kesservesé teszik, cgszersmint a népnevelés szent ügyét veszéleztetik. Egy népnevelőnek fájós szeme, vagy tüdővése egész egy nemzedéket sorvaszt. Kiki testierejéhez mért hivatalt válasszon, szellemileg bírjon ép elmével, jó erkölcsökkel, kivált jámborság, türelem, gyermek szeretet vidámság, nyájas szelídség, s mindazon különös erényekkel, mellyek a hivatás érzelmével közönségesen karöltve járnak.

Szellemi előképzésre vonatkozólag meg kell állapítanunk, hány iskola hallgatása képesítsen képezdére? Eddig bonunkban különböző a gyakorlat, az úgy nevezett királyi képez dék a középtanodák, vagy 6-latin iskolák vannak megszabva; még az esztergomi s egyéb egyházi akban megfordulhat ju -rista, pilosophus, poéta (miként ez nem is ritkaság), de okvetlenül csak 4 latin iskoláról kívántatik bizonyítvány, vagy anyni előismeret, a menyivel ezek bírnak. E tekintetben szükség ország szerte egyformaságot megalapítanunk. Azért fejsükki e nevezetes kérdést.

Képezdei növelésnél hasisul az elletni tanok szolgál-
nak, mellyekben avatottnak kellettik lennie a tanítónak misze
rint az elemi tanodáknak mestere lehessen. Ez sze-
rint képezdébe a g y m n a s i u m i tanfolyam ne képesítse

az ifjakat; népneveléshöz a latin nyelv tudása nem szükséges ... a mennyire pedig a kántorok és orgona-mesterek latinul olvasni kötelesek, azt a képezdében is megtanulhatják, A reál — vagy nemzeti —, s jó elemi-tanodák eléggé elő készítetik a nevéndék elméjét. A tapasztalás bizonyította, hogy egyedül elemi-tanodákat végzett, s több évig praeceptoroskodott ifjak, mint tanuló képességben, mint nevelőben megkívántató példás életben főül múltak expoetákat, theologus, jurista, philosophus növéndékeimet, miként az esztergomi képezdei jegyzőkönyv világosan mutatja Osztom C u r t i n a n a k ezen nézetét; „Sollte nach paedagogischen Grundsätzen verfahren werden, so musste die Bildung der künftigen Lehrer wenn auch eine eingeschränkte, doch eine »tätige sein; sollte einige Garantie für Nachhaltigkeit der Bildung und für männlichen Charakter gegeben sein, so dürfte sie vor dem zwanzigsten Jahre nicht endigen. Ein 20 jähriger Lehrer ist immer noch sehr jung, allein weil man nicht weiss, wie sich einstweilen die aus der Schule entlassenen und für den Lehrerstand bestimmten Jünglinge beschäftigen sollen ist man gezwungen, sie mit 15 bis 16 Jahren in das Seminar (mester növelde) aufzünemen, und mit 18 bis 19 Jahren für reif zum Schulamte zu erklären. Und auch so bleibt noch eine Lücke von dem vierzehnten bis sechzehnten Jahre, welche ohne bedeutende Kosten nicht wohl mit Unterricht auszufüllen ist, ohne Unterricht aber die Einleitung, wo nicht zum Müssiggange, doch zur Roheit wird. An machen Orten kümmert man »ich nicht um die Ausfüllung der Lücken zwischen der Entlassung aus der Schule und dem Eintritte in das Seminar, und so tretteii die Preparanden, theils in die Schreibstube, theils in das Militär ein, — zu welchen Vortheile ihrer Sittlichkeit, lässt sich denken. Darüber kann paedagogisch genomen, gar kein Zweifel obwalten, das die Volksschule selbst die Basis des Seminar-Unterrichtes bilden muss; Besuch einer höheren Schule, welche für ganz andere Stände eingerichtet ist, fördert nicht viel. und nicht nur beständig fremde Elementen in den Volcks-Unterricht. Sind also die Mittel nicht vorhanden, einer P r a e p a r a n d e n - S c h u l e (d. h. eine Vorbereitung) Anstalt auf das Seminar, — illyes hazánkban egyetlen sincs, de épen nem is

szükségesek, kivált Im minden városban reál-és normális iskolák mellé ének-és zene-iskolák rendeltetnének.) zu gründen, worin mindestens freier Unterricht ertheilt wird, so ertlieile die Schulbehörde einzelen besonders tüchtigen Lehrern im Lande die Erlaubniss, solche junge Leute, welche sich vor läufig über ihre körperlich« und geistige Befähigung und das uothdiirftige Vermögen ausgewicfeen haben, bis zur Aufnahme in das Seminar zu unterrichten und als Repetenten in ihrer Schule zu benutzen.“ Ezen szakismeretet lehelő Idézet, a mi tapasztalásunk által is igazoltatván,, általán elrendelendőnek véljük, hogy: képezdébe az elemi ismeretek „képesítik az ifjat, ha legalább 16 éves“; s hogy ifjúságokat henyélve, vagy helytelenül ne töltsék, elhatározandó, hogy; „mindazon mesterek, kik képezdei bizonyítvánt bírnak, különben pedig az illető iskolai felügyelőktől, derékségök miatt engedelmet nyernek, illy képezdébe készülő n e v e n d é k el iskolai-gyakornok minőségben előkészíthetnek; illy, legalább 3-4 évi gyakornokságról szolló bizonyítvány nélkül, csak azok alkalmazatosak a képezdébe, kik a középtanodát elvégezték

A bevételnél tehát szükséges ez elővizsgálat, melly nél a képezdei előjáróság által szemügyre veendő mind az, mit e czikben előre bocsájtottam. Illy gyakorlat divatozik az esztergomi képezdében is, melly az iskolai év első napján, t. i. october 1-jén pontosan megtartatik. Ezen elővizsgálatnál a szigor annyival inkább kerüendő, minél bizonyosabb, hogy szakunkban a készség nagyobb figyelmet érdemel, mint bő ismeretek. Hogy erkölcsi viseletre a kévéiéinél figyelni kell értetődik. Zene tehetségei csak ollyaii legyen, hogy szem, melle, torka és újjai alkalmazatosak legyenek a tanodái alapismeretek befogadására mellyek nyomán tanodán kívül magánylag is gyakorolhatja magát. — Óvakodni kell az elmetehetség meglátolásától. még inkább a jelenkező gyanús erkölceinek miatta kizárásától; a képeidének mint neve is föltárja, képezni, tökéletesíteni lévén feladata, s épen ily czélból a legelső elemeknél kezdődik minden oktatás.

XIII.

Értelmi képezés.

Praeparandiában é r t e l m i képezésnél főelvül az szolgál: hogy a leendő tanítók az oktatás igaz elveivel öszhangzólag, ha bár nem kimerítő, még is alapos és rendszeres tudománnyal bírjanak az oktatandó tárgyak mind azon szakairól, mellyek a népnevelésben szükségesek vagy hasznosoknak tekinthetők. E végből a képezdében minden tanulmány első elemeitől kezdetik, miszerint a különféle előképzetű növendékség egyformán, rendszeres alapokat nyerjen, esztergomban első tanóra alatt üdvözlő beszéd után a nevelés tanára helyes állás, ülés, járás, tisztelgés és testünknek ügyes használatára utasítja: még a nyelvtanító a magyar betűk és helyesolvasás ismertetével foglalkozik ... A képezdében különös figyelemmel mindenben a hosszas elméleti előadás mellőztetik, s minden egyes tudományból főleg azok tárgyaitatnak, miknek gyakorlati hasznuk az életbe is átvihető.

Lássuk a képezdének tanulmányi tárgyait.

1-ső a keresztény hit és erkölcs tudomány (közkeletűnek szerint s min ez alapszik Biblia. Ezt a köznevelés általános szelleme követeli. Ezt így látták jónak a külföldi jobb képezdek p. o. — hogy az austriai birodalmiakat ne említsem a Stettini protestáns képezdében első oktatási tárgy a religio; a Pyritzi — mesterképezdének: főfeladata az Útfeleimet a kereszténység lelkét növendékeibe ójtani; s mint Cousin saját tapasztalása szerint tanúsítja, hogy Poroszonnak képezdei töbnyire illy szellemben alapítlanak és vezéreltetnek; a Belga országai katholikus, nevezetesen a Hódúk és a Sz. Hóhusi mesterképezdének is hasonlólag saját alkotójók a lüttichi püspök vallomása szerint, ki képezdeit a Porosz alaptörvények szerint alakítja, szinte vallástan teszi a fő tudományt; a brühli (Rajna partján) kath. képezde; s a régi poroszoni Postdamban lévő protestáns képezdeknek lelke egyiránt a religio. Ezt Curtmanu (protestáns jelesbb

paedagogus) is sürgeti képezdei tervében, hit-vallás tanításra hetenkint 5 órát szabván, s vele szinte minden tekintélyes szak férfiú egyetért.

Lássuk most a magyar képezdét. Az úgy nevezett királyi képezdekben a fenálló tanrendszert Catecheticát rendel tanítatni. S ez azon tanulmány, mellyet minister úrhoz benyújtott petitiójukban mellőztetni kértek a pesti képezde növendékei, s helyesen. Ez az esztergomi érseki képezdeben sem tanítatik, s pedig azon okból, mivel a hitvallás-oktató természetrendje, és a tanulmányi rendszer szerint, a vallás szolgája vagy is a pap, tehát ehhez tartozik a catechisálása, s így a catechetica tanulás is. De miután még is a tanító ismételni tartozik a catechist, sőt fíókegyházi tanodákban többször maga a mester kénytelen a vallás oktatást adni, mert helyben nincsen pap, s távolság miatt ez csak gyérebben teljesítheti tisztét; azért a módszertan valamint minden egyéb tudományokra, úgy külön a hit erkölcsstan és biblikára is alkalmaztatva előadja általjányos tanítási módját és rendszabályait, mit olykori — gyermekekkel! — gyakorlatok még inkább foganatosítanak. Csak így nyernek catechetica! utasítást az esztergomi képezdeben, még is történt, hogy nyilvános próbatétel! jelen volt herczeg Kopácsy József ország priinása, a magukat catechisálásban kitüntetett növendékek előmenetelőkből következtetvén hogy valóságos Catecheticát tanulnak, hivatalos irat állal oda utasítá a tanárokat miszerint jövőben e tekintetben csak annyit tanítsanak, a mennyi praeparandistákhoz tartozik. De szóljon maga e hivatalos irat melly egyrészt e főpásztornak képezdek körüli nagy gondját, másrészt tanítványainknak előmenetelét szépen tanúsítja, de egyszersmint a pesti növendékeinknek e pontra vonatkozó petitiójok helyességét hathatósan indokolandja.

„Reverendissime Domine Canonice et Rector! Occasione examiuis in hujate Instituto Praeperandorum ad ruralia magisteria asservati, observare licuit, Alumnos dictae Praeparandiae in modo catechisandi tam industriose exerceri, quasi üdém proformalibus Catechetis edncandi essent; quod tamen ipsi systemati, pro scholis elementaribus recenter edito adversum est, juxta illud enim Catecheticas institutiones publi scholasticae impen-

dere, ad sacros Curiones pertinet, et solum harum institutionum repetitio Docentibus secularibus cominitti praecipitur. Cap. 6-§. 55. his verbis: „ezen vallási oktatás egyedül ott bizathatik a rendes tanítóra, hol ez áldozópap.— Azonban a vallási tanulmány ismétlése s tanulókkali gyakorlata, ha bár világi is a tanító, ötet illeti.“ Ne proin campus praebeatur hac in re uni-maruin Curatorum remissionem fovendi, et ipsos in ipsa adeo doctrinae religionis institutione pro supertluis reputandi: Reve. rendissima DVeslra apud Dnos Proffessores disponere velit, itt üdém voeationem tam Curatorum auimarum, quain Lndimagistrorum prae oculis habendo, non ultra id quod hac in re praeattacto quoque systemate innuitur, in Praeparandiae Ahunnis, quantum ad institutionem doctrinae religionis altiuel, formandis procedant. Caeterum etc.-Strigonii die 25-a Április 1846. Addictus Josephus A. Eppus. m.p. “

Minister úr! Ím országunk főpapjának nyilatkozatából, mellyel Jaross Vincze igazgatónkhoz, s az által hozzánk intézett, látni méltoztatik, hogy a Catechetica a Praeparandiának nem tantárgya, hanem a Theológiának ága.... Egyszersmint észrevehető, hogy milly kár volt az előbbeni kormánynak zárt tanácskozmányaiból kifeledni a szakférfiakat, s csupán hivatalnokokban megbízni, kik avatlanságuk és rendetlenségöknek abban is szembetűnő jelét adtak, hogy a képezdek tanulmányi tárgyai közé egy theologiatant.... a Cateheticát besorolták; s melly tudománynak gyakorlatától, a képezdekből került mestereket, a falusi iskolák rendszerében eltiltották!....

Catechetica helyett az esztergomi képezdében a Hit- s Erkölcs tan, s mellyen ez alapszik a bibliai történet taitatik a közkatekismus szerint. Ez pedig azért: mivel tapasztaljuk, miszerint a gyermek korban a katekizmusban bár mint jártas ifjak, közönségesen mint egyéb tanoknál, csak a szavakat tanulták, s idővel a szavakkal együtt magát a hitet is elfelejtik, elvesztik, s innen a károsan terjedő vallástalanság.... A fiatal csemetét, később is kell óvni, ójtani, gondosan ápolni. így kell a felserdült ifjúban is a hittanúságait meggyőződéssé érlelni, ha kiváltjuk, hogy igazán vallás-erkölcsös emberré válják. A gyermek meggyőződése, mint minden ereje

csak gyöngé; a férfiú erősödik szilárdá öntudata érzetében, A megérett, vagy érő félben lévő képezdei növendékekben telíti a hit és keresztény erkölcsöket erősen kell meggyökeresíteni, vagy is meggyőződést kell bennük szülni, miszerint ne csak kötelességből, hanem enszívök sugallatából hirdessék szó és példával a boldogító hit igazságait; a népnevelőnek mindenek előtt jó kereszténynek kell lennie, s csak illy minőségben válhatik a nép és gyermekeinek boldogító atyukká őrangyalukká, kalauzzokká, vagy is valódi népnevelővé.

Hogy a katekizmust választók kézikönyvül, annak az oka, mivel röviden és rendszeresen az egész hittant magában foglalja; és a tanító ez szerint leendő köteles a tanodái ifiúságot oktatni, minélfogva is érdekében áll azt alaposan tudnia, mit tanítani.

Bibliából, mintán keresztény hitvallásunk történeteken alapszik, a jelesb esemény pontok előadandók; s különösen kívánatos, hogy a népoklatók az ünnep és vasárnapokra rendeltetett *E v a n g e l i o m o k a t* népszerűen értelmezni tudják; miszerint a tanulmányi rendszer és külföldi tanodák példájára azt vasárnap vagy szombaton, és ünnepek előtti nopokon, a gyermekeknek előadni tudják, mi kivált fiókegyházak beli iskolákban elmarathatlan Örömmel jegyzem ide, hogy illy rövid evaiigeliomi és szertartási értelmezéseket magában foglaló épületes könyvecskét Bécsy József az esztergomi képezdének volt egy ik jeles növendéke illy cím alatt szerkesztett és kiadott: „Útmutatás a vásár és Ünnepnepok üdvös megölésére. Mellyet kereszt, kath. hívek számára írt s kiadott Bécsy József nevelő. Nagyszombatban 1847, 12. r. VIII. 124 I.

Ezekből kitűnik, hogy mi képezdékben a Catecheticát melőzve, hitvallás oktatási rendszabályokat a módszertan is gyakorlati kísérletekben kívánunk adatni; s inkább első tanulmányi tárgyul a keresztény hit- s erkölcs tant, a min ez sarkallik a Bibliát kívánjuk kitűzetni, miként ez óhajtásunk észszeriisége, nyoinos védveink, jelesen a belgiumi, és porosz virágzó képezdek példája által is indokoltatik .

2-dik tanulmány az: Altaljányos, testi-és szellemi nevelés tan, (Paedogogia) és ennek kiegészítő része a

Módszertan (Methodica) a tanrendszer (didactica) és kisdédóvás. Azok, kik ezen tudományban csupán hyppothesek és Iogicai következmények halmazát tekintik, s a kepezdéket ellenben dressirozó-intézeteknél feljebb nem fokozzák, természetesen semmitsem akarnak hallani ezen nézetők szerint philosophiciis képzésről; és tagathatlan, mint Curtmann panaszoja — hogy némely tanárok tapintatlansága adott okot ily ferde kiváltatokra. Valóban olly magas röptű előadások, mellyekbe némclly urak szerelmesek, csak árthatnak, de illy visszaélések miatt minden elméleti utasítás, minden zsinór mérték nélkül hagyni a nevelő és tanítókat képtelenség, sőt oktalanság lenne. Mert ha e fölvilágosodott korban minden emberi műtétel egy bizonyos észszerű öntudattal gyakorlatidé, mért nem egyedül a legnemesb és legnehezebb nevelés és (anítás mestersége)?

Hibáznak, kik azt hiszik, hogy a képezde t.evendéke, mivel latin iskolákat nem végzett, azért nem is érti a paedagogictts előadást; a tapasztalás ellenkezőleg tanúsít nem csak a inivtelőbb külföldön, de nálunk is. Értetődvén hogy nevelés- és módszer-tanukból kihagyandó az, mi a felsőbb oktatásba vág, valamint több egyedül házi nevelést érdeklő czik, vagy is tanulmányaink a népneveléshöz idomítandók. Ett ezeket szemelőtt tartván, egy saját szerkezetű néppaedagogiát tartottam szükségesnek, millyet honi viszonyainkra alkalmazitva a képezdek számára szerkesztvén azt illy czím alatt ki is nyomatám: „N é p n e v l é s t a n. Írta Majer István esztergomi áldozópap és mesterképző intézeti tanár, Budán 1845. 8 r. XIV, 1% 1.“ Ez szerint szép előmenetelt tapasztalok tanítványaimban, s ezen igénytelen munkám azon szerencsében részesült, hogy több helyen tanodái könyvül fogadtatott; Estergom vármegye közgyűlése állal körlevéllel az ország figyelmébe ajánltatott, és tót fordításban részesült..... Hasonlag tanártársam Kendek József a tanítás tudományát illy czímű könyvben: „Tan módszer városi és falusi elemi iskola-tanítók és Mesterképző Intézetek használatára. Második kiadás. Pesten 1847. 8. r. XIV, 190 1.“ a Metliodicát cs Didacticát népszerű modorban, körülményeinkhez arányozva adván, szint olly szerencsének örvend, népszerű, is célszerúsége miatt ajánlható, — Midőn tehát a Paedagogiát és

Methodica-Didacticát a képezdei tantárgyak közé illesztjük, csak illy népszerű, szerkezetek mellett lépünk fel, de illyeknek tanítása okvetlenül szükséges, különben a népnevelők okszerű, alapos előmenetelével minden képezdeink mellett sem hizlalhatnók magunkat.

Megjegyzendő, mikint nevelés tanból első évben a fölfo. gásra könnyebb rész, melly a testi neveléssel foglalkozik előre bocsajtandó, vagv lia első évben az egész népneveléstan ok- (átlátott, mint ez nálunk divatozik, másod évben okvetlenül ismétlendő, és tárgyalandó az egész nagy fontosságú tudomány; s őzt tanítás módról is értetődik; s mind a két tudománynak fölfo. gását könnyítsék és életrei alkalmazási módját tanítsák, olly gyakorlatok, millyek a következő czikben szorgalmaztalak.

A k i s d e t ó v á s b a szinte béavatandók, mi annál könnyebb, tűivel ez a népnevelésnek és módszertannak kisedekre és ova. dákrai alkalmaztatásával könnyen elérhető, ha a gyakorlat meg. teszi a magát.

Különösen a spcculativa philosophiának képezdeben semmi helye, a gyakorlati kísérletek, példák, a kézikönyvül szolgáló néppaedagogia és methodica szabályain alapítassanak; a pole. mia és critica annélkül sem való fiatal emberhez, kik előbb magát a bírálendő tárgyat kell hogy megismerjék, — de an. nál kevésbé való a képezdekébe, mellyeknek balgalói igen kor. látolt előképzettséggel bírnak.

3. Nyelv-tan. Hogy ki taníthasson, a nyelvet jól beszél. nie, olvasnia, írnia kell, s pedig nem csak úgy, hogy inasnak iratjait, a könyvekben lerakott tan-anyagot jól felfogni, és tudomásul venni képes legyen, hanem akként, hogy azt saját gondolatja ként tanszerűleg s könnyen másokkal is közölhesse. Ezért szükség egy tanítónál az anya nyelv jó tudása. Miután pedig hazánkban a népnevelést nemzeti irányban kívánja elvünk és törvényünk kezelteni: a képezdeinek nyelve a magyar nyelv, mellynek alapos tudása okvetlenül szükséges, a bár nevendékeink többnyire tanulták légyen a magyar grammaticát; még is tudván iskoláinknak ebbeni kevés gondját; miután még közösen megalapított jó grammaticájok sincs, s csak a tanítók nézeteik szerint oktattatnak, és sok philosophus sem tud helye-

sen írni; de a képezdeknek több tót, német, oláh, rácz növénydeke van, kiket megmagyarosítanunk kell, az egy formaság, rendszerőség miatt képezdekben okvetlenül elemeitől tanítandó a magyar nyelv. És pedig a Magyar tudós Társaság megalapított „rendszere“ szerint: helyes olvasás, írás, szókötés, fogalmazás; szavalás, nép költés, és a szak iradalom ismertetésével elfoglalandók, csak hogy inkább gyakorlatilag mint elmélettel, valamint ez a n e v e I é s t a n i képezés következő ezikében bővebben kifejtetik.

4-dik tantárgy az E g é s z s ég-tan a rögtön gyógyászat, és evvel kapcsolatban a mérges és gyógy növények isin értésé. Az egészségtant a testi nevelés tan főltételezi. Hogy népünk sok betegség által ostromoltatik, annak egyik fő oka a tudatlanság, mert semmi egészségtani ismeretekkel nem készítetett az élet viszontagságainak eleibe, elemi iskoláinkban szó sincsen az Macrobiotika, diaetitia vagy is egészségtanról, boldog kit gondos anyja, vagy lelkes tanítója mellékesen egy pár okos tanácsai ellátott. Ezért a szegény ember neinis tud magára vigyázni, egészségére gondatlan, betegség esetére nem tudja magát mihez tartani, orvosságoktól irtózik, babonához szít, az üdvös házi gyógyszertárról fogalma sincs, egy tisztí orvosnak gondviselésére pedig ollykor 30 —50,000 ember is esvén, ez nem képes hivatalának helyesen megfelelni; illy borzasztó körülményekben népünk sokat betegeskedni, erőtlenedni, szenvedni, időnek ellötte elnyomrodni, elhalni kénytelen. Az új alkotmány sáncaiba bevett népnek egészségi állapotáról is kell gondoskodnunk. A tisztos orvosi kar emberül ügyekszik rendeltetésének megfelelni, „Javaslat az á l l a d a I m i k ö z e g é s z s é g i és orvosi ügy rendezéséről hazánkban“ címet viselő, és Csausz Márton tanár elnöklete alatt munkálkodó orvoskar! választmány szerkesztette tervezet szépen kezeskedik erről; de más részt a nevelés is tegye meg a magáét, mert ez tartozik elüképezni az embert orvosi kezelés alá. Neveletlen, babonás, előítéletekkel vakoskodó ember orvosi rendeletek iránt bizodalmatlan, az orvossággal rendesen nem él orvosi rendelet

hez nem hídja szabni életét, vagy mást, ellenszert is használ, s így vele a legjobb akaratú orvos sem boldogulhat. A nevelés tegye kötelességét, a nép iskolákban rendszeresen tanítsuk az egészségtant. Nem is elegendő azt egyedül mellesleg, talán csak olvasó könyvbe foglalt némi észrevételekkel pótolni; ez a gyermek emlékezetéből hamar ki röppenik; ugyan rövid, alapos, de rendszeres egészségtanra oktassuk, ez gyökeret ver. Ezért szükséges a leendő népnevelőknek az Egészségtant tanulniuk. Azonban sokszor véletlenül baj éri a népet, ki magosról esik majd lovaktól elragatatik, tagját megvágja, meghűl és görcsöket kap, vízbe esik, vihámtól sújtatik, bogarat iszik, veszett eb marja s. t b. pedig ritka helységben van orvos, a hallasztás pedig halált okozhat, tehát rögtön segítséget igényel. Már ki legyen ilyenkor tanácsadója, ápolója a szerencsétlennek addig is, még az orvos megérkezik? Ez az lelkipásztorok és népnevelőknek szent tisztjükhöz tartozik. Egy okos fogással élelét menthetjük meg szerencsétlen embertársainknak. Kell tehát a képezdében illy rögtön gyógyászatot tanítani.

Mivel pedig sok szerencsétlenségnek okozói a mérges füvek, bogyók, virágok, gombák, ezeket is kivált honunk belieket természetben ösmértesse meg a képezde növendékeivel; valamint az ellengyógyszerekkel is.

Sokszor a gyógyszerháznak távolléte legnagyobb zavarba iiozza az embereket, a hirtelen lebedegedett kínjában vesztére és környéke aggodalomban marad, futárok nagy költséggel több mérÜöldnyire eső patikában fárasztóinak, holott minden házban sok jó gyógyszer tartható. A házi gyógyszerházt divatoztatni kell a jó népnevelés által: evégre a képezde ismertesse meg növendékeivel természetben a hazai gyógy füveket, s tanítsa meg őket azoknak czélszerű használatára; értetődvén, hogy ismeretlen, vagy súlyosabb bajban orvosi segílyt mellőznünk nem szabad; sem a házi gyógyítást a döghalálnál is borzasztóbban pusztító kuruszlássá fajulni ne engedjük. Ebben is a népnevelőnek üdvös utasítási a képezde adjon.

5. s z á m t a n, f e j - é s írásbeli számvetés, s z á m - vitel. A számvetésnek nagy hasznát az élet minden pályáján mindenki tudja. Jelesen a nép sok kárt val számvetésbeni já-

ratlansága miatt; s általa az értelem és ítélet igen rendeztetik. Kell hát a néptanítót jó számozóvá képezni, és pedig egyirálul fej és írásbeli számvetés pénz nemek és mindenféle honi mértékek ismerete és a közéletben gyakran és közönségesen szükségest) számozási nemekre kell tanítani u. m. összeadás, kivonás, sokszorozás, elosztás, törtszámok, hármasszabály, aranszabály, társas szabály, vegyítés szabály, láncszabálra, úgy az idő számítás vagy is naptár (kalendárium) ügyes használatára; nemkülömben tőke és kamat kezelés; cselédbér kezelés: számadások vezetése, s egyéb rokonművekre. — Hogy a ményiség tan, vagy is algebra, felsőbb matematika nem képezdei tanulmány, könnyű belátni.

6. Alaktan és mértan. Az alaktannak nagy a haszna ugyan is: az értelemnek fejlesztése a tárgyak külalakjának szemléletét olyannyira föltételezi, mint azoknak megnevezését és számbavételét; azért is a tudós nevelők Pestalozzival e külszemléletnél kezditek minden oktatást, ezt mintegy gyakorlati logicanak tartván, mellyel a növendékek figyelmezní, képzelní, hasonlítani, józanul következtetni, okoskodni, s így helyesen gondolkozni, és költeni megszoknak; ugyan ezért a rendszeres a tartományokban az alaktan az elemi iskoláknak egyik tanczikke. Azon fölül minden földműves, kertész, erdész, bányász, ács, kőműves, asztalos, kőfaragó, s úgy szólván minden mester embernek helyes működéséhez vagy okvetlenül szükséges, vagy szerfölött hasznos az alaktan. Hogy hazánkban az alaktan elemi tanokkal együtt nem tanítatik, annak rász következései mint köz embereink rendszeretlen és helytelen gondolkozás módjában, jellemetlen következetlenségükben, mint pedig mesterembereinknek ügyetlensége és tökéletlenségében kitűnik. E bajt orvoslandók, fölötte óhajtjuk, hogy az alaktan a mi elemi tanodáinkban is oktattassék, miként például a rendezet lebb Bajor országí tanodákban. S ez az első ok, mért kell az alaktant a képezdek tanulmányí közé felsorolni.

De azért is, hogy magoknak a képezdei növendékeknek elme tehetségeik kifejtessenek és rendszerítethessenek. A képezde növendékei philosophiát nem hallanak, holott a paedagogia avval rokon; de a logikai helyes gondolkozás minden úgy ve-

zetőnek, milyen egy tanító is szükséges. Kell tehát képezdékben a logicát pótolnunk, mi szerintem leghelyesebben, mintegy gyakorlati módon az alaktan által teljesíthető. Még alaktant nem tanítottam képezdékben, a neveléstan szellemi részével nem bírtam boldogulni, ezáltal könnyen felfogták a lényeges és mellékes közli különbséget; a határozatoknál a legközelebbi nemet és vég különbséget; következtetéseknel a fokozatos lánczolatot, az egyenlőség, hasonlatosság, egyneműség, ellentétes közli különbséget; okoskodásokban az eszélyes, következtetést szóval azon abstract eszméket, melleket a paedagogia életbe átlántálni köteles, s így a nevelőnek jól ismernie kell. Mondhatom hogy az esztergomi képezdében értelem, itéleterő, és phantasia fejlődésre és rendezésre hathatós eszközül szolgál az alaktan.

Ennek folytán a mértan is tanítandó. Vannak képezdék külföldön, inellyekben gonddal oktatatik e tanulmány, p. o. W ü r t e n b e r g h e n egy 1841-ki consistoriumi rendelet oda utasítja a praeparandiisokat, hogy mellékesen tanulják a mértant is, mikint legalább mint harmad rendű mérnökök mellékeresettel is bírjanak. Mi ugyan baráti vagyunk a tisztos mellék keresetnek, mert erre hazánkban a tanítói kar igen rászorul, de unalom ellen is biztosítja, s másoknál megkedvelteti; de hogy mérnökséggel foglalkozhassak tanítónk, az alig várható, s pedig azért: mert egyéb szaktanok a képezdében alig engednek neki időt, hogy magát a mértanban teljesen kiképezze; de Ind nyári iskola van, pedig kell hogy legyen, ott alig szentelhet sok időt határmérésre.

Mi a praeparandianál kevesebbel is beérjük, s csak népszerű mértant kívánunk a képezdében tanítatni, miszerint a terjedségeknek nemeit ismervén közönséges módon tudja kertjét rendezni, földjét fölmérni, rendes utat kiszegni, egy tagban lévő birtokát fölosztani, fasorokat kijelelni; 8 ilyenek körül tudjon, mini tiszta fogaimé népnevelő, a népnek is útba igazítást adni.

7. Világ-, Egyház-, és magyarok története. történet tudománynak nagy hasznát nem kell hosszan fejtegetnünk, régtől „élet mesterének“ tartatik. Neveléstanilag szól-

va; az ismereteket irányozza, ítéletet érleli, észszeríti, a jellemet szilárdítja, szívreható erejével sok jóra ösztönöz és rosztól elriaszt, s ez szerint az embernek egyik kalauza az életpályán. Külömben pedig históriai ismeretek nélkül az ember nem tarthatik korszerűleg nevelt és civilisáltuak. Illy nyomos okoknál fogva sajnáljuk, hogy királyi képezdénkben ekkorig a história egészen mellőztetett. Esztergomban bár ugyan kellő rövidséggel és népszerűleg tanítatik:

A világ- vagy is általános história, miszerint az emberi nem fejlődése, előmeneteléről, és egyéb tanulságos viszontagságairól legalább némi de alapos fogalmuk legyen azoknak, kik népnevelökké rendelteitek. Tanítatik

Az Egyház története, szinte rövid kivonatban, mikint lássák, hogy Isten országa mint növekedett, milly ostromokon diadalmaskodott, miszerint az igazságnak hódolni, minden körülményben biztosan haladni, s így boldogulni és boldogítani annal inkább megtanuljanak. Tanítatik

Magyarok története is különösen és hosszabban, miszerint a nevedékek nemzetiségben gyarapodva, haza szereicében emelkedve, őseink példáján okulva, a törvényes rend, szabadság, testvériség zászlója alá hódítatván, a magyar név becsületességének, Nemzetiségünk terjesztésének, a haza felvirágzásának, bajnokaivá lelkesítenek; ezen nemes értelmekeket ismét növendékeikbe, s ez által, a magyar jellemet késő unokáikba is átszállítandók.

Kívánjuk ez szerint képezdénkben a történek taníttatásai.

8. Általjányos földisme; különösen: Asia, Afrika, Amerika, Australia röviden, Európa bővebben, s Magyarország és a kapcsolt részek földrajza l e g k i m e r i t ő b b e n. A reál ismeretek, millyen geographia is, némileg már az elemitanodának is tantárgya lévén fogalmával az ifjú már a képezdébe belép, s hogy leendő tanítványait biztosan vezethesse a praeparandus, a földtekét, annak fő felosztását, nagyobb tartományok, tenger, hegy, folyó, város, bányá, ló, intézet, s egyéb nevezetességeit tudnia kell. És pedig érdekünknel fogva minden világrész közt az általunk lakott Európát, birodalmat, s különösen hazánkat bővebben kell

ismernie; sőt környékünknek t o p o g r á p h i a j á t sem árt tudnunk azon áltálfányos élet szabálynál fogva: „ismerd magadat és környékedet“; különben is neveléstani szempontból: ez figyelem gerjesztésül szolgál, s a növendékeket érzékeik és értelmük pontos használatára szoktatja, s tudás vágyukat felfo-kozza.

Ám a földrajz térkép nélkül, és a nevezetességek csu-pán száraz felsorolásával ízetlen és kevés hasznú ismeretnek fog tartatni; azt az életre hasznossá kell bizonyítani t. i. a ler-mesztmények, kereskedési viszonyok, ipar cikkek s. t. b. rész-letes felhozásával, ilyenek körül a tanítványnak útba vezetőül szolgáljon p. o. Esztergom nevezetességei után jegyeztessék meg: hetivásárjai szombatokint vannak és pedig nevezetesek, kivált ősszel igen népesek; országos vásárja 4 épen a pestivá-sárok előtti hétben, s a kereskedők az esztergomi vásáron részt vevén, innen azonnal Pestre vonulnak; Gyár van ilyen, lehet ezt és ezt, s pedig illy áron vermi; ezen kereskedő Bécs, Tri-estből veszi anyagait, s általa nagyobb útra készülők váltódtál cserélhetnek; nevezetes!) mester emberek Firvar.... Posta járás.... Lóvásár híres van legközelebb Fehérváron ekkor Győrött ekkor. .. hová az út legközelebb erre vezet szar-vas marhát Pesten ekkor, s e helyen.... a más fél órányira cső tokodi kőszén bányában ennyi munkás kell, napidíja ennyi, a szekerezés így áll,.. a kőszén méreje.... mázsája a két órányira első nyerges újfalusiban.... Az esztergomi strázsa hegyi kőbányában ilyen az üzlet, munkások.... a vasút... gőzös járat. s. t. b. az illy földleírás valódi értelemben népsze-rű, életre való, s azért kétszer érdekes.

9. Természettan és égisme (csillagászat) népszerű lég természet történetből a három o r s z á g. Ezen reál tudományok főbb vázolatai okvetlenül tan-rendszerünkbe iktatandók. A babona köznépünknel iszonyúan garázdálkodik, mellyel a helyes vallásos oktatás mellett, leg-kivált a természettannak ismértetésével írthat ki a népnevelő. — Égisme azért szükséges, hogy a nevezetes!) csillagzatokból tudja éjei az idő állását, a naptárnak használatát, az üstökösök mivoltát s t. b. Különbén pedig u természet remekeiből a lég-

tökéletesebb Istenhez vezetendők a nevéndékek, miszerint e reálismeret egyszersmint paedagogikus s pedig hathatós eszközül szolgáljon a szívnek nemesítésére, s az erkölcs szentesítésére, melly tulajdonok minden módon pallérozandók a képezdei növendékekben, miszerint magasztos rendeltetésüknek igazán képesek legyenek megfelelni.... Hogy természet történetből különös gonddal a honi ásványokat, állatokat és növényfajokat és tulajdonságaikat szükség taníttatni, értetődik. S hogy ennek baszna nagyobb legyen, kapcsolatban tanítandó

10. A kézműtan (Technológia); ebből megtanulnak a népnevelők mindent belső értéke és haszonvehetősége szerint becsülni, melly tulajdonságot átszivároztatják tanítványaikba is; megtanulnak mindent kellő haszonra fordítani; s megtanulják kivált — mi nagy figyelemre méltó — a honi ipar emelésének módját, az úgy nevezett népipar divatoztatásárai nyerenődő utasítás és lelkesítés nyomán.

11. H á z i- é s mezei g a z d á s z a t é s barom orvoslási mód. A népnevelésnek feladata: népünknek szellemi és anyagi jólétét elősegíteni. Az utóbbi kétségkívül a földnek czélszerű művelésétől, s állat tenyésztéstől föltételeztetik, s mind ketőre nézve népünk igenhátra vagyon, még igen parasztosan vezetik a gazdaságot, azért is kövér földünk daczára szegények vagyunk, holott egyebütt sovány telkekkel! is jólétei tenyész a tudomány és mesterség.

A népnevelésiül e hajnak orvoslását is méltán várjuk; érte tehát a tanító okszerűleg és alaposan a gazdaságot, a háztartást, földművelést, marha tenyésztést, juhászatot, kertészséget kivált a gyümölcs nemesítést és szaporítást, borkezelést, méhészetet s. t. b. hogy e részben is oktatója legyen szegénytudatlan atyánkfiainak. — s miután a barmokat is sokszor he tetségek érik, mellyek tudatlanság miatt többször kártékony dög vészt okoztak; a népnevelő e tekintetben is ügyes tanács adója legyen a népnek sokszor egy helyes tanács nagy hajt hárríthat el. — A képezdében ugyan nem lehet szó tökéletes gazda-képezésről mert a neveléstan, szükséges ismeretek veszik főleg igénybe az időt; tökéletes gazdákat georgikonok, gazdaszati intézetek műveljenek, de a képezde is okszerű tárgyavatott-

sággal bocsáthatja útnak növendékeit, s a falusi e nemű hiányokon igen javíthat.

12. *L i t u r g i k a*, s az orgona-mesteri (kántori) hivatal ismértetése. Hazánkban legtöbbször az iskola mesteri tiszt kapcsolatban áll az orgona mesteri hivattal; de ez így van Bajor, Porosz, Hullaiul és több más országban, mellyekben pedig a tanítói hivatal köre közelismerés szerint bölcs alapnézetek szerint van megalapítva. S miután bizonyos, hogy a templom az iskolával rokon; az egyház a nevelés ügyével legszorosabb viszonyban áll, bizonyos hogy az egymással megférő iskola és orgona-mesteri hivatal, mint külföldön, nálunk is együtt maradhat; annyival inkább, hogy sem a status, sem a közönségek nem bírnak több rendbéli hivatalnokot tisztiesen eltartani.... A praeparandiának tehát tiszte növendékeit a szent szertartásokkal megismertetni, miszerint azokat értse; növendékeinek is megfejteni képes legyen; kötelessége kivált a sz. szertartások körüli szolgálatát kiszabni, miszerint példásan teljesíthesse egyházi szolgálatát. Minister úr! Milly készséggel járultam a pesti képezdei növendékek petíciójok támogatásához azon pontnál, mellyben minister úrtól a Catechetica-tóli dispensációt eskid; épen olly nyíltan valom, hogy Liturgica oktatása elleni kikelésüket nem helyeselhetem, és pedig a főntebb rövidtömöttséggel felhozott okfök miatt. A népnevelésnek vallásos szelleműnek kellvén lenni, egy csupán tanító sem nélkülözheti a szent szertartások ismételél; ha a tanítók egyházunk lelke szerint megismertetnék szertartásainkat, nem volnának olly sok helytelen félremagyarázásoknak kitéve, millyeket elég sajnosan kénytetünk tapasztalni, melly bal magyarázatok sok gyarlóbb embertársunkban magát e szent hitet is elölik, őket hitetlenekké, a társaság legveszélyesb tagjaivá alacsonítják. Miután még hazánkban a néptanítók, egyszerismint orgona mesterek, ez szerint vannak egyházi szolgálataik is, mellyekkel ha ki teljesíteni nem tud, képtelen mester hivattalra: a növendékek önjavok is sürgeti, hogy magukat mindenkép kiképezzék, miként bizonyosabban alkalmazás, tisztos állomásra szert tehessenek. Mindég jobb többet tudni, mint kevessebbet.

Különben is, én meg nem foghatom, hogy terhelheti fiatal polgártársainkkal a Liturgika, hisz ez sem felfogásra nézve, sem terjedelmességénél fogva nem a nehezebb tanulmányok egyike. A kormány pályázást hirdetett, s hárman küldöttekbe dolgozatukat, s egyikök én valék; többévi tanár vagyok magam is, pedig a legnépeseb képezdékben, hol alkalmam volt növendékek tehetségeiket kiösmerni, és szeretettel képeségökhöz alkalmaztattam szerkezetemet, úgy készült Liturgikám igen rövid és egyszerű írás módban tanulásra könnyű alakban, melly is miután az ország Prímásának helybenhagyásával a Helytartó tanácsnak fölterjesztetett, s az egyetemnek kiadatván, a megbízott theologiai karának kedvező bírálatát (s pedig mint iskolára czélszerű könyv) megnyerte volna, a Helytartó tanács ajánlatára Ő Fölsége királyunk által pályadíjra méltatott, s az országos képezdék tankönyvéül kítűzetett.., Nem mondom, lmgy nincs benne javítható; de azt nehéz meg fognom, hogy tanulásra nézve terhes legyen, — Azért szükség tenkitett okaimnál fogva meggyőződést arról szerezni, hogy a Liturgika életre való, hasznos és szép tudomány, s úgy hiszem a képezde növendékei akkor minden nehézség nélkül önkéntis megtanulandják,

13. Éneklés alapjai népszerű- és gregoriá-nt! mi ének. Zene, zongora, orgona. Népiskolában az ének áltáljában szükséges, tehát a tanítónak kell hozza értenie; s hogy zene, kivált hegedű vagy zongora késéret mellett könnyebb és biztosabban lehet az éneket vezetni, azt minden ügyértő bizonyítja. Az egyházi ének és orgonálást pedig mestereinknél ép olly okok sürgetik, mint a Liturgikát. A külföld jobb képezdeinket tan-tervében szépen fölhasználjuk ezeket. Igen eszélyesen rendeltetett tehát az ének- és zene tanítás honi képezdeinket is tantárgyai közé.

A pesti képezde növendékei jövőben a praeparandusokat ettől fölmentetni kérik; én a képezdék reformjánál csak részben engednék kívánatjoknak t. i. a pesti képezdében nem kötelezném az Hiúságot zenetanórák hallgatására, de a zenét még is rendszerint tanítatnám. Pesten is, minden más intézetben pedig okvetlenül. Alkalmai kell adni a pestieket is tanulhatás

ra. A mostani képezdei ifjak nem anticipálhatják a jövődők szándékát; nem is tekintettek még annyira körül az életben, hogy reform kérdéseknél biztos utasításokat adhatnának.

Kell az éneklést és zenét tanítani neveléstani, és életbiztosítási tekintetből: mert ez sokoldalúvá képezi az embert; érzelmeit nemesíti; s különösen a vallásos érzést fölfokozza; az ízlést miveli, pedig a képezdének mind ezekre nagy gondjának kell lennie; kell azért is, mert a zene és ének — értetődvén, hogy egyházi énekek mellett, egyéb erkölcsös és nemzeti dalokra is ügyeimet kell fordítani — a társas élet ártatlan örömeit neveli, pedig a nevelés ügyével foglalkozónak gondja legyen az ifjúságnak fölépülésére, fölvidítására is. A zene, jelesen a gregorianumi ének és organálás annyiból szükséges, hogy az orgona mesteri hivatal legtöbb helyen még össze vagy on s pedig helyesen kötve az iskola mesteri hivatallal, s így ki önkényt elhanyagolja a zene képzést, az szerencséjével játszik, ezt a képezde átalakítóknak nem szabad szem elől téveszteniük. — De Zenészeti ösmertekkel a mester melleleg igen tisztesen nevelheti jövedelmeit, ha t. i. zene órákat ad a tehetősök gyermekeiknek. A zenébeni jártasság igen kedveheti az embert mindenütt. A N é m e t h o n b a n olly kedves és művelt hangásza a nagy képezdekben is rendszerint tanítatik; de a kormány porosz honban nem engedi, hogy ezen oktatás közönséges gyönyörködéssé váljék, és hogy a növendékek az iskolában szerzett hungászati talentumokat arra fordítsák, hogy részt vegyennek kívül is a nyilvános tisztes ugyan, de hiú hangversenyekben, s csak a templomi hangászatban engedi részt venni. Megvallom az esztergomi kepezdeben e tekintetben engedékenyebbek vagyunk, nevendékeink a tanodában rendszerint csak az egyházi éneklést, népéneket, és organálást tanulják, magánlag még is a zenészettanárának felügyelése alatt nemzeti és négyes dalokban is gyakoroltatnak, sőt különféle hangszerekkel játszó egész hangászkart alakítanak, melly az egyházi zene kart közre munkálásával segíti; s ollykor az intézet jótévéinél; — de soha az illető tanárok tudta nélkül — tisztelkedik, mi által a háládatosság nemes értelmében gyakoroltatván, egyszersmint az intézet iránti jóvélemény gyarapítatik.

De, ismételve légyen fölhozva — a korszerű népnevelőtől, valamint a kiseddévótól is méltán megkívánjuk, hogy az éneklésben mívelje a népsarjadékát, ezzel erkölceiket is pallérozandó. Öröm látni a míveltebb külföldön, sőt helyel hazánkban is kivált német és némelly tót helységekben, hogy a mester egész zenekart tudott alkotni csupa pór fiúkból, kik a mezőn is legeltetéskor dévajkodás helyett, ártatlan zenével mulatják magukat, ezek áldomásoknál, család ünnepeknél ízletesb muzsikával nevelik a vigalmat, isteni szolgálatnál is díszesen emelik a közáhitatot. Illyesmit méltán várunk a korszerűleg képzett magyar népnevelőktől is

14. Törvényes viszonyaink, mezei rendőrség. Újabb törvényeink a jogegyenlőséget kimondván; hogy azokkal kiki eszélyesen élni tudjon, a népiskolákban a magyar alkotmányos jognak vázlatát s különösen a mezei rendőrséget, és honvédelem rendszerét is kell, vagy is a népet jogaiba belekül növeszteni, miszerint édes anyját a hont, s iránta olly igazságos magyar alkotmányt szeresse, érte élni és halni megtanuljon, vagy is jó honpolgárrá képződjék. Ezen rövid indokolás eléggé sürgeti, hogy a népnevelőket előbb be kell avatni jogviszonyainkba. Eddig az úrbér is tanczik lévén, azt az idei törvény kitorólte rendszerünkől.

15. Népjegyzői hivatal tudománya. Honunkban a mester többnyire hármias hivatalt visel u. m. orgonames-ter, tanító, és népjegyző. A két előbbi — mint föllebb érintők — szépen megfér együtt; de a jegyzői hivatal heterogén elemű, a mestert gyakran kiszóllítja az iskolából, mert ő a falu bírójának, szolgabíró, esküdnek, praeceptornak, sőt a legutolsó instansnak is mindenkor tartozik helytállni a népnevelésnek legnagyobb kárára. Ezt már áltáljában mindenki belátja, s múlt országgyűlésekre már több vármegye olly utasítást adott, hogy a jegyzői kivált el kell választani a mestertől, ha a népiskolákat rendbe hozni komoly szándokunk. Költség tekintetében könnyít az ügykivitelnél azon külföldi gyakorlati példa, melly szerint 3 — 4 szegényebb szomszéd falu együtt fogad egy jegyzőt; vagy ha ez nem sikerül, úgy a jegyzői hivatalt minden esetre reorganisálni szükség.

Ekkorig még is a jegyzői hivatal copulálva van a mesteri hivatallal; a képezdének tehát tisztében áll növendékeit ama iker-hivatalra is utasítania, és pedig hivataalkörének általjányos megismertetése mellett, a rovásosösszeírás, közmunka kezelés, adókiivetés, katonai élelmezés és takarodás, árva számadás, malom sáfárság, takarékmagtár kezelés, adás-vevési jegyzőkönyv, bírói jegyzőkönyv, telekkönyv-vitel, folyamodások, árve-releések, szerződések, örökbevallások, végrendeletek szerkesztési módját, s mind azokat kell tudnia, mit a népjegyző tiszte igényel.

16. Ékes írás, s vonal rajzolás elemei. A jó, vagy is olvasható és folyóírásra minden praeparandista köteleztetik. Ám a szépírás mindenkinek nagy ajánlatára válik, a szülők méltán óhajtják, hogy a tanító minél szebb, tetszőbb írásra tanítsa gyermekeiket, melly esetre nagyobb hálájokra is számíthat, valamint a növendékeknél; annál nagyobb tekintélye van az oktatónak, minél több tökélyvel ékeskedik; és sokszor a szegényebb gyermekeknek Abc- és táblát, vagy a tanodának fali Abc-táblát, mappát kell készítenie; azért méltán kívánjuk a képezdétől, hogy az ékes írást, vagy is caligraphiát tanítsa. Mit annál szívélyesebben óhajtunk, minél nagyobb egy kedvüségét tapasztalunk e tekintetben a mesteri karnál, s áltálján iskoláinkban. Ha szép nyelvű, szép magaviseletűvé akarjuk idomítani a növendéket, tanítsuk egyszersmint a szépírásra, mellynek betanulása éppen csak olly fáradságba kerül, mint a rút írásé. —

A rajzolást mint szépművészetet nem akarjuk hosszan magasztalni, miután a naponkint sűrűbben feltűnő, s a kor Ízlést világosan bizonyító képes újságok is munkák tesznek hasznosságáról tanúságot. Rajz a főtészet, építészet, réziuetszészet, szobrászat, minden művészetnek alapja; nem különben szükséges majdáu minden mesterségek és közművekhöz, mérnököknek, katonáknak, kertészeknek, műutazóknak, bányászoknak, történet, és régiség búvároknak, természet vizsgálóknak. A rajzolás igen hasznos multságára és képezésére válik minden művelt és tanult embernek. Sokan köszönik szerencsájüket rajzolási ügyességüknek, melly erkölcsreinkre is annyira hat, a

mennyire bizonyos, hogy rajzolás gyakorlatában renthöz, tisztasághoz, finomabb ízléshöz, pontossághoz. és nemes mulat-sághoz szokunk. Rajzolásnak köszönjük a szép természetnek lemásolhatóságát, s azon gyönyör érzést, melyet bennünk ponpás emlékek, diadalívek roppant paloták, várak, szentegyházak, hidak, s a világ elszórt és valóságban nemlátható egyéb szépségeinek szemlélete ébreszt. A rajzolásban bírjuk azon eszközt, mellyel a természetnek minden szüleménye, és az emberek minden műve leábrázolható, mi által ez tanulmányainkban segédünk-ké, s a történeteknek, éltetőjévé válik... Mind ezeknél fogva, valamint közbecsben áll a rajzolás mestersége úgy közítélet. szerint: ki rajzolni tud, az a szerencsének és boldogságnak nagy eszközét bírja; s ugyan ezekért bölcs fejedelmek s jó nevelők, a közönség s egyesek javát hathatósan elősegíteni óhajtván, a nevendékeket rajzolásra taníttatni kívánják.

De mi neveléstanilag tekintsük ez ügyet. A rajzolás s jelesen a vonal rajzolás a fendicsért alaktannak kiegészítője; betű alakítás és tanításnál a módszertannak figyelem ébresztés, értelem és ítélet fejtés, phantasia rendezés, szemmérték élesítés, kitörésre, tisztaságra, nemesít foglalkozásra szoktatásnál pedig a paedagogiának nagy segéde; a Pestallozzi módszernek nagy eszköze; a földismének térkép írásnál istápjá; építészetnek lényeges társa; s. t. b. illy nyomos okok követelik, hogy képezdében a vonal rajzolás tanítassék.... Esztergomi képezdében én vagyok a rajzmester, s kény tetem bevallani, hogy a melly tanítványom előismeretek nélkül lépett intézetünkbe, az a rajzolásban igen sokra nem vihette, miután 2 évi tan folyam alatt annyira elvagyunk foglalva, hogy csak kevés időt szentelhetünk rajzolásra; még is igen képező, igen hasznos szernek ismervén, minden tanítványomnak kell magát benne gyakorolnia, szorítkozom pedig csupán az elemekre, például első évben: a nyomtatott betűk ékes írására, alaktani rajzokra különféle vonalak, szögökből, majd külön: három szögökből négy, öt és sok szögökből, és ismét ezekből keverve, alakokat képeznek azután pedig szemelött fekvő tárgyak: ablak, tábla, asztal szék, ház, templom s. t. b. rajzvázának írásában gyakoroltatnak; másod évben ugyan ezekben, zomokok, térkép másolatok, és

épületek, kivált iskolaházak, gazdasági épületek terv - rajzával foglalkoznak. — És ennek haszna nagy, szinte kis sem magyarázható.

17. Népépítészeti, s terv-k é s z í t é s. Jól rendezett házban lakni félboldogság, Hogy honunkban a néphajlékok igen idomtalanok, gyengék, tűzfészkek, s egészségre káros befolyást gyakorolnak, de szerfölött kényelmetlenek is, azt minden egészséges szem láthatja. A nép jóléte körül buzgó népnevelés e tekintetben is tartozik atyailag gondoskodni, s a népépítészeti javítását eszközölni. A mi reál- s rajziskoláinkban a polgári építészeti tanítván, a nagyobb szerű házak, oszloprendek és díszítvényekre kellő gond fordítatik, de a nép lakokra semmi s nem csodálhatjuk eléggé a gazdasági egyesületei, mely hazai érdekeinket olly hön karolja fel, hogy erre figyelmét nem fordította! lám a württembergi mezőgazdasági egyletnek ékkőről is szép érdemei vannak, kezeimközt van illy derék könyv: „Muster-Plan« zu ländlichem Bauwesen, mit besonderer Rücksicht auf die verschiedenen im Königreiche Württemberg üblichen Bauformen. Herausgegeben von der Königl. Centralselle des würtlemb. landwirtschaftlichen Vereins. Stuttgart. “ nagy költséggel van ez kiállítva, de böcsös is, ... Az esztergomi képez de volt erre nézve honunkban az első intézet» mely a népépítészetre gondját keletkezte óta vagy is 1842-től fordítván, e nemű honi hiányokat is a népnevelés útján orvosolni buzgólkodott, pedig lám ez e g y h á z i i n t é z e t!... Majd a sok dicséretre érdemes Ipa rogy let is kiterjesztő figyelmét e tárgyra, mint az 1847-ben Sopronban összegyűlt Magyar Természet vizsgáló Ipar rnütani szakosztályának im e jegyzőkönyvi kivonata igazolja:., 12. szám. Elnök úr az Ipar egylettől nyert utasítása következtében (Kis Károly úr az Iparegylettől kiküldött választmányának elnöke, a szakosztályának is elnökévé választott) indítványozá, miszerint a természet vizsgálók gyűlhelyén és környékin divatozó polgári, gyár» és mezőgazdasági épületek tervrajzai a szokásos helyiratokhoz mint kiegészítő és nevezetes tárgyak kapcsoltassanak. — Ez indítványt a szakosztály nagy gyűlésnek pártolólág terjesztendi elő; Majer Istvánnak azon módosításával, miszerint

nagy gyűlés határozatnál fogva nemes Sopron város tanácsa megkeresletuék, hogy rajz iskola mesterét a népépítészetnek tanítására, vagy is e közönséges, alsóbb rendű lakoknak is tűz- víz mentes, egészséges tervezésének tanítására tovább is buzdítsa; s ezt az indokból teszi a szakosztály, miután tapasztalta, hogy rajz iskoláinkban általán legkivált díszépitmények tervezésére fordítatik gond; s a legnagyobb néposztályra e tekintetben kevés a figyelem. “

Honunkban — az Esztergomit kivéve — egy képezde sem tanítja a nép építészetet; szükség tehát az általa kitarandók ezt is meghagyni. Mi szükségest se feledjünk ki akkor, midőn dicső jövődönök megalapításáról, a magyar nép dicsőítése, és boldogításáról vagyon szó.

18. *Gymnastica.* vívás. Ez tudomra eddigien egy képezdénkben sem tanczik, az egy kisedóvókat képző pesti intézetet kivéve; de szükség, hogy azzá legyen. Kimondjuk indokainkat szelemileg a képezde növendék megerőltetik, kell tehát testi gyakorlatokkal azt ellen súlyozni, s ezzel szellemi erőit mint egy fölilleszteni; sőt ez kedves és nemesi» mulat' ságul szolgálván, az ifjúság ez által sok kicsapongásoktól megóvható, ez szerint a fegyelem *gymnasticában* hathatós segéd-szert bírand; de tüdejük, inaik erősödvén, hivatalukra jól megkcményítetnek. Ez indokból egész Német hon; s minden jobb nevelő sürgeti, hogy a gyermekek turnírozás által az elpulmlástól, az elfajulástól óvandók, ezzel testi ügyességük, egészségük, s nemes lovagiasságuk, sőt erkölcsiségök is jelesen emeltetvén. S valóban némethon minden rendű rendezettebb tanodáiban divatba is jöttek a testi gyakorlatok. Curtmann és mások ezt a *praeparandiákban* annyival inkább sürgetik, miszerint a nép iskolákba is átszármasztathassék.

Jelen körülményeinkben a vívás annyival szükségesb, mivel honvédelem rendszere a nép iskolák növendékeitől nyerendi a nemzetörököt, s hogy ezek rendeltetésüknek helyesen megfelelhessenek, már kiskorukban szoktatandók szabályos testtartás, járás, tagforgatásra. Miben a tanító lehet legjobb mester, ez által *paedagogikus szempontból* véve, az unalmat iskolája környékéből számüzendi, iskoláját sok oldalúvá, azért is

kedvessé, mulattatóvá teendi, magát és rendszerét a szülők és tanítványaival egyiránt megszeretteti. — Csak kérem senki se ijedjen vissza! mi az iskolába nem akarunk kardot behozni, nem czélba lövészetet alkalmazni; csak olly testi gyakorlatokat, olly katonáséi játékokat, mellyek gyermekességök mellett, nemesen mulattatok, és helyesen képezők, s mellyek minden költség nélküliek, egyedül az értelmes nevelőt feltételezők A magára hagyott ifjúság titkos multságaitól ki nem borzad vissza? test és lelkileg elnyomorodnak az oktalanság örökösége mellett. Nekünk okulnunk kell a múlt idők ferdeségein; nekünk a józan tapasztalás új mutatásait lelkiösmerétesen kell követnünk; azért is a képezdékben alkalmasokká kell művelni leendő tanítókat arra, hogy czélszerű gymnasticai gyakorlatokkal is értsek nevendékeik testi és lelki tehetségeit tökéletesíteni.

E 18 pontban szoroltatnak fel azon tanulmányok, mellyekkel értelmileg képezendők a praeparándiák tanítványai.

Vakokat és süket némákat nevelők képezése. Vannak kik általján a vakok, süketnémák, és más kép gyarlók neveltetését külön tan-ezikké jelelik; mi azonban részint fölös, mert a neveléstan ezekre is fordítja figyelmét (lásd a Nép Neveléstan 41 — 50§§-t); de rendszerint kivihetlen is, mert gyakorlati kísérletekre rokonmű mellék intézetek hiányoznak. — Még is a pesti képezde növendékei sajátlag béavatandók a nevelés e külön ágaiba, miután helyben van a vakok, s vasúton egy órányira Vácson a süket-némák intézete, hol gyakorlatilag is képeztethetvén, hasonló intézetek vezetésére is előkészíthetnek; millyenekké, nyílt előképezés után, némelly jobb külföldi intézetnek meglátogatása után még inkább megérnek.

XIV.

Neveléstani képezés.

Az értelmi képezéssel összekötendő a praeparandisták nevelés és tani művelése.

Fő hibája tanodáinknak általában a *cholaszticizmus*, vágj is olly hiba, mellyel csak a iskolának látszatnak tanítatni az ifjak, s az életet az illetők szem elől felejtik innen magyarázható, hogy sok iskolát végzett, s olykor legjobb tanulók az életmezején együgyüen, sőt ferdén működnek, a szó szoros értelmében neveletlen emberek Nein szabad felednünk, hogy az iskola az életért van, ez az élet, elő-csarnoka: azért az iskolában a tanulmányok irányadólag elméletben oktandók; ám minden tudomány legnagyobb gonddal gyakorlatilag is az életre alkalmazandó.... Megvallom erre nézve minden rendű tanodáinkban legnagyobb tétlenséget tapasztaltam; épen azért részletesen is .elsorolandó, és értesítvény vagy utasítás alakban minden tanárnak felelet terhe alatt kézbesítendő volna, hogy minden tanodában milly gyakorlati késélelel tétessenek. Nem kell ott a kormánynak egy kis költséget nyomtatásra sajnálni, hol a status javára nagy haszon várakozik De jelenleg a képezdékről tüzetesen szólván, csupán hát ezekre vonatkozólag állítom: hogy minden gyakorlatilag tanítatván, a növendékeknek paedagogikai képezésök eszközöltésék, miszerint ne csak a neveléstanban, hanem a nevelés mesterségében is jártas és ügyesek legyenek. Ez annyival sürgősb, mivel a képezdek egyenesen az élet irányzatára vagy is a népnevelés magasztos eszméjének foganatosítására rendeltetvék. A képezdekben tanulja meg a növendék a való életet ösmerni, s arra paedagogikailag hatni. Évvégből a praeparandusoknak mindennemű, kiképeztetésökhöz tartozó intézet és tanodában szabad mozgás engedtessek nevezetesen: a képezde igazgatása alatt álljon egy felsőbb rendű elemi tanoda, mint a maximum példánya, s egy szegény kis-

det tanola, mint egy minimumé, egy óvoda, vasárnapi iskola s hol lehetséges Vakok- süketnémák - intézete; úgy vivő vagy testgyakorló intézet, miként az ifjúság szemléletileg, gyakorlatilag tele tudja magát ágazatos hivatalába... Azonban hol ez kivihetlen, a sűrű gyakorlatok még is elmarathatlanok, és következőleg üzendők:

I. vallás- és liturgikai gyakorlatok. A jó népnevelő alatt olly férfiút kell értenünk, ki mindenek előtt vallásos, egyszersmint tanult ember; vagy is mint a Porosz törvény magát kifejezi: „Hogy hivatásának jól megfelelhessen, az iskola mesternek istenfélő és bölcsnek, szent és magasztos hivatása érzetétől áthatottnak kell lennie.“ Hogy a vallásos szellem áthassa a képezde nevendékeit, naponkint és ünnepenkint szorgalmasan kell őket gyakorolni az isteni tiszteletben. Jelese: a praeparandisták mindennap hallgassanak szent Misét. Miniszter úr! némelly hivatásukat fel nem fogott, s a képezdek körül kevésbé tapasztalt ifjak ezt tehernek tekintik, de nekünk a reformnál nem szabad a tapasztalatunkra ügyelnünk indokainkat röviden felidézzük.

a) Ha valakinek, bizonynyal egy nevelőnek nagy szüksége van égi malasztra és áldásra, mellyel a vallásosság jutalmaztatni szokott. Bisonyos, hogy ki nem tud imádkozni, nem is tud jól nevelni. Tanuljon tehát szoktatás által is a leendő nevelő Is - lennek szolgálni, (egyébiránt a tanodái imádságról kimerítő értekezésemet nem rég közzé tettem, a Religio-Nevelés folyóirat ez évi 29 — 32-dik számaiban). De

1») a képezdei növendék orgona mesteri tisztjénél fogva is kötetes lesz naponkint az isteni szolgálat körül tisztjét leljesíteni; szokják tehát idején hozzá, nehogy azt valaha alkalmatlan tehernek nézze, s kelletlenségével, magának ízetlenségeket, másoknak botrányt okozzon.

c) Templomban a liturgikát gyakorlatilag tamlja, mellyre az iskola elméletileg előkészítő; ott tanulja milly ruhákat kelljen a szertartások szabályai szerint előkészíteni, miként kell az egyházfinak az Úrszolgáját felöltöztetnie; ott a ministrálásban gyakoroltatik, mellyre a kezére bízandó ifiúságot tanítandja, ott az időszakonkénti közénéklésben, orgonálás, és illetőleg

népének vezetésében szükséges huzamosb gyakorlatra nyílik alkalom. — Miként a neveléstan és módszertannak szükség gyakorlati tért nyitnunk a képezdei növendékek előtt, úgy a vallásosság is gyakorlatilag válik gyümölcsössé, és a liturgikai képzés a mindennapi isteni szolgálatot szorgalmazza. De

d) ez a legrendezettebb nem csak katolikus, de protestáns képezdek példája állal is sürgettetik, például. a S t e t t i n i protestáns mesterképezdében a leczkék mindennap imádsággal és zoltár énekléssel kezdődnek és végződnek; a tanítónak szabadságában áll az elmélkedések óráit (a biblia és zoltárok fölött) és számát meghatározni, s mint alapszabályai tartják: „Míg a kereszténység valódi szelleme, a szeretet által lelki-sített hit uralkodandik az intézetben, s a tanítók és nevedékek szívét eltöltendi, addig az iskola keresztény iskola leend, s keresztény tanítókat képezend, és a hit és szeretetnek ezen érzelmei a szegényeknek, a népnek javára fognak válni.“ — A Rajna parti Brühl kath. képezdejében, — mellyel Cousin a francia kiküldött a jobbak közé sorol — azt tapasztalta, hogy reggel-és este-közösen együtt imádkoznak az ifjak, minden nap sz. misét hallgatnak. — Potsdamban protestáns képezde rendszabályaiban a befogadási föltételek közt vannak: erkölcsös és vallásos szellem, és fedhetetlen ön viselet; a folyamodó tartozik magával hozni a bibliát, és az intézettől elfogadott imádságos könyvet; minden nap reggel és estve közös imádság; kezdetül egy vers énekeltetik; következik azután a vallási, oktatási, vagy ájtatos olvasás, befejezésül ismét egy vers énekeltetik, — s. t. b.... Ezekből látható, hogy minket, a mindennapi sz. mise hallgatást sürgetőket, nem illethet amaz elavult monachismus váda; hanem katolicus és protestáns jobb nevelőket ugyan azon igaz elvek vezérlik, s így a közvélemény kritériumául tekintendők.

Hogy a vásár- és ünnepnapokon nagy sz. mise és prédikáció hallgatást nem csak a keresztény egyházi köztörvények, hanem különösen a képezdei ifjak rendeltetése is szorgalmazza, figyelemre méltó, miután ezekben a népnevelő és orgonistának példaadólag részt kell vennie, s többnek orgona és énekléssel közre munkálnia; dehogyan az ifiúságot gyümölcsös figyelmezés-

re tudják előkészíteni, szükség előbb a praeparandistáknak maguknak is szoktatás által illy figyelmezésre tökéletesedniük t. i. «Ily kor, váratlanul a tanár egyik másikától számon kéri, mit hallót és tanult az előtti napon tartatott szent beszédül,? vagy házi gyakorlatul kitűzi, a hallott hitoktatás velejének írásba foglalását, melly gyakorlatok nyilvános felolvasásakor alkalma lesz a tanárnak növendékei gondolkozását irányozni, őket indokolt, következetes, alopossághoz szoktatni... Ez sem újság, egy pár példát lássunk a kibireszelt mívelt külföldről is, a protestáns Pyritzi mester képezde napi rendszabályai közt találhatik, hogy a nevendékek vásár- és ünnepnapokon, azonkívül hogy az isten tisztelet-n jelen kell lenniük, az egyház beszédnek fő pontjait össze írni tartoznak, és estve be kell jelenteni, miként töltötték a napot. Naponkint estve, vásár-és ünnepnapokon pedig reggel is közönségesen elmélkedések tartatnak. A nevendékek tanítóikkal együtt gyakrabban az Úr-asztalához járulnak.— A potsdami praeparandisták rendszert: vásárnap- és ünnepeken az isteni szolgálaton jelenlenni tartoznak, s hétfőn kikérdeztetnek a hallott beszédből... s. t. b. Mi csak próbált, helyeselt, célra vezető rendszabály és gyakorlatokat regélünk.

A déleesti isteni tisztelet vagy is Utániakat illetőleg, a praeparandistáknak szabadságokra hagyandó, miszerint körülményeiként később, vagy korábban, s azon templomba menjenek, a mellybe nekik tetszik; hogy az isteni szolgálat körül is részben ön szabadságukkal élve, az ön vezérelt és ön munkásságra szoktattassanak.

2. Neveléstani gyakorlatok. Képezdében elsőrendű tanulmány a paedagogia. Ki sem kételkedik azon, hogy az életre való, gyakorlati tudomány. Csak hát az megoldandó: mikép gyakorlatunk a praeparandisták a neveléstan elv és szabályainak alkalmazásában? Leghelyesebben fejtenők meg e kérdést az állal, ha minden praeparandus keze alá egy kis hit bíznék, kin kesérleteit tenné. Am ez lehetlen. Az úgynevezett conditiók csak részben engednek erre alkalmat. Azért bár e nembem szűk körre vau szorítva a tanár, mégis mindent köves, sen el, hogy növendékeiben vérré válják. Évvégből

a) szem előtt tartsa, hogy növendékei népnevelők leendenek, az az iskola mesterek, kik a tanítás és társalgás által hatni fogantadnak a nép művelése és boldogítására. Per sze az iskolai nevelés különbözik a szülői vagy is házi neveléstől: mert az iskolai csak elveket, szabályokat nyújt az ifjaknak, vagy is főleg oktatás által hat azokra, sa paedagogiának két leghathatós b eszközét t. i. példa és szoktatást csak kevésbé használhatja, a mennyire a tanító csak kevés órát tölt tanítványaival, holott a házi nevelés folyton, nappal és éjjel virraszt érdekletje fölött még is a szabott órákban mindenkép, s az okos iskolai fegyelem által tanodán kividre is kiterjed a jó népnevelő figyelme, miszerint tanítványait minden rosztól megóvja, s a drága időnek felhasználásával őket derék honpolgárokká kifejtse.... Éppen úgy viselje tehát magát a képezdei tanár a praeparandisták irányában, milly viseletét igényel a *józan* paedagogia a leendő mesterektől: legyen rendes, példás, becsülettudó, szorgalmas, éber, valódi atyja növendékeinek... Azon fölül, szoktassa őket mind ezekhez; s így győzze meg őket arról, hogy az iskola válóban hathat a növendékekre.... Kit a képezde elme és erkölcsileg válóban nem képzett, az soha sem fog gyermekeket jól nevelni. — íme uraim! nem elég tehát csak praelegálni, nem elég a praeparandistáknak szép értelmezéseinkkel ismereteiket terjeszteni; hanem erkölcsileg is türelmes, szelíd, gondos, úgy szerető, nevelőkké is kell őket képezni, vagy is magunk viseletére — hogy eljárásunk elméleti szabályainkkal összhangozzék — és a fegyelemre nagy gonddal kell lennünk. S ez a neveléstant gyakorlatnak egyik fő része!

b) Hogy a népnevelő válóban a nép sarjadékaira értse alkalmazni a neveléstani útmutatásait, mi pedig nem legkönnyebb (mint p. o. nem minden jó publicista jó népszónok is); azért *én* a népneveléstannak egyes szakait, házi gyakorlatkép növendékeimmel népszerűen általdolgoztatom, vagy nevelési eseteket megfejtésül kitűzök, így például mondom: egy ember még kisfiát fahordás és egyéb nehéz munkára szorította, ezzel a gyermek testi cs lelki fejlődése akadályoztatván, mikép fogja ama szülőt a mester ezen igazságról ezen és ezen §§-értelmében fölvilágosítani? ez népszerű párbeszédben kidolgozandó....

vagy: írja le mindenki, hogy ezen § ellen, mely tanítja, „hogy mindattól őrizni kell a gyermeket, mi testi erejét megronthatná, vagy elgyengíthetné, milly vissza élesek tapasztalt a köz életben, és a falusi iskola mesterek részéről? s. t. b... Illy gyakorlatilag és népszerűn kellvén az egész paedagogiát átdolgozniok, avval azt nyerem, hogy növendékeim e nagy fontosságú tudományt jólértik, ön munkásságra, gondolkodásra bátorítatnak és vezetnek, egyszersmint módját kutatják ki a szabályok alkalmazásának, mi hasznosabb, mint a példák rájuk tukmálása. Ezen gyakorlatok fölolvassáskor igen szép esetek fordulnak elő: mellyek fölött a tanár értekezhet. — A nevelési gyakorlatokkal kapcsolatban hozandók.

3. A módszertani gyakorlatok. Keserletül először a praeparandisták egymást kérdezzék ki napi leczkéikből a tanár előtt: azután ugyan egymást kölcsönösen tanítsák; s ha már némi készséget mutatnak, akkor néhány gyermek hívandó az intézetbe, és ismérteik alkalmazását ezeken próbálják, a jelenlévő tanárnak alkalma leend az újonczokat útba igazítani; ha így is eléggé képezetteknek mutatkoznak, bevezetni őket az elemi tanodákba, s ott nagyban történhetnek keserletek. — Illy fokozatosan azért kell a tanítás gyakorlatokat kezdeni, mert sok nehézséggel jár, hiba igazításokat igényel, milly korrigálásoktól mégis gyermekek előtt lehetőségig kémélni kell a képezdei nagyobb korukat, miszerint szemérmük, becsület érzetük, tőkel vagyuk csonkulást ne szenvedjen sőt gyarapodjék.

Külföldön egy némelly képezde oldal elemi tanodájában egészen a képezde növendékei, hetenként egymást fölvaltva vezetik az oktatási; azonban ez nem mutatott kedvező síikért; a gyakorlatnak kedvéért a gyermekek érdeke háttérbe szorult, ha nem is értelmi, de bizonyosan erkölcsi tekintetben, miután az atyai viszony tanító és tanítványok közt nem viheti hatályos szerepét; de a módszertani készség változat is fogyatkozásokat hagy hátra, annyival inkább, mivel egyik praeparandista sem mondhatván a tanodát magáénak a felelet terhe és szorgalmi babér sem illetvén egyet is, többnyire a külső ügymenettel megfognak elégedni, a növendékeknek erkölcsi regenerációját kifelejtik működésükből; s így ezen rendszernek elég hibásan a

kis gyermekek áldoztatnak fel, azért is sok jeles paedagógtól rosszaltatik, s a főntebb, általunk is próbált módszertani gyakorlat helyesebbnek mutatkozik.

4. Kisdedővői gyakorlatok. A képezde növendékeket könnyű a kisded óvásba is avatni, csak legyen helyben O-voda, mellében gyakorlati haszonra lássák fordítatni a nevelés-és módszertan szabályait. Az óvodába naponkint vagy rendestan órák után, hetenkint más 1 vagy 2 praeparándista rendelendő, melly természetesen illy városban a képezdei tanár igazgatása alá helyezendő, mert szükség, hogy a képezdei elmélet, s az óvodai gyakorlat közt öszhangzás létezzék.... Esztergomban ekkorig kémlévén kisdedővó intézet, a mennyire lehet lanodai testgyakorlatokkal, és világos útba igazításokkal ügyekszünk e hiányt képezdénkben pótolni; külömben a napi rend, óvodai törvények, sőt még kisdedővó intézeti terv-rajzai is ellátatnak, igaz mondatok, és dalok gyűjteményével is szinte birnak s. t. b. Ez szerint került már intézetünkéből is tapintatos kisdedővó.

5. Egészségtani gyakorlatok előforudló esetekben szinte próbalandók, kül önösen az iskolának tisztántartása, szelölttetése, az ifjak tisztán járása, túl nem terhelése, föllepülésül szolgáló szórakozás, mozgás, fölvidulás, testi gyakorlatok, fürdés, hol lehet úszásrai tanítás, nyilvános himlő ójtás magukon a bé nem ójtott, vagy gyanúsan ójtott praeparandistákon s. t. b. igénylik az egészségtan tanárának figyelmét. Valamint a mérges és gyógnövényeket nem csak rajzban, hanem természetben is okvetlenül ösmerjék, azoknak megtakarítási módját is meg. tanulják; hogy az igen ajánlatos házi gyógszertárat falunkint sőt családonkint béhozassák. Az esztergomi képezdében valamennyi tanítvány köteles minden, környékünkön található mérges-és gyógy - füveket az én vezérletem mellett szárítani, azokat egy füzetbe öszzegyűjteni, miszerint azokat jól ismerni kénytelenilessék, és szüntelen megemlékezzék azon sürgetéseimre, mellyekkel illy füvek ismertetését és haszonra fordítatásál ajálani szoktam. — Ha pedik egyik növendékeink közül súlyosb nyavalyába esik, akkörül testvéri szeretettel páros sorozatban szolgálni és virasztni a növendék társak tartoznak, miként

egy részt a részvét és könyörület nemes érzelmében, más részt pétiig a betegek körüli szolgálatban is némileg gyakoroltassanak.

6. Gazdászati gyakorlat. A népnevelőnek kell hogy értse a gazdaszatot, és pedig alaposan, hogy a népet, legtöbbször földműveseket jó földünk helyesebb művelésére tanítsa. Ekkor legczélszerűbbnek mutatkozott tanoda! könyvül azon „Gazdasági kistükör“ mellyet a gazdasági Egylet már több kiadásban közzé tön, s több, jelesen Bars vármegye által is országos pártolásba ajánl látott. Ezt tanulják a mi tanítványaink is, miszerint ebből tanítsanak ők is a falusi tanodákban. Hogy az egész gazdaszatot gyakorlatilag is betanulják a mcsterképezdei növendékek, az lehelten, mert ez ön álló intézeteknek főadata, s ehhez igen kurta a praeparandiai két évi tanfolyam. Amiben csak lehet, gyakorlandók, például: a mi növendékeink tartoznak egy enkind multság gyanánt selyembogarat nevelni, s ekkiut mindegyiknek legalább egy font gubót kell kiállítani, így tudván a selyem tenyésztésnek legegyszerűbb módját, azt a falusi iskolásokkal is megkedveltessék; úgy kell valamennyinek a gyümölcs tenyésztés és nemesítést értenie minnyájan ojtnek, szemeznek, döntnek s. t. b. Bár lenne minden képezde mellett egy kert, mellyben minden takarmány, fű, gyümölcs, szőlőfajok, gabna nemek; hüvelyes vetemények, s méhes találatnék; bár lenne egy g é p t á r u n k, mellyben legalább gyakorlati fogalmat nyerhetnék a praeparandusaink az E r ő m ű v é s z e t r ó l, a gazdaszat ipar több ágairól, jobb gazdasági eszközöket megösmérhetnék s. t. b. ekkép képezetvén, a népgazdaszat fölvirágzását szerencsésebben elősegitethnők.

7. Rajz-, népépítészeti-, alaktani-, és mért a-nagygyakorlatok. A rajzolás mennyire rendezi az elmét. Ízlést, az Írást mint javítja, az egész embert mint ügyesbíti, előbb czikkünk 16 és 17száma alatt kifejtettük, itt kijelelendő: milly gyakorlatok által ügyeszem én képezdei tanítványaimat — bárha csekély időm marad erre — a rajzolás mesterségébe némileg beavatni? terjessze föl kiki nézeteit és tapasztalatait, így lehet majd egy derék utasítási munkálatot alkotniuk az iskola ügy rendezőknek.... Éli legelőször az alapvonaloknál kezdem a gyakorlatot, mert

hisz minden alakot vonalok képeznek, s a rajz nem más, mint alak ábrázolat; ez szerint legelőször a betű-alakokat elemezzük, és saját modorom szerint kevés idő alatt olly csinos nyomtatott betűket tudnak növendékeim rajzolni, hogy illy meglepő síikor által, önmaguk is rendszerint kedvet kapnak e szép mesterségre. Az illy betű rajzolásnak az haszna, hogy szép ABC falitáblákat tudnak készíteni, a szegény falusi tanodák felszerelésükre; de a methodica szabályai szerint képesek a kis tanulók elé a betűket előbb ildomosán táblára egyenkint rajzolni. — Ez után elemeztetem a körülévő tárgyakat: az ablak, ajtó, asztal, orgona s. t. b. milly vonalokból alakítatik? s ez után egyszerű vonalokkal nagy könnyen ki rajzolnak bár milly tárgyat természet után is. Kinek előismerete volt az tökéletesítheti magát; de a képezdei tanár árnyéklatok, vagy ember, tájrajzok támlásához nem foghat; elég, ha növendékeit minden tárgynak kivonalozására tanítja. Ennek hasznát veszi legkivált mappák másolásánál (az esztergomi képezdében minden ifjú tartozik földképet másolni, mi által a földismében erősítetvén; evvel, egyszersmint a szegény tanodánk hiányai pótlására képesítetik); és a népépítészetnél, mellynek gyakorlatát nálunk csak is egyedül terv rajzoláshoz kötjük, de alaposan kell tudni minden nevéndékemnek építési tervrajzot készíteni (nem annyira szép rajzra, mint szabályosra van gondom); minden nemű iskol^a épület, mesterlak, kisdédóvó intézet, falusi zsellér-és gazdaház, méhes, csűr, istálló, akol, ól, takarékmagtár, halottaskamra, kert-terv, s t. e. f. rajzokban gyakoroltatván, hatalmasan érleltetnek ítélet és ismeretekben. Ehhez járul, hogy az alak és mértan alakjait is mindenkinek rajzolni kell; sőt új alakok találása, rendezése és rajzolására is vezetettnek, mi ízlésüket simítja, mint egy gyakorlati (szépség tan) és költő tehetőségüket jó sikerrel képezi, s az ifjú ön teremtő erejének szép gyümölcse által előmenetelre is serkentetik.... Mártanunk népszerű, csak hogy jó tanácsokat adni, és szükséges térségeket, kert és telkeket szabályosan művelendők, tudhassanak fölmérni és papirosra rajzolni. A kísérlelek ebben sem hiányozhatnak. Én rend szerint legelől tanítványaimmal fölmérem az iskolát, s azt lerajzoljuk; s a mennyire időnk enge-

di, egy némelly hosz úgy alkalmas idővel magos mérést is teszünk a szabadban.

8. Nyelvészeti gyakorlatok: olvasás, írás, fogalmazás, szavalás, népköltés, szakirodalom; képezdei könyvtár és folyóiratok és számtani gyakorlatok. A képezdek nyelve magyar legyen; még is serkentessenek az ifjak, hogy magán szorgalom útján magukat más nyelvekben is tökéletesítsék, kivált bogy anya nyelvüket nyelvtanilag is értsék, Esztergomban erre vonatkozó gyakorla. *link* ebből állanak:

a) szabályszerű olvasásban gyakoroltatnak. Ez csekélységnek tartatlk, s mi nagy gondot szerelünk rá fordítani. Semmi sincs annyira és olly botrányosan elhanyagolva, mint a jó olvasás, sok mesternek olvasása nem is érthető, szép, hatályos olvasásról alig lehel szó, holott pedig a mesternek olvasni tanítani a templomban épületesen előolvasni fő tisztje. A képezde e fagyat, kozást ne tőrje, legelől halk, világos, értelmes könnyű olvasáshoz szoktassa neveti dókéit; azután a hangoztatásra, hang nyomatúkra mintegy szellemi gymnasticára fordítson gondot, nehogy egyhangú, danoló erőtlen, vagy éppen kietlenné válják az olly halhatósá idomítható beszéd. Némethonban különös szorgalommal ügyelnek olvasás tanításnál az euphoniára s a legjobb olvasó könyvek, millyenek: „Volksschulbuch odor Lese- und Ke. albuch von August Hinke. Striegau 1847.“ és Dr. J. F. Schlezs Denkfreund. Ein Lehr- und Lesebuch. Lnter Mitwirkung dér llerreu Dr. Harentiu, Caunabich, Dr. Etiling und Dr. Weigand hearbeitet von Caspar Maas. Giessen 1815“ egész szakokat különösen a hangnyomatékok gyakorlatára szentelnek. Lát in olvasást a liturgika igényelvén, Esztergomban a jártosabbak tanár szabta rend szerint e járatlanokat tanítják; — Magán szorgalom útján pedig — de szinte egyik tanár felügyelése mellett — anya nyelvekre is, egyik praeparandistája másikat tánilja, miből mellékes próbatétel is tartatik, és ez szorgalmi számítás alá esik. — Ha már elő olvasásukkal megelégedhetni, szavaltatjuk őket, miszerint akár a népnevében főlshóllalni, akár a gyerekeket tisztelgő szavalmányokra előkészíteni tudják. Az ékes szállásra, vagy is szónoklatokra ki nem terjeszkedhetünk, még is a mondandók helyes cs hatályos előadására kevés gya-

korlattal is megtaníthatok. Némellyek ajánlják, hogy nagyobb költemények szavalásában is gyakoroltassanak, ez lévén a finomabb ízlés fejtésnek fő módja, s ez egyszersmint hővezetésül szolgálna a szép irodalomba. Én ugyan szívből kívánom« hogy a népnevelők regényhősökké, különcz érzelgökké, románolvasók vagy írókká ne váljanak, még is kell, hogy némileg poetikus műveltséget is nyerjenek; csupán egyoldalúlag, úgy nevezett nyelvészi és matematikai képezéssel olly fanyar prosaismns lesz sajátjokká, miilyen az eddigi mesteri kart jellemzi, úgy hogy közmondássá lenne minden száraz útba igazítást lecke-zékés vagy receptorkodás, schulmeisterkodásnak elnevezni. Ezen fanyarság nem csak igen kietlen sőt a tanítót olly szükséges tulajdona a vidámság és gyermekességtől is megfosztja, sőt a vallásos fölemelkedéstől is viszatartja. Ez oknál fogva is szükség, hogy zene-és énekre tanítassanak a népnevelők, és pedig egyházi-és választott nemzeti-énekekre; különben elég, ha őket tisztelgő szavalmányokban gyakoroljuk, sa költészetbe annyira beavatjuk, hogy kevésé értvén e szép mesterséget is, a népénekeket meg tisztítani tisztesen átalakítani, s a netalán helytel szorgalmazandó alkalmi verseket p. o. lakodalom, temetéseken összeállítani bírják.

A szép irodalomnak bővebb tárgyalása helyett képezdében czélszerűbb a szakirodalommal megismertetni az ifiakat, miszerint ösmerjék azon kútforrásokat, melyekből merithessék bővebb nevelés tani ismereteiket, s ez szerint kiben hivatás van, parlagon lévő neveléstani irodalomunk bajnokává is avattathassák. Ezért szükséges a képezdei könyvtár minden illy intézet mellett, mellyben a legjobb német, és minden magyar nevelés- és módszertani, úgy minden iskola könyvek befoglaltassanak, s egy két czélszerű nevelési folyóirat időszakonként szaporítsa; egyik osztályát a képezde levéltáras s az ifjabbik tanár által okvetlenül vezetendő története alakítván.... Minister úr! a pesti képezdei növendékek petíciójokban az intézet részéről újság és hírlapokat kérnek, mi a növendékek tudásvágyát szépen elárulja; ezen új intést nem szabad a reform emberének szem elől téveszteni; a szomszédoknak kell, de czélszerű italt adnunk; a politika nem képezdébe

való, mert növendékei politikai tanokat nem ismerik, mert ők politikai viták és harczokra nem neveltetnek, sem párteberekké; itt az ifjakat nem politika, hanem paedagogia míveli jó hazafiakká azért is nem politikus, nem szépirodalom, hanem nevelési és iskolai folyóiratokkal elláttandók, millyeket szak tudósítások után epedé lelkök semmi olvasó kör vagy nyilvános olvasdákban sem talál s magok járatni nem bírnak. A mennyire pedig kívánatos lenne egy csupán nép neveléssel foglalkozó magyar folyóiratnak megindítása, azt ügyes tapintató képezdei tanárok állal a kormánynak létesítenie könnyű, de kötelessége is....

Számtani gyakorlatok elmaradhatnak, mert ezeknek hanyag kezelése az élet is gyakran kihat. Nem csak iskolai és házi, fej- és írásbeli számvetés és számvitelben gyakorlandók az ifjak; hanem ruhájok és minden tulajdonukat bevétel és kiadásaitak rendesen számban, tartani azért is naplót vezetni, a kalendáriumot jól használni, minden fajú mértéket lassanak és kezelni s. t. h. szóaltassanak.

9. Természettani, természettörténeti gyakorlatok, képezdében csak népszerű természettanról lévén szó, gyakorlataink is kisebb neműek, azért vegybontások gálván s légszesz késérleteknek itt nincs helye; még is a villany — gőz, víz, tűz — tünemények megfoghatókká tétessenek. — A természet történet felvilágosítását az állatgyűjtemény, rovar — csontváz — és tojás ásvány — gyűjtemények s fű vézskert kétség kívül legjobban előmozdítják; de illyekre legfőllebb nagyobb városi Képezdek számíthatnak. Mégis festmények által szemiei állítandó minden állat és növény, egy kis ásvány gyűjteményt minden tanintézet mellé rendelhet bányász académiánklól kormányunk, növény gyűjteményt az illető tanár rendezhet; valamint minden környékében előforduló állat, ásvány és növényre figyelmeztetni tiszte a jó tanárnak.

10. Kéz mű tani gyakorlatok, kézi mesterségek. A képezdei növendékek a kézműtant elméletileg tanulják. Am magánlag gyakorlattal is némi kézimesterségekre tanítandók» okvetlenül ugyan ezekre; tinta készítés, tollvonás, csizma- más készítés, hajnyírás, borotválás, könyvkötés, selyembogár tenyésztés, gyümölcs tenyésztés és aszalásra a sopronyi mód szerint

ezen fölül tanácsoltatok, hogy: a zsinór verés, háló szövés, szalma fonás, vesszőkaskötés, óra igazítás, szőrfonás, kötés, esztergálás, ragaszolás, s más hasonló tisztas állásukkal megférő mesterségeket tanuljanak, s különösen az *o r g o n a a l k o t á s t*, miszerint csekélyebb hibákat helyrehozni értsenek, az új orgona esi* »altatáskor az egyház és községnek mint szakértő férfiak álba« igazítást adhassanak. Az illy saját kedveszerint azért is gyönyörködtető foglalkozás a fegyelem föntartására, a munkásság megkedveltetésére hathatós eszköz Esztergomi képezdéukhen ez általam, mint a műtan tanárától foganosítatott, minden tanítványomnak kellett a fentebbi mesterségeknek valamelyikét tulajdonává tennie, s így lőn, hogy az 1844-ki év végprobalételein mint egy 80 műdarabot állítottunk ki köz szemlére a nagy hallgatóság valódi élvezetére. Illy ügyessége a népnevelőt nem csak ajánlani fogja az embereknek, hanem az unalom elől — melly a pusztas falukon gyakran úzóbe veheti - inenlendt, a restségtől óvandja, szívvidító szerül szolgálátid, sőt tisztas kereseti módját is áldandja illy ártatlanul szerzett ügyességében.

11. Minden egyéb tanok: a nép jegyzői hivatal tana, fogalmazás s. t. b. szinte gyakorlatok által életre tanítandók. Gyakorlatok nélkül a képezde nem lehet jó; gyakorlatok nélkül szajkók neveltetnek, s nem életre való ügyes emberek. A képezde gyakorlatok azon hév mérők, mellyek mutatják az előmenetel és tökély fokát ... Tehát a képezdében mindent késérletekkel mindent az életre!....

XV.

Erkölsi képezés.

A példa leghathatósabb eszköze a nevelésnek, tehát igen szükséges, hogy az ifjú istenfélő, engedelmes, becsületes, szorgalmatos, béketűrő, mértékletes, egy szilárd jellemű népnevelővé képződjék; miszerint a szülők a mesterben kisdeiknek nevelő-atyját szemléljék, és szárnya alá magzatjaikat örömmel bocsássák, a gyermekek pedig tanítójuk minden tettében fedhetetlen jámborságát, jeles példát vevén észre, azt követni is szeressék.

E végből a praeparandisták bölcsek iskola törvények és fegyelem alatt álljanak, mellyek szerint az isteni szolgálatban Isten igéjének hallgatásában, szentségek látogatásában rendesen eljárjanak, minden iskolai oktatások, iskolai-és házi-gyakorlatokban is résztvenni kifogás nélkül kötelesek, s mint tanodában, úgy azonkívül minden lépésükről felelősök legyenek; azért előjáróik éber szeme kísérje, hogy a fegyelem ösvényin, helyes életmódhoz szó kialhassanak.

Hogy valamit tanulhassunk, előbb kell akarnunk tanulni. Ezért minden nevelés mindenképp előtt akaratra köteles hatni; s a menyire okokkal nem boldogulhatunk, tekintélyre kell támaszkodnunk. Minden oldalról sok — sok visszaélés uralkodott, ez «Ily reartiot szült az életben, s különösen az iskolában is, melly műiden tekintélyt gyűlöl, az engedelmeségben az emberi méltóságnak lealázását tekinti, s az emberek és ifjak vezérletüket csupán jóbanás mód, kecsketetésekkel követelik, Rousseau korától — bárba ezen különösége barátja nem kárhoztatja egészen nevelési rendszerében az engedelmisséget — az ifjúságnak fegyelem alóli felszabadítási törekvése nőttön nő. Ezt panaszolják németben leglelkesebb nevelői. Ezt érezte a mi Egyetemünknek is hittani kara, midőn egy tized előtt az „Engedelmisségről“ Írandó értekezési pályakérdésül kitűzte (jelesen megfejté Somogyi Károly illy című koszorúért munkájában: „A törvények iránti Engedelmisségről, különös tekintettel korunkra. Budán 1811. 362. 1.“); ezt tapasztaljuk naponkint, midőn nem csak az ifjak szinte erőszakkal lerázzák — mint nevezni szokták — az iskolai törvények jármát; sőt sajnosan tapasztaljuk hogy magok a szülők is, gyermekeik vesztére a szigorúbb fegyelem ellen tiltakoznak; mi több! még némely törvényhatóságok is a korszellemtől elragatva, az ifjúságnak liberális vezetését szorgalmazzák. Mi ennek következése, azt az újabb kor már sejteti, s a szülők észre ébredésüket avval kezdik tanúsítani, hogy gyermekeiket odahaza tanítatják.... Törvények, fegyelem, engedelmisség nélkül a társalomban jó rend, célszerűség nem létezik; s legkevésbé az iskolában, hol önkényükre hagyott éretlen ifjak ön — s a közönség kárára csatangolhatnának az ész tévelyei s a szilaj indulatok tömkelegében...

Midőn a fegyelemnek szükségét kimondjuk; távol sem indítványozunk zsarnok törvényeket, hanem olyakat, mellyek az ifjakat a keresztény erkölcsök ösvényén minden fárasztó erőszak nélkül kalauzolják; s inkább irányadólag, szeretettel, atyai szózatlag meggyőződést ébresztvén, az ifjakat önszívök sugallataként ragadják.... Azért az iskolai törvény alapos, kevés, világos, c z é I s z e r ü, korszerű, s mindenek fölött atyai legyen. Hosszabb vitatást mellőzve, célirányosabbnak tartóin szép foganattal gyümölcsözőtt képezdénk törvényeit példának okáért felidézni.

Az esztergomi érseki mester képezde törvényei

„Valamint minden jólrendezett köztársaságnak tagjai, úgy ezen Praeparandia növendékei is bizonyos czélszerű törvények alá rendeltetnek. Ugyan is:

1- ször. Isten szent áldása mindnyájuknak szükséges lévén, (igyekezni fognak a képezde növendékei azt az isteni szolgálatnak buzgó teljesítésével megérdemelni. Azért naponkint kitűzött órában és szentegyházban sz. mise áldozatra megfognak jelenni, ott a szabott időt ájtatos énekek és imádságok közt tölteni, vasárnapokon és ünnepeken a sz. ige hirdetését istenesen hallgatni, évnegyedenként a penitencziatarlás- és oltári-szentségekhez járulni, nemkülönben előjáróik tudosilása szerint, minden nyilvános és ünnepi isteni szolgálatokon, processiókon, temetéseken megjelenni, és azokban példás rendben részt venni. Kik ezen rendszabás teljesítésében hanyagok leendnek, ismételt atyai inlés után ez intézetből kizárattatnak.

2- ször. Hogy a nevendékek ezen intézetben czélszerűleg képeztetvén, idővel az Anyaszentegyház és Hazánkknak jó tagokat nevelhessenek, szorgamosok leendnek az iskolának látogatásában és tanulásban; mire nézve a kitűzött napi rend szerint rendesen megfognak jelenni az iskolában, ott figyelnetesen viselendik magukat. A szünnapokat pedig házi elmebeli és liangászati gyakorlatokkal s egyéb hasznos foglalatosságokkal töltenedik, s így fontos pályajokra magukat kellőleg képezendik. Ha ki akár az iskolajárásban, akár a tanulásban szorgalmatlanak le-

lendne, stipendiumát vesztendi, sőt érdemileg az iskolai bizonyítvány is megfog tőle tagadtatok

3-szor. Népnevelőket illetvén jelesen a példaadás, azokká készülő nevendékeinknek is idején korán példás keresztény erkölcsökhöz kelletik szokniok, s így mindenhol és mindenkor jámborok, szelídek, szorgalmatosak, becsület tudók, alázatosok mindenben mértékletesek ügyekezzenek lenni, tiszta erkölcsüket külső tisztességgel is tanúsítsák. Minden olly foglalatosság, tói, és társalgástól tartózkodni fognak, melly tisztos állásukkal meg nem férne, vagy őket köteleességükben hátráltatná. Különösen tilalmaztatnak a csapszékek és lármás illetlen multságok, mértéktelen borozás, és játék, éjjeli csavargás, kötekedés, s egyebek, mellyek a tisztességgel meg nem férnek, és erkölcsstelességre, nem különben szorgalmatlanságra vezetnek.

A kik ezen törvények szerint példás, buzgó, ügyes magukviselelőkkel és szorgalmukkal kitüntetik magukat, engedelmet nyernek stipendium mellett a pracparandiának ismétlésére, s így tovább képezettvén, rajok ezen érseki megyében jövendőre különös figyelem leend; egyébiránt pedig iskolai bizonyítványában kiki érdemileg fog ajánltalni. E törvények makacs álhágóitól ellenben vagy az iskolai bizonyítvány fog megtagadtatok vagy egyenesen az intézetből kifognak zárattatni, úgy mint a népnevelés díszes hivatalára alkalmatlanok és méltatlanok. “

Ezen törvények iskolai év elején ünnepélyesen fölolvastatnak, mi mindannyiszor ismételtetik, valahányszor némi tágítást tapasztalunk. Különben minden növendék e törvényeket leírni tartozik, és gyakori átolvasásuk ajánltalik Mi a napi rendről is értetődik.

A törvények tekintélyét, s így sikerét eszközük.

1. Az előljárók példája, s az eszélyes felügyel is. Ha kívánjuk, hogy a tanítvány törvényeinknek hó. dúljon, mindenek előtt mi tartsuk meg ast, s tetleg bizonyítsuk, hogy a törvény üdvös, véghez vitele nem lehetetlen, s a tanítvány cselekvéseinkben lássa a véghez vitelnek módját. Mindenek előtt tartsunk jó r ende t, mert ez mindennek, a fegyelemnek is lelke. Legyünk következetesek, semmit elegendő ok nélkül ne kívánjunk, és semmi észszerű követelél-

seinktől nyomósok nélkül ciné álljunk. A nyakasság, önfejűség szint olly rombolója a fegyelemnek, mint a következetlen és eszélytelen engedékenység. Mind a kettő nagy pusztítást tett már a nevelés mezején. Legyünk igasságosak, jogosság a népet főlemeli, úgy az iskolát is. Igasságunk ne legyen túl szigorú, hanem atyai szeretettel páros, melly többet tanácsol mint sem parancsol, inkább kér mint fed, hajlandóbb jutalmazni mint büntetni; melly atyai indulat gondosan f e I ü g y e l tanítványaira, miszerint a gonoszai akadályozza, könnyebb lévén a fegytelenség, vagy egyes kihágásoknak útját állni, mint a sebeket orvosolni. Helyesen mondja Curtmann „Die Praeventiv Justiz hat von jeher mehr gewirkt als das Rachenschwert der blinden Themis.“ Ez szerint ajánkozik

2. Czélszerű napirend, korszerű oktatás. Eszélyeteleti rendszabályok sok ballépést okoznak. Úgy kell a napi rendet szerkesztői, miszerint egyrészt a tanárok éber figyelem, lankadtlan eréllyel teljesíthessék tisztüket; másrészt a tanítványok túl erőlködésök ne igényeltessék. Megvallom e tekintetben czélszerűbbnek mutatkozik az esztergomi képezde napi rende, mint a királyiaké; ezekben a tanár naponkint n é g y órát köteles tanodában tanítani, ki ezt így rendelte soha sí in volt tanár, vagy nem volt buzgó tanár, nem tapasztalta, hogy a lelkes oktatás 1—2 óra alatt is lehangolja, szinte kimeríti az embert; pedig 1 órasi lelkes tanítás többet ér 6 órasi lankadt, hideg előadásnál. Hatni kell a növendékre, mi a tanár erejének megfeszítését igényli; de 4 órát naponkint nem bír meg az ember, kivált képezdében, hol annyi féle tárgy fárasztja a tanárt s ennek az következése, hogy a tanár kénytelen vagy törvény szegőleg rövidíteni a tan órát, vagy szuszogva, erő kémelő hidegséggel, egykedvűleg működni a szent ügy legnagyobb kárára. — Nálunk naponkint 1 és két tan óra esik egy tanárra, a mellyet egész erővel fölhasználhatván, gyümölcse szembetűnő. Ezen külömbégnek, melly igen nagy, az oka, mivel nálunk ugyan két éves a tan folyam, de egyszerre csak egy osztályt tanítunk, úgy, hogy egyik évben valamennyi tanítványunk első évi hallgató, és másik évben valamennyi másod évi hallgató; holott a királyi képezdékben mindég vannak 1-ső és

2-sod évi hallgatók, a tanáruknak, fegyelemnek, s így a jó ügynek kárára; igen is: a tanárok annyira kifárasztatnak ezen boldogtalan tanrendszer mellett, hogy tisztjüket kellő pontosság és eréllyel minden jó szándék mellett sem teljesíthetik, mert embertől csak emberi dolgokat várhatunk; hogy a fegyelemnek ez kárára van, azt mi legjobban tudjuk, kik az ügyet kezeljük, a hidegebb oktatás, a moralításra károsan hat, az öregek vagy is másod évi tanítványoknak, az első évekkeli társalgásuk fegyelem tágitásra vezet, mint mondani szoktuk, egyik rontja a másikat.... vagy legalább az öregebbek elsőbbséget arrogálván. a Separatismus és kötekedésnek tér nyitvatik. És ellenben kérdjük: mi haszna van ezen rendszernek? semmi, de éppen semmi! — Legföljebb azt hozhatni fel ellenvetésül: ez szerint két évig volnának nélkülözendők a képzett egyedek, a mesterek segéd k nélkül maradnának. Ez hasztalan észrevétel, mert olly öszhangzólag lehetne organisálni a képezdüket, hogy például az egyik intézetből az idén szabaduljon az Hiúság, másiból jövőben, így évenként lennének képzett egyedek kaphatók. De ennélkül is, inkább várjuk be a két évet, mint sem hogy az ügyet compromittáljuk.

Ez szerint napirendünk ekkép volna meg alapítandó: Tanítás tartandó hétfőn, kedden, szerdán, pénteken, szombaton délelőtt 2 óra elméletekre, délután 2 óra gyakorlatokra, ked délután szünidő; ez szerint: naponkint félj nyolczra sz. mise, 8-kor az egyik tanár, 9-kor a másik tanár lépne a tanodába; délután szinte óránként egymást fölváltnák, mikint ez intézetünkben czélszerűn van így elrendelve. A tanítvány ez szerint minden órán más tárgy, és tanárral találkozáván, már e változat által is természetesen új figyelemre ringattatik. *Experientia vitae magistra* Csütörtökön és ünnepeken szünidő.

Hogy a korszerű oktatásnak van a moralításra is befolyása, azt senki sem fogja kétségbe vonni. Ha tanaink nem felelnek meg a kor fejlettségének és kívánatainak, a tanítványok nem lisztelendik a tanodát, nem respectálandják a tanárt.

3. E s z é l y e s gyakorlatok, testi gyakorlatok f o g l a l a t o s k o d t a l á s, kivált c o n d i t i ó k. Ki gyakorlatainkról szóló cikkcinket végig s fontolva olvasta, könnyen kö-

vetkezheti, hogy azok a fegyelemnek hatalmas támaszai. Ezek közül kiemelendők a testi gyakorlatok, mellyek a növendékeket az elpuhulástól óvják, testüket megedzik, nemesen foglalatoskodtatják, s így a minden rosra vezető henyeségnek időt nemengednek. A ternírozást divatoztató német tanodák szép bizonságot tesznek róla, hogy ez a moralitásnak hathatós segéde. Egyszerű és világos a német tudós állítása: hogy olly ifjak, kik maschirozni tudnak, kik közül egyik a másiknak útjába nem nyargal, egyik a másik lábára nem tapos, tudják hogy mindennek megvan a maga helye és ideje, az illy ifjakkal könnyebb az iskolában is banni, s így a viadal-sik iskolára is előkészíti őket.i..

S most helyén leend azoknak, kik petitiójokban a színház és kávé ház látogathatását kérik, Curtmann elsőrendű protestáns tudósnak szavát idéznem: „Es wohnt eine ganz andere moralische kraft in knaben, welche klettern und springen, als in solchen, welche regelmasig das T h e a t e r besuchen.“

Többi közt a conditiókat ajánljuk, az az ügyekezűink minden praeparandista számára egy tanítványt, fiút vagy leánykát szerezni, ki körül szép neveléstani gyakorlata leendvén, egyszerűsmint jó példára tekintélytartás végett is ösztönöztetni fog, s a kedves mert haszonnal járó foglalkozás őt szépen vissza tartandja a kicsapongásoktól. A fiatal emberek fölött atyailag kell örködnünk.

4. A házi nevelés a tanodával összehangzásba hozandó; szállás rendezés. Nagyobb úljaknál, miilyenek a praeparandisták is, úgy szólván semmi gondot sem fordítanak a házi nevelésre, ha a növendék pontosan eljár a tanórákra, és ellene panasz nem emelkedik, a többivel nem törődnek; holott az embert képezendők, szem előtt kell tartanunk azon helyt és környéket, mellyben ez idejének legnagyobb részét tölti.... A tanodái legszebb oktatásokat a növendék szivéből sokszor kiírtja a házi, ollykor lappangó méreg... Hasztalan erőlködik ott az iskola, hol a házi nevelés az iskola ellen működik. Világos, hogy a házi nevelés a tanodával összhangzásba hozandó. Ezen kétségbe vonhatlan igaz elv a képezdékre is alkalmazandó.

Csak kérdés mikép léptetessék eleibe ezen helyes elv, mi-
ulán a képezdei ifjúság nagyobb, szinte legényekből áll, kik ön-
állással bírni, mintegy házi felügyelés nélkül lenni óhajtnak?
Ezen nem csekély fontosságú kérdést, sokan a collegiális ne-
velés által igyekeznek megfejteni, például hónapban az egri
érseki és sok külföldi mester-növeldékben, millyenekről alább
lészzen szó. — A mennyire még is illy növeldék hónapban nem
nyitattának, s az igaz elv foganatosítandó lenne: az ifjúság kü-
lönféle embereknél, és sokszor a leggondatlanabb anyagi ha-
szon-vadászoknál, (kiknél nem ritkán alacson érdekeik áldozatá-
ul esik a legjobb fiú,) szállásolván, e szállásokat, vagy is az
ifjúság lak rendszerét kellene reform alá helyezni. Szerintem:
a házi-gazdák, kik szállásba fogadják a tanoda! ifjúságot, a
szülők képviselőivé lesznek, kik tehát nem csak anyagiak meg-
adására, hanem atyai felügyelésre is köteleztetnek, mert a ma-
gára hagyatott fiatalság közönségesen ön és az egész hon nagy
kárára, kora Csákjainak lesz áldozatává.... A szállás-gazdák
kötelesek a házi neveléssel, s ezt a tanodái képezéssel öszhang-
zásban vezetni. Még a szállásokat, vagy is a házi nevelést nem.
rendezzük, addig a nyilvános oktatás veszélyteljes leend ...
Ezen rendezésnek alphája lenne: mindenkinek meg nem
engedni a deák tartást, csak ki erkölcsileg is alkalmas-
nak találtatnék t. i. kik képezdei növendéket akarnak szállásra
— ez általán ország szerte az ifjúságra is alkalmazandó—azon
gazdák és gazdasszonyok egy három tagból álló bizotmány előtt
jelentsék magukat, melly bizotmánynak egyik tagja lehetne az
illető lelkész, a tan intézet igazgatója, vagy a tanárok egyik
képviseelője, és a lakosság egy küldöttje; s csak kik mint erkölcsös
becsületes, lelki ösméretes jó szellemű emberek, ezen hizotmány
engedélyével bírnak, fogadhassanak szabad szerződés útján
házukba növendéket; melly házi gazdák kosztosaik erkölcsaikre'
csavargás, éjjelezés, kicsapongás s. t. e félére felügyelni, őket
lelkiösméretesen jó útra vezérlenni tartozzanak felelet terhe alatt.
Ez a hanyatlott, s legkivált a rász, gondatlan házi gazdák mi-
att hanyatlott köz erkölcsiség miatt szükséges. Ha a polgári
erényeket föl akarjuk eleveníteni, e szent cél kedvéért célirányos
szerekhöz is kell nyúlunk. — Azt veti ellen valaki: hogy ezt

legjobban képesek a szülők megítélni, kiknek is érdekükben van a szemfüleskedés, azért is ez a köz adminisztrációhoz nem tartozik. — A szülők közül kitud, ki nem tud szemes lenni; és számtalanszor volt tapasztalásom, hogy a városban idegen szülő leggondosabban kémlelődvén, még is leggondatlanabb emberekre bukkant és gyermekét minden szemessége mellett is csáb karokba vetette S mit szóljunk a gondatlan szülőkről? mit azon ifjakról— millyenek a praeparandisták — kik magokra hagyatva lévén, a szellemieket számításukból kifelejtik, s egyedül az olcsóbb helyeket keresik?... Ha reformot akarunk» ne legyen az fölöletes, ne csupán elmét magasztaló, hanem az egész ember nemesítésére, az Hiúság erkölcsseinek is megóvása és tökélyesítésére czélzó; így nyerhetünk csak valóan szabad polgárokat tanodáinkból, kik törvényes úton ön és hazájok boldogságáért élni fognak.... Azért a házi nevelés rendezendő, s a tanodái képezéssel mindeneseire öszhangzásba hozandó!

5. Fölepülésről. Nyugalom, szabad mozgás, fölvidulás, felfrissülés s ezekkel testi és szellemi fölepülésre minden embernek szüksége vagyon, s kivált egy növendéknek, kinek ereje gyöngébb, és ülés, tanodái lég, elme feszítés által lankasztatik. Sok tanító azon helyes elvet: elkeli foglalni az ifiúságot, hogy roszra időt ne nyerjen oktalanul alkalmazza, a rá bízottakat tanulmányokkal, írásbeli gyakorlatokkal túl terheli, annélkül hogy czélszerű multságokra, az ifiúság fölepülésére legkevesebb figyelmet fordítana. Az illy tanárok kezeik közt az ifjú mint egy terhes nyügöt megutálja a tanulást, a tanodát, elméje megtompul, kedve azon elvektől, tökélytől is elesik, mellyeket olly kellemetlenül oktat az iskola. Ezen gondatlanságot én már egyszer egy külön értekezésben tárgyalva közzé tettem. S most csak azon óhajtasomat nyilványítom: vajha a reform erre is kiterjessze figyelmét! rendeltessenek szünnapok; a reggeli órák elméleti, délutániak gyakorlati tanulmányokra szokassanak; a testgyakorlatok, zene, ének, szavalmányok divatozhassanak; rendeztessenek társas kísétálások — növények ismétetésére, földmérés alkalmazására, a szép természet njegkedveltetésére s. t. b. hidjétek, egy közös vigalom, majális, a növendékek fölvidítására fordítóit sivélyes áldozat, alkalmasabb

a tanítvány bizalma, szorgalma, engedelmissége s jámborságának táplálására, mint a pirongatóriumok, carcerek, s a szívtelenek vagy oktalanok egész tacticaja Csak a vidám iskola, jó iskola.'

6. Az Érdem sorozat — classificatio numerica — ország, szerte az oktatási Minister úr által eltiltatván, többé fen nem áll. Tisztelettel engedvén a rendeletnek, még is megjegyezzük, miként ezzel egy igen hathatós eszköz ragadtatott ki a tanárok kezeikből, mellyel a szorgalmat kellően jutalmazni, a szorgalmatlanságot büntetni, s magokat, és intézetüket a publicum előtt igazolni képesek voltak. A letiltó parancsban csak árnyoldalai vannak kiemelve; pedig mi tudjuk, hogy az érdem sorozatnak igen jó oldalai is vannak; nagy különbség van ám egy első és 20-dik, 30-dik jeles között, kikről az új divat csak egyhangúlag inondainlja; „jelesek,“ saz első rendűek elsőbjeit a sereghajtókkal csak egyenlő dicséret érdendi. Szegény tanítók, vajmi sokszor fogtok a gyöngébbeknek adott első rend miatt megkorpáltatni vajmi kevés ösztöne leend egy némelly, a tanulás nem nagy barátjának a szorgalomra már eddig is halottam ezért panaszkodat ... Az érdem sorozat a fegyelemnek is egy jó szere, támasza, mert általa a becsületézés hathatósan fölébresztetik, ez pedig a szorgalom és erkölcsös életnek derék és ártatlan rúgója, bizonyly jobb szer minden ajándék vagy büntetéseknel.... Ezen, kezeinkből kiveti hathatós fegyelmi szernek pótlásául az esztergomi képezdének gyakorlata igen ajánlkozik, melly szerint a tanulmányi általányos osztályzatok nyomában kijelentetik, hogy a kérdéses egyed: „segédtanítónak, tanítónak, mesternek, vagy jegyzőnek eléggé képzettnek, alkalmasnak, vagy talán dicséretes ügyessége, vagy jeles erkölcei is szorgalmánál fogva ajánlat és pártolásra méltónak jelentetik. “ — Külömbseget minden eset re kell tenni az ifjak közt, mert nem lépnek az intézetbe egyenlő képzettséggel, nem is egyenlőleg mívelik magukat; ezt az intézet ön igazolásul is sürgettetik tenni.

XVI.

Képezdek felosztása.

Hogy népnevelésünk köz óhajtás szerint fölvirágozzék, okvetlenül kívánatos, hogy minden nemű tanodák oktatói képzetek legyenek; s miután vannak városi reál- és felső-ellemi tanodák, kisvárosi, falusi, és szegény fiú és leány-iskolák, ezek szerint kell a tanító-képzésnek is változnia, következőleg a képezdek is különbözőleg rendszerítendőek, mint az Bajor, Porosz, Belgium s egyéb míveltebb országokban is látható. — Négy rendbeli képezdet vélek rendszeríteni honunkban, u. ni. városi tanítókat képzőt Budapesten s ha tetszenék, ezt b 11-dapesti- vagy elsőrendű képezdeknek nevezhetnénk; azután a katolikusok számára 14 középképezdet: Esztergom, Nyitra, Győr, Veszprém, Szombathely, Temesvár, Pécs, Kassa, Szatmár, Szepes, Eger, Nagyvárad, Kolosvár, és Zágráb városokban; ki sokalná, fontolja meg, hogy a kis Bajorország 8 kath. képezdével dicsekszik!); több kisképezdet kivált a hegyi lótság és oláhok között; és nőképezdeket.

XVII.

Budapesti képezde.

A budapesti képezde volna az első rendű, mellyhen csupán városi iskola mesterek, vagy is: reál tanítók, normális-és felsőbb elemi iskolatanítók míveltetnének; ennek tanítványa csak philosophiát végzett egyed lehetne, s a tanfolyam legalább három évig tartana t i. 2 elméleti és gyakorlati évből. Ez az egyetem bölceleti karának kiegészítő ágazatja lenne, s így közvetlen egyetemi igazgatás alá helyeztetnék. Tanítatnék pedig ezen első rendű képezdeknek

Első tanév szakában: 1.) Keresztényhit-és erkölcs-tan, s ennek alaptana 2.) a Biblia; 3.) a testi neveléstan; 4.) egészség

tan, a vél ellen bajok rögtön gyógymódjával; 5.) az általjányos és alkalmazott módszertan; 6.) a világ története; 7.) a világ földrajza; 8.) a helyes írás és szóragasztás; 9.) az alaktan és rajzolás. — Rendkívüli tanok lennének: zene, ének, vívás vagy is a turnírozás, mellynek része az úszás is; úgy a görög-, német-, fraaczia-, olasz- s egyéb nyelv.

Második t a n é v b e n: 1) szellemi neveléstan, s a neveléstan iradalomnak ismerete; 2.) tanulmányi rendszer s ennek minden körülményekrei alkalmazása; 3.) Kézi műtan; 4.) gazdaszat, s jelesen a városi háztartás; 5.) alak és mértan; 6.) erőműtan; 7) fogalmazás és számvitel; 8.) kereskedéstan 9.) polgári építéset és terv rajzolás. — Rendkívüli tanok lennének, zene, ének, vívás, német-, franczia-, görög-, s. t. b. nyelvek.

Harmadik tanévben, melly legkivált gyakorlati lenne, a tanítványok időszakonkint és bizonyos rendben, midőn egy részt a főtanulmányokat u. m. paedagógiát, methodica-didacticát elméletileg ismételnék, mihez az ember ismét és honi törvényes viszonyainkat lehetne ragasztani: más részt a képezdével kapcsolatban lévő 4 elletni osztály, reál tanoda, kisedővoda és testgyakorló intézetekben rendeltetnének gyakorlat szerzés végett; nem különben a fűvész kertben és gyümölcsösben, egyetemi gyűjtemények és gép-tárban kellően gyakoroltatnának; a vakok- és süket-némák intézetében megfordulnának; úgy a nevelési eszmecserékbeni részvétellel; nevelési eseteknek megfejtésével; az alaktan tan móddal vagy is P e s t ál-ló z z i tan modorával; rajzolóssal jelesen terv rajzolóssal elfoglaltatnának. Rendkívüli tanok az előbbi évbeliek lehetnének.

XVIII.

Közép képezdek.

Közép képezdek kétéves tan folyammal. Ezeknek növendéke lehetne minden felső- s közép-tanodákat végzett ifjú, olyan is, ki elégséges reál-isméretekbeni jártasságát az elővizsgálaton— mellyet a tanító személyzeti tartana a már XII-dik

czikben leírt módon — kitüntetvén, és 16 évesnél fiatalabb nem lenne, sem 22 évesnél öregebb.

Előre bocsájlván azt, hogy közép képezdéekben az értelmi, neveléstan!, és erkölcsi képezés, elméletileg és gyakorlatilag egyiránt és egyszerre, vagy is mind a két évben lenne folytatandó; a tanulmányi tárgyakat ím ezekben alapítanám meg;

Első évben: 1.) Keresztény hit- s erkölcs tudomány közka-tekizmus szerint; 2.) nevelés-tan és útmutatása kisdedóvásban; 3.) módszertan és tan rendszer; 4.) magyar helyes olvasás, írás, szóragasztás; 5.) szám vetés; 6.) általános-, egyházi-, és inagyarok-története; 7.) általános-; és magyar-földleírás; 8) Alaktan elemei és vonal rajzolás; 9.) ének és orgonálás alapismeretei; 10.) Egészség-tan, utasítás a véletlen balesetek rögtön gyógyítására, mérges-és gyógy-füvek ismerete.

Másod évben: 1.) Biblia; 2.) szertartás-tan (Liturgia); 3.) neveléstan és módszertannak ismételése; 4) fogalmazás, és jegyzői hivatal tekintetéből levelek, kötelezvények, szerződések, jegyzőkönyv- és szám vitel, rovásos össze írások, adó kivetés s. t. b.; 5.) természet-tan; 6) természettörténet; 7.) házi és mezei-gadaság tudomány, barom orvoslásmód; 8.) kézi műtan; 9.) alak- és mértan; 10.) Népépítészet és terv- rajzolás; 11.) hazai törvényes viszonyaink; 12) egyházi éneklés és orgonálás. — Rendkívüli tanulmányok lehetnek mind a két évben: latin olvasás, anya-nyelv gramaticája, német vagy más nyelv, gymnastica, vívás, úszás. — A gyakorlatok föllebb jegyzett módon okvetlen a tanítás közbe szövendők.

Hogy a középképezdének volt tanítványa az első rendű képezdének tanulmányait magáévá teheti, és ha a tauiló választásoknál — minden esetre rendszeresítendő csődületen — magát kitüntetné, városi tanítóságra is képesítették, ezt kérdés alá sem vonva, a tanrendszerben világosan kijelenteni vélem.

XIX.

Kis képezdek.

Harmadrendbeli praeparandiák lennének a k i s k é p e z d é k. Porosz országban vannak úgy nevezett kisképezdek, melyekben rövidebb és kevesebb képezéssel szegény állomásokra készítetnek a válalkozók. Hazánkban is vannak szegényebb mester állomások, Hók tanítói helyek, hová képzeltebb férfiú nem igen szánja magát; illy helyek számára elemi tanodákból került szegény de jó indulatú ifjakat nálunk is lehetne kisebb képezdekben művelni p. o. a zsolnai árvaházban (Trencsén vármegye) Bárt fán, (Sáros vármegye) Gyula-
i é h é r v á r o 11, (Erdélyben) Besztercebányán, Péterváradon (Határvidéken) Varazsdon (Horváthországban) B r a s s ó b a n, (Erdélyben) S a s v á r o t t (Nyitra vármegye) Eszéken (Tótországban) Fiúmban (Tenger melléken) s. t. b.— Illy kisképezdekben 10 hónapos tanfolyam elégséges lenne, mely et mint például S a l z b u r g b a n, vagy honunkban Pécssett, két nyári szakra lehetne osztani illyformán, hogy az ifjak télen által segédeskedve vagy is gyakornokosdva valamely mester oldala mellett, magoknak némi gyakorlati készséget és pénzecskét szerezzenek, nyárra pedig a képezdekbe vonuljanak. A tanulmányok köre is össze szói itatnék. Esztergomi praeparandiában a három első tanfolyam csak 10 hónapos volt, s mondhatom szép előmenetelt lettek növendékeink.... Az illy kis képezdekben egy tanár is ellégséges lenne a zene tanító mellett. Tanulmányi tárgyak lehetnének: 1) Katekizmus; 2) Biblia; 3) Liturgika; 4) a nevelés- és tanítás-tudomány alapszabályai, kivált gyakorlatilag; 5) földleírás; 6) egy kis népszerű természettan és történet; 7) egy kis história; 8) jóírás, számvetés, fogalmazás; 9) egy kis gazdaságtudomány; 10) egyházi ének és orgonálásbani útmutatás.

XX.

Nő képezdek.

Nőképezdek honunkban nincsenek, s ezeknek hiányát nagyon is érezhetni, mert részint idegen érzelmű nevelőnők ferdítik el hölgyeinkben a tiszta magyar jellemet; részint avatlan honi gouvernantok kontárkodnak, lehet mondani pusztítanak és garázdálkodnak a nőnevelés igen fontos ténin. S ez kevés kivételt szenved. Fáy Andrásunk. „Nőnevelésről“ írt lelkes munkájában keservesen kikel ezen roppant fogyatkozás ellen, és országos nőképezdeket szorgalmazván, a jobb honfiak kívánatait fejezé ki. Különösen mai időben, midőn az eddigi magányilvános nőnevelőkben az erkölcs vesztegetésnek olly gyászos nyomait siratja sok család, azért is a házi, anyai nevelés felé gravitál a gondosb szülők szíve, különösen ez időben nagy gonddal kell a nevelő nőket képeztetnünk. — Csak kérdés: mint rendezendők a nőképezdek, hogy ezek a közvárokozásnak megfelelő, valóban üdvhozók legyenek? F á y terv-vázolatot nyújt idézett munkája 127-dik s következő lapjain, ám az igen általános, tervezésnél részletekbe kell bocsájtkozunk.

Homlokiratul itt fejezzük ki a nő rendeltetését, melly abból áll, hogy „boldoguljon é s k ö r n y é k é t b o l d o g í t s a“ Boldog, megelégedetté neveljük a hölgyet hajadonságára, nő és anyai korára, gazdag és mostoha sorsára, de minden körülményében szülőinek, férjének, gyermekeinek, egész háza népének vigasztaló és gondviselő angyalává, és lelkes honleánnyá is. Hogy ez szerint a hölgynek tökéletesen vallásos — erkölcsösnek, értelmesnek, egyszersmint hazaszeretben dúsnak kell lennie, logicaileg következik.

Tehát vallásos és nemzeti nevelést a hölgyeknek! (miről a Honderú 1817. ki folyama 21 s következő számaiban „A nyilvános nőnevelés rendszerének korszerű vizsgálata“ cím alatti értekezésem II. és III. cikkében bővebben kifejtém nézeteimet).

Ez legyen iránytűje a nőképezdeknek is. Annélkül hogy

hosszas vitatkozást kerítnék állításaimkhoz, inkább a tervezet pranticumába vágok. A nőképezdét 2 évre szabnám. Növendéke lehetne minden elemi ismeretekbe avatott s legalább 16 éves leány vagy asszony. Állítanék egy középpontit Budapesten, s még néhányat magyarabb városainkban. A tanítói kar férfi és nőkből állana. A Férfiak hitvallás oktatón kívüli házasok, a tanítónők asszonyok tartozzanak lenni. Tanulmányi tárgyak lennének:

Első évben, délelőtti órákban: 1.) Keresztény hit-s erkölctan, biblia és szertartások magyarázatával; 2.) testi nevelés-tan; 3.) egészség tan, házi-gyógy mesterséggel; 4.) magyar olvasás, írás, helyesírás, dictando írás, ékes írás, olvasás utáni elbeszélés; 5.) fej- és írásbeli számvetés; 6.) házi rend tartás; 7.) általános és magyar nép története; 8.) földleírás; 9.) éneklés; 10.) rajzolás. — Délután: különös gonddal oktatandók a fehér varrás, ruhaszabás és varrás, kötés, horgolás, gajmozás, hímzés, szövés, fonás., vászon fehérítés, mosás, vasalás, baromfi nevelés, marha és tej gondviselés, konyha, kertészei s. I. b. — Mind rendkívüli tanulmányok a német, francia, angol, olasz s egyéb nyelvek; időszakonként a táncz, zongora vagy lant, testi gyakorlatok, az udvariság és társalgásban! gyakorlatok.

Másodévben; 1.) a keresztény tudomány folytatólag-evangeliom magyarázataival; 2.) szellemi neveléstan és mód, szertan, valamint a tan-rendszer nyilvános- és magán-nevelésre alkalmazva; 3.) élet philosophia, vagy is a boldogítás és ebből folyó önboldogulás mestersége, Knigge „Uie Kunst mit Männern glücklich zu seyn “ és G a l u r a „Die kristliche Wohlgezogenheit “ ja értelmében, 4) könyvek előolvasása és elheszülése szavalólag, fogalmazás, levelek-, árjegyzék-, nyugtat, ványok- s t. e. f. írása, s a magyar irodalom ismertetése; 5.) természet tan; 6.) természet történet; 7.) házi gazdaszat, jelesen gazdasszonyosság; 8.) kéziműtan; 9.) régiségtan; 10.) éneklés; 11.) rajzolás. — Délutáni és illetőleg reggeli órákban: főzés, sütés, különös gond fordítván a betegek ételére, és jó házi kenyérre, ház tartás és ház kormányzás, takarítás, éléskamra, eleség- és liszt-padlás, zöldség-és tej-pincze rend, mosás; fo-

nás, szabás, varrás, szövés, baromfi nevelés, kertészet t. t. b. — Rendkívüli tanok mint első évben.

Feneion ki „Nőnevelésről írt munkájával Franciaországban korszakot alkotott, ezt is mondja: „Nem volna fölösleges a leányoknak a jog és igazság szabályai körül némely főlegeseket megtanulniok, például: a végrendelet, s adomány közötti különbséget, mi a szerződés, mellyek a helység vagy ország fő igazai és szokásai, mellyek szerint a szerződések érvényesekké tétethetnek? mi a saját, mi a közjog? Mi az ingó, mi az ingatlan? hogy ha majd férjhez mennek, minden ügyeik közönségesen e kérdésekben fognak sarkallani, s tudni fogják, mi lészen részökre igazságos és jogszerű. Valóban figyelemre méltó, kivált a felsőbb rendű nőnevelésnél A nőképezde erre kiterjesztheti gondját.

Hogy elmélettel a gyakorlatnak kivált nőképezdében karöltve kell járnia, értetődik. Ezért elemi leányiskolát is kell a nőképezdek mellé állítani.

Ha ki sokalná a tanulmányi tárgyakat, tudnia kell, hogy a felsoroltaknak némellyikét a nőképezdekbe lépők már eleve tanulták, s itt csak alaposan ismételteinek; különben is, nem bosszú tudományos munkák, inkább velős kivonatok előterjeszlendők; s mind annyira gyakorlatilag, a nővilág és életre alkalmazólag, vagy mint a hírneves Curt maiin a friedbergi képezde igazgatója „Lehrbuch der Erziehung und des Unterricht's. Heidelberg, 1846“ című jeles munkájának III. k. 43- §-ban, ugyan a felsőbb leány tanodákról, de ide vágólag is mondja: „Bei allen Lehrgegsländen wird eine gewisse Anschmiegunq an die mehr receptive Natur des Weibes nothwendig sein, jedoch lassen sich die eiuuzcleii Merkmale dieser Anschmiegunq sehr schwer angeben. Es muss mehr eine gemüthliche Modification des Unterrichtes sein, als eine begriffliche. Desshalb ist es auch so selten gelungen, besondere Lehrschriften für Mädchenschulen zu verfassen. Am ersten lässt sich in den Realien eine bestimmte Richtung in der Auswahl des Sloffs nehmen, z. B. in der Geschichte mehr Züge aus dem Privatleben als aus dem Völkerleben und aus dem Kriegen; jedoch darf auch Dies nicht in Süsslichkeit und Kleinlichkeit ausarten. In der Geographie

sollten wenigstens Dich Sentimentale Schilderungen an die Stelle des positiven Wissens gesetzt werden, der Hauptzweck bleiht immer das Herausreissen aus dein lokalen Philisterthum, welches ebensowohl in den weiblichen Geschlechte wurzelt als in dem männlichem Eine Ueberschwemmung mit kahlen Notizen ist für Mädchen noch weit schädlicher als Für Knaben, weil ihre Lebens-Auschaugen den blossen Namen' zu selten mit dem Leibe einer Vorstellung bekleiden. Hei den Männern holt die Erfahrung oft nach, Was die Schule verfäumt hatte, bei den Frauen selten Es tovább: „Den Ton betreffend, so muss der Lehrer merh mit den erwachsenen Mädchen gemeinschaftlich zu arbeiten scheinen, als ihnen Aufgaben aufdringen. Desshalb ist umwechseln des Vorlesen mit beständig eingeschobener Erklärung weit vorzüglicher, als zusammenhängender Vortrag mit darauf folgenden Fragen. Der Religions-Unterricht wird mehr eine praktische Erbaung, und dazu reicht eine Stunde hin. (Ezt kétségbe vonjuk). Das Lesen wird weniger eilt deklamatorisches als eine rezitirendes sein, und sich über die hervorragendsten klassischen Werke wenigstens in Fragmenten erstrecken. Hier ist der Ort, wo von dem verderblichen Roman-Lesen, von der Novellen- Verschlingerei abgelenkt, und der bessere Geschnack gebildet werden muss. Parallel damit soll die Geschichte gehalten werden, gewissermassen als prosaische Lektüre neben jener poetischen. Geographie und Naturgeschichte, obwohl nilit besonders vorgesehen, können in einzelnen Vorlesungen rech wohl mitlicdaclit werden-, Di Naturlehre muss auch die Lehre von dem Weltgebäude umfassen runl statt vieler spilenden Experimente wenige, aber recht belehrende vorzeigeti. e. c. t. “ Im- ez az újabb iskolának módszere a leányok tanításában.

Még tervezetünkben feltűnő egynémelly tan-tágy fölvilágosításunkat igényli. — Illyen a t e s t j-és szellemi nevelés tan. Hogy egy nevelő, legyen az férfi vagy nő nem nélkülözhet paedagogikus és módszertani rendszeres ismereteket, az világos. Hogy sok anya és nevelőnek nevelése ferde, rós, azt nem jó akarat-, hanem inkább isméret-hiánynak kell felrónunk. Midőn tehát jó nőnevelőket akarunk képezni a Honnak, akkor józan nevelési elv és rendszeres isméretekkel szükség azokat ellátnunk.

Az élet-philosophiát, vagy is boldogulás és boldogítás mesterségét is külön tanczikké teltem. Csak egy megelégedett, boldogító képes másokat teljesen boldogítani; és egy nőnek másokat, kivált szülőit, később férjét, háznépét s egész környékét boldogítania, Iegnemesb rendeltetése, mellyel pedig hölgyeink olly gyéren tudnak teljesíteni, hogy szinte nem ritka rós házasságok miatti azon kárhozatos szó, melly a legszebb házas életet „földi pokolnak“ kiabálja.... Ezen szörnyű tévedést helyre kell hoznunk a nevelés által. Helyesen mondja Bérnier asszonya nőkneveléséről Parisban 1803-ban kiadott munkájában: „Egy fiatal leánynak minden pillanatban elő kell prédikálnunk, hogy ő azért rendeltetett, miszerint férjének boldogsága legyen; »úgy egész neveltetését oda irányozzuk, aie. ánnal ismertessük meg ehhez vezető mód és eszközöket; képezzük egész ízlését, ezen eszményhöz kötvén egész becsületvágyát.“ — Igen természetesen és megfoghatólag írja le a hölgy boldogulás módját L. Aimé-M a r t i n: „Az emberi nem civilisatiója az asszonyok által, vagy a család anyák nevelése“ című s a francia Academia által koszorúzott, s a nevelés mezején zajos tetszéssel fogadott új munkájának I. k. 11-dik fejezetében, mellyben a szerző nézete abban öszpontosul, hogy a nőben a szeretet-érzetét kell helyesen kifejteni, s ez által b o l d o g i t ó v á képeztetik, többi közt mondja: „Nem szeretetre teremtettek-e? e szerencse ne áraszsa-el egész életét? valljon a szeretet nem-e a hölgy országa, hatalma s rendeltetése?.....Ha a szeretetet a leány szívében kifejtjük, azon gonosz szenvedély ellen fegyverezzük fel, melly a szeretet nevét bitorolja. S ebben kettős haszon rejlik: a szeretetnek boldogító tehetségét felmagasztaljuk, s elhárítjuk a hódító érzeki szenvedélyeket.“ — Továbbfolytatván, felhossa például, mi ként a leány közönségesen abban választja szerelmesét, kinek arczvoiiásai vagy ékes ruhái szemében szépek azért is tetszők; s így neveltlenségükben megszeretik a hiú és múlandó külsőségeket, még pedig a valódi becsü bensőségeket nem is üsmérik; azért is szorosb összeköttetésüket nem sokára elidegenedés, sokszor undorral páros gyűlölet követi.

Valóban úgy van! a házi nevelés egykedvűen minden napi

schlendrian szerint növeszti leányait; az iskola pedig lég fellebb fölöletes ismereteit neveli, midőn a gondviseléstől gazdagon megajándékozott érzelmeit csak nem teljesen ellia nyagolja, neveléstanilag épen nem képezi, ezek tehát magokra hagyatva lévén, szinte vadon ágaskodnak és szilajkodnak többnyire az állatiság és érzékiség tekervényein A hölgy érzőtehetségét vagy is szívét nagy gonddal szükség nevelnünk, őt szeretetben gazdaggá kell fokoznunk, akkor a bensőséget, a valódi szépet, jót és nemest becsülnedi, hiúságtól nem fog ragadtatni nem lesz divatmajom; inkább akkor ő szíve sugallatából a legnagyobb öntagadásra, áldozatokra is kész leend annak kedvéért, kihez az ész szava, a törvény szava és lelkiösmérete köti; akkor ő mindég boldoggá és boldogító angyallá növekedik. — A boldogítás mestersége alatt tehát külön szorgalommal a képezdei hölgynek érző-tehetségét kívánom míveltetni a legnemesebb érzelmek beléje ójtásával, millyenek: a vallásos érzet, becsület érzés, szemérem, szeretet, tisztelet és kegyelet, hazaszeretet és nemzetiség, részvét, szerénység, ildomoság, hála-és igazság-érezet s. t. b.

Még egy kérdés merül fel: férfi, vagy nő legyen-e a nő képezde tanára? határozott nézetein ez: a hit-s erkölcstanokat okvetlenül a hitvallás szolgája, egyházi férfiú vezesse, minden esetre példás egyed! — Az érettséget, ítéletet, tapasztaltságot és rendszeres tudományosságot igénylő komolyabb tanok házas férfi által taníttassanak. Ki azt hiszi, hogy a képezést egészen nők adhatják, az óvatlan paedagogus. A nőnevelés áltáljában sohasem nélkülözhetette a férfi nem segédkezét; (Igaz, hogy például Münchenben nyilván elemi — szám-szerint mint egy harmincz osztály — leány iskolában mind nő tanítók vannak, még rajzolás mesterségében is, ám az igazgató, úgy a catecheta ott is férfi, s ezek csak elemi tanodák—) már az apai szigor is okvetlenül szükséges a leány nevelésnél. Hogy egyebet elhallgassak, csak Heinsius Tódor az ötven éves protestáns tudós nevelőnek ide vonatkozó állítását idézem (Zeitgemasse Paedagogik der Schule. Berlin 1844): kérdés, milly nemű tanítókra bizassék a nőnevelés? és különbözőleg üt ki a felelet, a mint t. i. a női értelem, vagy erkölcs kövezésről van

szó. Azt mondják a férfi jobban ért az értelem vagy is tudományi képezéshez, az asszony jobban hat az érzelem-művelésre; a férfi méltósága és ereje jobban hat a komolyságra, a nő szelíd gyöngédséggel megőrzi a tiszta gyöngéd érzelmet; a férfi elölt rejtve van a természet, a nő mint sajátját azt ösmeri; e szerint a két nembeli egyesítendő, s a leányképezést férfi és nőre kell bízni. Így is van az minden jobb növelőben, a férfi segédkezét egyik sem nélkülözheti.... Az elméleti tanokat jobbra tanult és tapasztalt férfiú legcélszerűbben vezetheti, a házás állapot külömben is minden titkos aggodalomnak útját állja. A nő munkákat tanítóné, a gazdasszonyságot pedig jó gazdasszony tanítsa.

Nőképezde lehet alsóbb rendű is, vagy is olyan, mellyben egyedül neveléstani elmélet és gyakorlattal képezetnék a leányzó, s legfőllebb szükséges kézi munkákra szorítkoznék, anélkül hogy a gazdasszonyságba gyakorlatilag avatgatnék, mi terjedelmesb, költségesb intézetet igénye. Illy kisebb nőképezdét egy tanár, és egy tanítónő vezethetne, s egy évi iskolai pályával béfejezetnék.

Azon korosabb és szegényebb hölgyek, kik az ikolázást meg nem bírnák, magánlag illy intézetnél tartozzanak vizsgálatot kiállni, hol is képességökről bizonyítványt nyerendnek. — Illy bizonyítvány nélkül egy hölgy sem lehet akár magán-, akár nyilvános-nevelő.

XXI.

Mester növelde.

Mester növelde (Schulleirer-Seminar) hazánkban csak egy vagyon, s az az egri érseki képezdével áll kapcsolatban. Mester növeldek bajor s egyéb német tartományokban lég gyakrabbak. Ajánltalnak ezen szempontból: az ifjak tartása kevesebbe kerül; a fegyelem s ez által a hanyatló erkölcsök jobban biztosíthatók, mert az ifjúság a kicsapongások, rossz társalgásoktól óvható, miután folyton szem előtt tartatnak; a tanítás és gyakorlatokra több idő fordítható. —

Egyedi nézetem: jóllehet lehetlen nem méltánlani a mellettök harczoló okokat; de életből merített, tapasztalásból vett indokaink szerint, czélszerűbb, életre valóbb, természetszerűbb a képezdei képezés. Lassúk indokaimat: több convictusban — melly illy növedével rokon nemű — a fegyelem, erkölcsiség s előmenetel ügyét igen szánandó állapotban találtam.— Igaz a feliigyeies lelke a fegyelemnek, de ha XV. czikkem 4 pontja tervezetét életbe léptetjük, a családi felügyelés hihetőleg kielégítőbb leend, mint a növeldei szokott lenni. — A kicsapongásokot a lelkes tanítás, a beléjök sújtolt vallásos elvek, a képezdei gyakorlatoknak ügyes alkalmazása, a fölépülésekre szánt lumesb multságok, a tanítványokkal! — condítiókkal — foglalatoskodlás, szóval a czélszerű rendszer és fegyelem tapintatosan elhárítják, mint ez legnagyobb örömünkre az esztergomi képezdében is igazoltatók, erre nyugodt öntudattal, nyíltan s a közönség tanúságával hivatkozhatnunk j ó l e s i k Az olcsóbb tartásra vonatkozólag ismét azt kell megjegyezmem a tapasztalás után: hogy a képezdei növendékek sok nélkülözésekhez lévén szoktatandók, szinte czélszerű kívánat hogy igénytelenségökben, marasztaltassanak, melly ellen a városi kéjelmek annélkül is ostromot szoktak üzenni; a szegény ifjú szegény családhoz vonul és kevéssel megelégedni szokik, mi reá nézve csak szerencse; azon fölül többnek (Esztergomban jó nevük lévén, évenként 10—20-nak) van victualis condítiója tisztos házaknál, kis gyermekeket, leánykákat, vagy deákokat tanítunk, sőt korosabbaknak is nyelv és írásbeli, számtani oktatást adnak, ekkint megtanulják és becsülik ama nagy élet bölcseséget: ön szorgalommal keresni; de azon fölül az illy akár élelmi, akár csak fizetéses tanítványaik körül szép alkalmuk van a neveléstan és módszertan szabályainak megkésérlésére, és így szorosán vett neveléstani gyakorlatokra. De az ifjú ott mivé neveltetik? nem de mesterré, tanítóvá? melly minőségben elkülönzött, legfölleb családos, de nem collegialis eletet fog vinni! ne szoktassuk ki tehát a praeparandistát a család életből, inkább szokják idején-korán családkörben boldogulni, és iskolát rend szerint látogatóvá lenni.— Igaz, hogy a nőt ebiében mindég szem előtt lehet az ifjú; de az is igaz

hogy társalomban a fiatal ember sok csáboknak van kitéve, egyik a másikat rontja, és a társ-szellem föntartásáért, pajtáságért, vagy társai incselkedéseinek félelme miatt, nem egy derék fiú sokszor még meggyőződését is feláldozza, és czimborává aljasul. — De főnállásra, munkásságra, ön kormányzatra is tért kell engedni a leendő népnevelőnek, pedig ez a növeldei képezésnél kevésbé engedhető a házi rend miatt. — Ezen fontos okoknál fogva jelenkorunkban én inkább hajlóin a czélszerűn rendezett képezdék, mint mester-növeldek felé.

Azokban a bölcsen rendszerített és kezelt mester-növeldek üdvösek lehetnek, miután lehet védelmükre is tapasztalást felidézni; csak hogy okvetlenül az illy növeldekben — Curtmannel szólnán — szinte katonai fegyelem szükséges, különben takarékoság kedvéért roppant erkölcsi elfajulást dobunk áldozatul. . .

A mester növelőt — ha tetszenék nyitni — inkább ajánlom kisebb, kevésbé zajos és különféle csáboktól óvott helyen rendeztetui, mi a képezdekre is alkalmazandó; a szellem anélkiil is a tanároktól füg legfőkép.

A mester- növelde lehet elsőrendű 3 éves tanfolyammal, városi tanítók képzésére; és 2 évi, a középkepezde rámájára. — A mester növeldek-számára sajátzerű házi rend szabandó, a józan paedagogiával öszhangzó, mellynek szigorú meg- vagy nem-tartásától függend a egész növelde szelleme, neveléstani elvei és rendszabályainak életre valóságok, és haznok.

XII.

Magán próbatételekről.

Mindenesetre alapszabályul szolgáljon, hogy nyilvános tanító csak képezdei bizonyítvánnyal ellátott egyed lehet. Azonban fölmerül e kérdés: hogy hát mit legyünk a már eddig alkalmazottakkal, vagy pedig olyanokkal, kik az iskolázás költségeit meg nem bírják? — Az elsőt illetőleg: én semmi esetre sem támogánék, a népnevelés mesterségét alaposan tudnia kellene mindenkinek; de ha már alkalmazva van valaki, s a 22-dik

évet meg haladta, ám Isten neki! mentessék fül az iskolázástól, — magánlag tegye le az illető képezdékben a próbatétel, és ott nyerhessen akkor méltó bizonyítványt.

A szegény fikra pedig alkalmaztassék ama porosz szokás, melly szerint a status költségén kiképzett tanító, 3 évig rendszeres fizetésért azon helyen tartozik tanítani, hová a kormánytól redeltetik. Ez igazságos egyszersmint atyai intézmény.

XXIII.

Képezdek igazgatói és tanárai. Ezeknek választatásuk és ellátások.

Honunkban az egyházi képezdek igazgatói közönségesen a fő pásztor által kinevezett kanonokok, a királyi képezdekben pedig közönségesen a közép tanodák igazgatói. Ezek között találkoznak ugyan alkalmas férfiak de nem mindég mert szükségkép nem minden jó kanonok vagy gymnasiumi director egyszersmint született praeparandiai igazgató kivált a dolog eddigi menete mellett. A képezdei igazgatást is az egész tanrendszerrel összehangzásba kell hoznunk. Es pedig: miután a képezdek hasisául az elemi oktatás szolgál, ezeknek igazgatása általán az elemi tanodák igazgatóira helyesebben bízatható, mint ez p. o. a szegedi kir. képezdében történt; s ez szerint a képezdek egészen elválasztandók a külön nemű közép-vagy is gymnasialis tanodáktól, s így ezeknek igazgatóitól is, kik annélkül is eléggé elfoglaltatnak a 6 iskola vezetésével, kivált ha — mint kell — szorosabb felelőség alá rendeztetnek.

Több külföldi képezdében az öregbik tanár egyszersmint igazgató, s mint ilyen tiszteletdíjat húz. Ez annyiból helyes gyakorlat, mert egy tanár jobban ismeri a képezés kellékeit, s a tanodái körülményeket, s ezekhez tapintatosan alkalmazhatja intézkedéseit. Ellenörködést a megyei felügyelők és tanár társakban elegendőt látok.

Azomban a püspökszéki helyeken igen helyesen alkalmazhatók képezdei igazgatókul kanonokok, külömben is olly tekintélyes férfiak, kik a fő pásztor, mint iskolai fő igazgatónak

tanácsnokai, csak hogy előképzésük a következő czik szerinti legyen. A múlt idő gyászos példái köteleznek ezen föltétel szorgalmazására... A nevelés, és egy tanintézet igazgatása nagy mesterség, különös hivatást, ügyességet, tapintatot és szak-avatottságot föltételez...

Nem székes helyeken az illető plébános mint elemi iskolai igazgató lenne a képezde igazgatásával felruházható, azért is, hogy az elemi tanodákat, a képezdei elv- és gyakorlatokkal összhangzásban vezesse. De ezeknél is a szak-avatottságot megkívánánk.

Tanárok bár milly rendűek, egyházi és világiak csődület útján szemelendők, melly az első rendű oktatás fő igazgatója az illető megyei Püspök elnöklété alatt, egyházi és világi szakértők bizottmánya előtt, szóbeli előadás és írásbeli dolgozattal véghezajándó, s a kitűnt egyén az oktatási ministerium megerősítése alá volna terjesztendő. — Miután pedig a Keresztény hitvallás, Biblia, Liturgika nevezetes részét teszi a képezdei tanoknak, tanácsos mindég egy egyházi férfi. Őt képezdei tanáru alkalmazni, ki ezek mellett még egy némelly tárgyakat, p. o, nevelés- és módszertant, egészségtant, s magyar nyelvet is taníthatná.

A képezdei tanárok ellátásukról csak azért teszek említést, mivel eddigien ezen fontos állomásé nyilvános tisztviselőkről igen mostohán gondoskodtak. A pesti tanárok 700 pft, a többi kir. képezdeiek 500 ft. az esztergomiak 400 ftal fizettetnek, ebből szállással, élelemmel, ruhával, fűtővel, gyertyával, szolgálattal, könyvekkel és egyéb szükségességekkel hogy lehet magát ellátnia olly férfiúnak, kinek a tanárság egyetlen keresete? azt könnyű béli. — Minister úr! a népnevelés szent ügye sürgeti, hogy szakértők, buzgók legyenek a képezdek tanárai, mert főleg tőlük füg az új nemzedéknek s ezzel nemzetünknek regeneratiója; de az osztó igazság egzsers-mint parancsolja, hogy a képezdei tanárok tisztességes fizetéssel díjaztassanak, miszerint fontos és nehéz pályájukon élelmi-gond nélkül, mellék törekvések nélkül, egészen fontos hivatalknak szentelhessék magukat. Lám egy némelly úgy nevezett felsőbb tanodai tanárok 1000 fto haladó fizetésre érdeme-

sülnek, kiknek pedig még igen nevezetes mellék jövedelmök is van, s még e díjt is nem egy megye keveselte, és utasításában ország gyűlésileg fölemeltetni kívánta, mert „a munkás méltó a jutalomra“ méltó mindenesetre a tanító, ki a legterhesb munkások közé számítatik; s a képezdei tanár, kinek szegény tanyítványai mellett inkább vannak kiadásai mint accidentiai, ki nem egy, hanem 8 — 10 tan-tárgyat ad elő, ki külömbiiző előkészültségű, ifjú és korosb, magyar-német-tót, mondhatni egész egyvelget köteles rendszeresen nem csak elméletileg, hanem gyakorlatilag is tanítani, sőt nevelni, s növendékeit mindenkép tökéletes népnevelőkké képezni, kinek ez szerint egész föláldozása igény elletik, — s mondhatom hivatala a milly fenséges, olly igen fárasztó is, e képezdei tanárnak eddigi fizetése mellett, élelmi gondoktól kelle psarczoltalnia, a szó való értelmében nyomorognia. — Hogy a hazának nem utolsó munkásai, a képezdei tanárok illy sanyarú sorshói kiemeltessenek, becsületes fizetéssel eljutassanak, s vénségökre nyugdíjjal biztosításának, azt a haza méltósága, a népnévelés szent ügy, az igazság egy iránt sürgetik. — Szeretjük hinni, hogy hazája fölvirágzását óhajtó, a népet szerelő, az igazságot eddig követő magyar kormányunk ellenében soha sem leend alkalmunk a német tudóssal föl kiáltani: „Män inuss geslehen, das de liberalen Maulhelden, deren drittes Wort inuner das Volk ist, nicht mehr für die Verbesserung der Lage der Lehrer gelhnu haben, als die zahesten Mitglieder der, Pairskammern, welche nach Ludwig XIV. zürück seufzen.“ —Menyiben volna megalapítandó ezen fizetés? azt a kormány bölcsesége határozza-el. Nem-ária na az illető tanárok okadatos nyilatkozatait is kikérni. Igazolásul és iráuyadólag a Bajor ország képezdei tanárainak ellátását említem meg: minden tanár az intézetben nyer tisztes lakást, élelmet, fűtést, gyertyát, mosást, szolgálatot, s azon fölül 1200 bajor (1000 pengő) forint fizetést, a legcsekélyebb díj képezdekben a segédtanároké ellátás mellett 500 ft. — s mi 400 pforinton lakást, ennivalót, meleget, ruhát, könyvet, s mindent kénytelünk szerezni! — így nem maradhat...

XXIV.

Pap-növeldei képezdék.

Hogy a viszony az egyház és iskola között beteg állapotban legyen, a sok panaszból is kitűnik. Nem mozog a haraszt szél nélkül. Nincs most ideje a hiányok takargatásának. Nyíltságot igényel mindenkitől a közügy állalakulásiink e fontos perczekben; a haza kivált most számít nyílt szóra, midőn jóra törekvő ministerei a honi zavarok és munka halmaz miatt, a kormányrudat önjerejükkel alig bírják közváarakozás ként vezetni, azért a haza minden édes gyermeke válvetésére, közremunkálására számít; de becsületes, nyílt, lelkiösméretes törekvéssel tehetünk csak jó szolgálatot a köz ügynek. Isten, haza, vérei, emberiség ellen vét, ki alakoskodik, ki a köz jó rovására bár érdeklenteinek hibáit takargatja. Nyílt szóra számít az igazság, miután a sok panasz és mentegetésnek, vál és czáfolatnak nem csak mi haszna sem lett, sőt az elkeseredés melly az előtt csak helybeli és személyes vala, szinte közönségessé lőn, úgy hogy a volt kormány már általános elégületlenségét — bár ha részben méltatlanul — nyíltan kijelentené.

A panasz kettős: egy részt a közönség nincsen megele. gedve az egyháziaknak nép iskolák körüli eljárásával, más részt pedig a mesterek több helyt elégedetlenek, bizodalmatlanok lelkésze k mint iskola igazgattuk s ez szerint főnökeik iránt.

A publicum ha átlátná, hogy honi rendetlenségeink mellett inilly nehéz boldogulni, sem a tanító nem értelmes, vagy nem serény, de hogy is legyen mindennapi kenyér utáni aggodalmi között! hogy teljesítse pontosan iskolai tiszjét, ha a jegyzői hivatal elfoglalja?! se illő iskola, se padok, se könyv, se gyermekek annak rende szerint, vagy ha jönnek is egy-két napig, ismét kényükre el-el maradnak, szóval annyi a rendet-

lenség, hogy a legjobb akaratot is lehangolja, s csak ritka erejű férfiút edz az ügyszeretet kitartásra; ha ezeket körülményesen, részrehajlás nélkül megfontolná a világ, bizonyonnyal engedékenyebb lenne az egyháziak rovásában, kivált miután a világnak nevelés körüli nagyobb hanyagsága, úgy szólván teljes gondatlansága hazánkban szinte botrányos.— De másrészt ha bitjük, hogy az iskola-felügyelő és igazgató hétszámra sem néz az iskolába, ha látjuk hogy a népnevelési anyagul kezeli, hogy a szülőket nem hizlalja, a gyermekeket nem kecsекteti, a tanítókat nem serkend, nem ösztönzi, a nevelési irodalmat nem pártolja, a korszerű fejlettséget semmibe sem veszi, a kor igényeire nem figyel, minden legkisebb áldozattól is óvakodik az iskola körül s. b. t. akkor ugyan méltán kikelhetni fölfigyelő és igazgató uram ellen, mert ő az anyaszentegyház és haza bizodalmaival ki számíthatlan károkat okoz, s ügýtársaira homályt vet, miért nehéz lesz számolnia Isten részre hajlatlan ítélőszéke előtt...

De n mesteri kar, feledvén azt, hogy az egyháziak nekik is lekipásztoraik; feledvén hogy ellátásukról úgy szólván egyedül az egyház gondoskodott, miről a Canonica visitatiók táblái, a Széchényi- Kollonjes féle'mester-nyugdijak sat. tanúságot tesznek; az egy ház a mestereket kebléhez szorította, papjairól, s felölök atyailag gondoskodott; ám a mestereknek egy része erről megfeledkezvén, nem ritkán panaszkodnak zúgolódnak papjaik, igazgatóik ellen, hogy nem viseltetnek irántok olly nyílt bizodalom és kegyelettel, millyet az egyház és iskola közli szoros viszonynál fogva méltán várunk. — Ezen feszült állapot nagy hátráltatására van a népnevelőn felvirágzásának. Szükség tehát ennek okát kinyomoznunk s a baj orvoslatáról gondoskodnunk.

Nézzünk körül a mívelt világban, s mi jót lelhetünk, fordítsuk hasznunkra. A n é m e t p h i l o l o g o k és n e v e l ő k 1839- ki ősszel Mannheimhan második gyűlésöket tartván, közölök egy lelkes, szép híre miatt is tekintélyes hollandi férfiú W. H. Suringar is megjelent, ki örömét nyilvánítván a német tanodák körül tapasztalt tökély fölött, nyíltan kijelenté, hogy még éles szeme talált ott is lenni valót, s ugyan csak

fölkérésére (300 ft. díjt ajánlván) a társulat illy pálya kérdést tűzött ki: „Mi lehet oka, hogy olly sok jó, mit a gyermekek az iskolában tanultának, ismét elvész, mihelyt ezek az iskolából kilépnek? milly eszközök alkalmazhatók ezen vesztesség ellen az oskolázás után maguk a gyermek, a szülők, tanítók, papok, magán személyek, nevelők és elvégre a status által, kivált az olly gyermekekre nézve, kik a tanultak sorába s így az egyetem látogatására nem rendeltetvék?” A pálya kérdés első pillanatra fontosnak találtatott, s megfejtéséhez roppant paedagogikai tapasztalás igényeltetett. 10 pályázó közül Curlman tudós míve találtatott legjelesebbnek, ki azt illy cím alatt: „Die Schule und das Leben“ kinyomatta, s az első kiadás 2000 példánya forgásba kerülvén, azt javítottan 1847-ben Friedbergben másodszer is közzé telte; Curtinan e műve nagy sensatiót szült, classicus könyvnek nevezik a németek jelesbjei; íranta hazánkfiái is deferentiával viseltettek, midőn egyrészt a protestáns nevelők és tanítók úgy tetszik harmadév! gyülekezetükben Varga János felszóllítatott, hogy e derék pálya műt nemzeti nyelvünkre fordítaná más részt pedig a katolikus Egyházi — Literatúrai lap azt kedvezőleg ismertette hasábjain, s többször idéztetett íróinktól. Ezen igen korszerű és sokban hazánkra is alkalmazható iratnak 11. dik része azon okokat fejtegeti, mellyek miatt az iskola csekély hatással van az életre, s 11. alatt okul idézi azon feszült állapotot is, melly az egyház és iskola közt tapasztaltatik. Ezen kietlen feszültségnek, melly az egyháziak és mesterek közt nálunk is felmerült, és a népnevelés legnagyobb kárára szinte naponta növekszik, fő okát Curtiniu idézett czikkében így öszpontosítja: „Vielen mag wohl jede spezielle mid nahe aufsichl als Joch Vorkommen, die besseren aber fühlen und beklagen nur die paedagogische Einsichtslosigkeit und Ungeschicklichkeit der Geistlichen, welche auch die uuverfanglichtseu Aufsichtsberechtigungen zu einem Druch werden lässt; zumal da unverst indige Vorgesetzte gewöhnlich auch aumassende Vorgesetzte sind, und Inhumanität fast immer die Offenbarung einer weiteren geistigen oder moralischen Schwäche ist. Auch erklärt sich daraus sehr natürlich die Erscheinung, dass die Spannung zwi-

schen beiden Ständen da am grössten ist, wo der Geistliche Stand die geringste allgemeine Bildung, die wenigste paedagogische Ueberlegenheit über den Schullehrerstand beweist. Man kann das Verhältniss der Lehrer zu den Geistlichen fast als das Zifferblatt ansehen, worauf sich der Bildungsgrad der Letzteren abbildet. Sind sie paedagogisch gebildet, direkt oder indirekt, erkennen sie wenigstens die Mangelhaftigkeit ihrer Vorbereitung in dieser Richtung an, und suchen sie nach Kräften das Versäumte nachzuholen, dann wird auch der Friede ein erträglicher sein, und ihre bevorzugte Stellung als eine naturgemässe und innerlich gerechtfertigte anerkannt werden“

— Körül járván hazánkban, önkényt hasonló tudomást kölle szereznem, t. i. hogy több egyháziak azért veszték tekintélyüket mestereik ellött, mivel iskola igazgatói tisztüket kellően nem értik, nem teljesítik, és sokszor oktalan arroganciával, s így méltatlanságokkal erőlködnek fedezgetni a szakismeret és buzgalom hiányait.... Szívfájdalommal kelletik Curtman nézeteit igazolnunk. A pap iskola igazgatásra rendelteték, s az elméleti paedagogia és methodica mellett, a seminariumban sem a tanrendszer, sem az igazgatás mesterségébe nem avattatik, neveléstani gyakorlatokról pedig szó sincsen, azután jó igazgató válják az olly papból, ki jó iskolatanító sem bírna lenni? s miután a praeparandiák rendszerűéinek, belőlük képzettebb mesterek kerülendvén; nem fog e a vizsály erősbödni, ha csak a leendő tanoda igazgatókat irányukban tekintélyesbökké akként nem tesz. szük, hogy őket szakértőbbökké képezzük?.... Megfontolásra méltó kérdés. Az én véleményem az, hogy a seminarimokat praeparandiával kapcsolatba hozni okvetlenül szügséges; és pedig vagy akként, hogy minden papjelölt seminariumbai belépte előtt Végezze a képezdei tan-folyamot; vagy pedig, mi kívánatosb, minden papnöveldehez rendes képezde forrasztassék, mellyben az országos képezdek szerint, minden növendékpap elméletileg és gyakorlatilag kellően előkészítessék az elemi tanoda igazgatására, s a mester akadályoztatása esetében vezetésére, tanítására is.

XXV.

Utóképzés.

„A jó pap holtig tanul“ ez nemzetünk közmondása, mely minden emberre s kivált a népnevelőkre alkalmazható, a Legtökéletesebbhez közeledni emberi és keresztény rendeltetésünk lévén....

Képezdében a növendék megtanulja ugyan a népnevelés alapelveit, szabályait, meg a tanítási módszert, s mind olly ismereteket, mellyek élte pályájára szükségesek; ám az ember feledékeny, s ha a tanultakat nem ismétli, könnyen elveszti elme kincseit és tudatlanságba alá hanyatlik; de nem is szabad a tanoda alapismeretével megelégednünk, hanem gyarapítani kell azokat, és szerintük igaz nevelő mesterekké ügyeskednünk, és lelkesülnünk; s épen ez okoknál fogva okvetlenül szükséges az ú t ó k é p z é s.

Hellyel a képezdei bizonyítvány csak segédtanítóvá képesíti az egyént emmellett a jelölt mesteri állomásért egy tanulmányi és szakértőkből alakított bizottmány vagy consistorium előtt tartozik csődületi vizsgálat alá hajlani magát, a miről új bizonyítványt nyer.

Bajor országban elemi iskolák után 3 évi gyakorlatra megy a praeparaudus valamelly felhatalmazott mesterhöz, ezután 2 évig a képezdében műveltetik, miután még 3 évig utóképezésre köteleztetik szinte külön engedménnyel bíró mesternél, a három év eltelte után a kerületi kormányzék és képezdei tanárok előtt szigorú próbát áll ki, s ha érdemes bizonyítványt nyer s csak illy bizonyítvánnyal ellátott egyén járulhat mesteri csődülethez.— Az alkalmazott mesterek is figyelem alatt állnak, az ügyesb és buzgóbbak jobb állomásokra tétetnek által, és agságukban gyámolítatnak; a hanyagok és erkölcstelének irgalom nélkül a tanítói pályáról elmozdítatnak.

A tanodát az étellel mindenesetre össze kell forrasztanunk vagy is ki kell eszközlenünk, hogy a mester tanodái tanulmá-

nyait szaporítva, azt magi és másoknak, jelesen hazájának boldogítására tudja fordítani, e végből indítványozom, — a keresztény tökélyesedés Isten igéjének szorgalmas hallását föltételezvé — hogy:

1.) a következő czikben körül írandó eszmecserék tartásának a népnevelők összejövetelein.

2.) A tanodák felügyelők és főigazgatók által gyakran, véletlenül is meglátogatassanak, melly alkalommal tanulmányi tnnácskozmáiiy, eszmecseré is tartandó.

3.) A tanodái próbatételeket a mesterek mindenesetre legnagyobb nyilvánossággal időszakonként tartozzanak megtartani, miszerint a közönségnek ellenörködése őket szorgalmas előmenetelre serkentse.

4.) A nevelési és iskolai-, a képezdék tanárai állal föllebb érintett módon szerkezendő — folyóiratot minden mester olvasni köfeleztessék.— A mennyire lehetséges iskolai-, és evvel öszszeforrasztva népkönyvtárak is létesítendők.

5) A népnevelő Vasárnap-i iskola tartására szorítassék.

6.) A népnevelők fiókegyletek alakítására ösztönöztesenek, millyenek lehelnek: gazdasági egylet; gyümöls-, se-lyem-, méhe-tenyésztő egylet; zene-vágy ének-egylet s. t. b.

Ezen intézmények a tökélyedést lehetségessé és szükségessé leendik, a tudományok áldása az élet mezején boldogítóig gyümölsözend.

XXVI.

Nevelők összejövetelei, s eszmecserék.

Hogy a nevelők, tanítók összejövetelei és eszmecseréi igen hasznosak, a külföldi példák és jeles szaktudósok bizonyítványai tanúsítják. Így érdek ébresztetek a tudományok iránt; a tanítói pálya becslése és szeretete eszközöltetik a tanítók is közönségnél; a tanító mindég csak önmagával foglalkozván, könnyen ön hitté válik, és mások hallottára haladásra serdül; továbbá ös-meretségek köttetvén, kölcsönös fölhívások kelnek hiányok pótló-

sára, melljek kivételéhez eszmecsere útján módok is kerítetnek; szóval hathatós eszközei az utóképezésnek.

Ilyen összejövetelt tarthatnak az ország minden tanárai szünnapokban, és a Természet-vizsgálók ként, vágj azzokkal egyetemben (mint 1847-ben Sopronban a Természet-vizsgálókkal egyszerre tarták összejövetelőket a honi protestáns tanárok) évenként más és más városban. De fő figyelmünket a népnevelők igénylik, kiknek korlátoltabbak paedagogics ismertek, és utazási költség hiány miatt illj nagyobb összejövetelekre nem képesek, azért szűkebb körre vonhatók, például a kerület mestereit évenként bizonyos őszi napon (az iskolák megnyitása előtt) maga körül gyűjtse az illető esperes az illető igazgatókkal együtt, a mikorra a községek miután a népnevelés s így köz ügyben utazik a mester) szekérrel és napidíjjal tartozzanak mestereiket ellátni; s a népnevelők ezen gyülekezetei ne legyenek csak barátságos összejövetelek, mert így az utóképezésnek nem nagy szolgálatot teendnek; ott ne tartassanak ékes vagy hosszas beszédek és értekezések, mellyek legfőllebb a jelenlévők türelmét veszik próba köre; rögtönzött vitatkozások is inkább kötekedéseket, vizályt terjesztitek mint való műveltséget; Véleményem szerint inkább így volnának megtartatniuk:

a) az elnök vagy maga a felügyelő; esperes; valamelyik közeliévé képezdei tanár; vagy ha választatnék, olly tudományos és tekintélyes férfiú, ki illy tanácskozmányt képes lenne czélszerűn vezetni.... Jegyző minden tanácskozmáuyon új választatnék a mesteri karból, ki rendes jegyzőkönyvet vezetne.

b) elnök felolvastatná a nevelés tárgyában eredt felsőbb-rendieket; és ezek iránti nézeteit közölvén, az eszmecsere után keletkezett határozat jegyző könyvbe volna igtatandó.

c) mindenki elő terjeszthetné nevelés körüli kérdéseit, kételyeit, folyamodását, panaszait, mellyek iránt a közös tanácskozinány intézkednék vagy tanácsadólag, vagy közbejárólag.

d) Következnék a nem ugyan hosszas nevelés tan! értekezéseknek fölolvása, de még is olly eszmecsere, inellynek komoly alapjául a paedagogia és methodica szolgáljon; tárgya lehetne például: mindég más és más mester egy próba leczkét vagy tanítást tartana, .vagy némelly új munkának

velős ismertetésével lehetne föllépni; némelly rajz-, alaktanműtani kísérletek; pálya kérdések föladása és a megoldottaknak fölolvása; iskolai műszavak megállapítása s. t. e. f.

e) A jegyző könyv, mely lehetőségig röviden szerkezendő, az elnök és egy mesternek ellen-jegyzése mellett a fő igazgatónak volna átküldendő.

Ezen tanácskozmányoknak legnagyobb ellensége a lakmározás; azért illy alkalommal csupán az iskolai kar gyűjtendő egybe, kik egyszerű étkezéssel megelégedvén, a napot utóképzésre fordítják, az áldomás örömeit máskor élvezendők.

Társadalmi úton igen sok jó létesített Európában, különösen Angol, Francia és Németországban. Csak némelly tárgyunkkal rokon nemű egyleteket idézek elő mintegy terv irányzatul: némelly németek társaságba léptek, a paedagógáit és didaktikát technicailag tökéletesítendő; — mások a reáltanodák érdekében; — és mások a nép nevelés baráti; — Hollandiában „a közjóit társulata“ mely iskolai-és házi-nevelésre igen üdvösen ható egylet legkivált család-atyákból áll, és szép ideje hogy virágzik; — a kiseddóvó intézetek külföldön, mint hazánkban szép sükernek örvendnek; — sok árvaház, süketnémák és vakok-intézetei társaságoknak köszönik létüket; — „a szent, gyermekégről“ nevezett egylet, mely Francia országban keletkezett, s legkivált a dunaiaknál elhánt gyermecskek ápolását és nevelését igaz keresztény szívvvel elvállta; — Németországban „erkölcsileg elfajult gyermekeket javító egylet“ melyet az 1846-ki jan. 12-kén tartott Pestallozzi-egylet nagyobb előmenetelre ébresztett; — a jó és olcsó könyveket kiadó egyletek, millyenek Austriában és egyebütt, s már nálunk is léteznek; — a roppant kiterjedésű és csoda hatású mértékletesség! egyletek; — Würtembergben néhány év előtt keletkezőben vala olly egylet, mellynek tagjai tanárok lekötelezték volna magukat, jámbor keresztény példa adásra tanítványaik és a nép előtt; — más tanítók társaságilag lekötelezték magukat, hogy a tanítási órát sem későn nem kezdik, sem korábban el nem végzik mint sem kell, s hogy az hiúságot a tanodában magán soha sem hagyják; — úgy némelly szülők egyesültek avvégből, hogy

gyermekeiket minden fényűzéstől óva, helyes paedagogikus elvek szerint nevelendik, s kétes esetekben egymás tanácsával is élni fognak. — Némelly anyák egyesülten elhatározták, hogy a mell- és vállfűzőket leánykaik nevelésében mellőzendik. — Franciaországban, s helyel magyar honban is, például: Nádason Posony vármegyében, Esztergomban a vezetésem alatti Nedeczky Katalin nőnevelő intézetében, stb. szent Medard francia püspök alapította Rózsa- ünnepek rendeztetek, így a fiatalság jámbor erkölcsi miatt koszorúztatván, ártatlanul erényes életre ösztönöztetik. — Meg mások társulatba léptek ifiúság számára folyóiratot, kedves olvasó könyveket, fölépülésül szolgáló színjátékokat, testgyakorlatokat rendezendők. — Az állatkínzás elleni egyletek az érző tehetség szelidítését és nemesbítését czélozzák.

És több mindenféle nevelési egyletek keletkeztek, nagyobb vagy kevesebb szerencsével működvén, mellyek körül megjegyeznünk szükséges, hogy a belsőember nevelése, az erkölcsi életmentés sokkal magasztosb föladat és nagyobb érdem, mint a physikai erők képzése, melly pedig közös rendeltetésünk, még a leggyöngébb által is beváltható, mellyel egy ember leghelyesebben igazolhatja, kitüntetheti, nyugtathatja magát; melly Jézusban! hitünknek legszebb gyümölcse, ki a szó legszorosabb értelmében erkölcsi éltünk megmentője volt; pedig „a belső embert nevelni“ a katolikus egyházi egyesületeknek, úgy nevezett szerzetes rendeknek szent hivatásuk, s ha ki elfogultság nélkül illy szempontból vizsgálja a szerzetes társulatokat, bizonytal hódoland az igazságnak, s a nagy tudományú protestáns Curtmann al a mindenkinek kedves igazság nevében óhajtandja: „Vajha elvégre a protestánsok megösmernék, hogy a katolikusok sok jótékony rendjeik, bár helyelközzel a hüvely, njaghelyett viteték, még is fölséges keresztény intézetek, tnellyekhöz mi máségebet nem toldhatunk, hanem hogy ezek jótékony, -nevelő, -mentő-egyesületek!“ (Die Schule und das Leben 239. 1.)

Egyesüljünk és egyesítsünk! ez legyen a haladás embe-
rének jelszava, így a nagy társaságnak, édes hazánknek jólétét legbizonyosabban eszközözendő, értetődvén, hogy csak a tör-

vényszerű egyesülésről lehet szó. A visszavonulás és felosztás rendszere a legszerencsétlenebb politicának kifolyása, melly nem csak sajtó sebeket, hanem halálos veszedelmeket hozott nem egyszer magánosokra és egész statusokra

A tervezett nevelési társulatok, tanári gyűlések és eszmecserék pártolására és ezeknek rendszerítésére végre a statust hívjuk fel! a IX-dik cikkben föntervezett mód szerint először is az oktatási Minis ter úr gyűjtse maga körül, pedig szünnaponkint a jeles tanár és nevelőket, feltűnt szakférfiakat; illy példa mellett megszerveztassa a kerületi összejöveleteket, mellyeknek jegyzőkönyveit figyelemre méltassa, vagy is a jó indítványoknak életet, kérelmeknek sükert biztosítson! s különösen a nagy öntagadás mellett gyakorlatilag vagy irodalmilag kitűnő tanítókat előbbi kormányunknál nagyobb jutalomra méltassa, egy nevelőnek kitartó buzgalma mindenesetre becsesebb, érdemesb lévén az úgy nevezett parádés érdemeknél.

 1848.